

MP 120

PORTRETE ISTORICE

DE

G. I. IONNESCU-GION

BUCURESCI

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG

STRADA SELĂRI No. 18

1894

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
București

Cota 150 060
Inventar 80257

Bibliotecă Universitară
I 150060
In 802517

I. RMF 366 / 96
Re 125/12

B.C.U. "Carol I" Bucuresti

C802517

Profesorului bun, scriitorului de frunte,

D-ului A. I. Odobescu,

aceste „Portrete“ cu iubire închină

Autorul.

VORNICUL ALECU BELDIMAN

VORNICUL ALECU BELDIMAN

VORNICUL ALECU BELDIMAN

'n firea geniului de a lua 'nainte timpul
său, și este uă însușire a marilor talente ca,
din cunoscințele epocii lor, să plăsmuiască
un ce nou, trainic și artistic în tóte arătările lui.

Vornicul Alecu Beldiman nu a fost nici un geniú,
nici un mare talent, nici chiar unul din acei scriitori
cari, pêne și cu uă limbă «*necanonisită și lipsită
de meșteșugul gramaticesc* » ¹⁾ — adică șubredă în
formele-î gramaticale și săracă în capitalu-î de es-
presiuni și de locuțiuni, ajung totuși a 'ți da din
când în când pitorescul în descrițiune, profunditatea
în observare, energia verbului în acțiune.

¹⁾ Din prefața traducțiunei lui *Numa Pompilius*, de Alecu Beldiman.

Autorul *Tragodiei* este omul timpului și castei sale, boer iubitor de citire, — de uă citire fără alegere : filosofă, romanțe, matematică, istoriă, stichuri și mitologiă mergeau una în capul Vornicului Alecu Beldiman. În vieța indolentă a boerului de la sfârșitul secolului trecut și de la începutul alui nostru, romanțele, franceze, sérbedele producțiunii ale scôlei clasice care trăgea se móră, erau tot ceia ce convenia boerilor noștri.

Ión Beldiman traducea *Istoria amorurilor celor mai gingașe a Parisului* ¹⁾, ér Vornicul nostru «tălmăcea spre procopsirea neamului românesc» *Moartea lui Avel și Alecsie saũ Căsuța din Codru*.

Șcôla lui Florian, pastóralele false, copiele spălăcite, trase după *Estelle et Némorin*, istorióre și lungi povestiri pe atât de morale pe cât de nenaturale și 'n cari scriitorul s'ar fi cređut desonorat decă, la fine, nu ar fi făcut ca virtutea să fiă recompensată ér vițiul pedepsit, — tóte aceste scrieri plecate din Paris și dintr'alte orașe ale Franciei, inundaseră Europa.

Marea majoritate a boerilor de la începutul acestui véc, — generațiune plămădită cu apă 'n vine sub jugul Fanarioșilor și care se deosebesce în istoriă de

¹⁾ Netipărit; aflător în colecțiunea de mss. ale Academiei Române, sub n-rul 126.

generațiunea Renașterii și luptelor înferbîntate ca cerul de pămînt — marea majoritate a acestor boeri adoraŭ a semenea scrieri dulcegi, molăi, otova și cari ađi, de la pagina a doua, te leșuie pe inimă. Lor nu le plăcea emoțiunile sguduitoare, cugetările cari pun judecata la chin, problemele cari înghenuchiînd puterea minții cu atît mai mult o învăpăieză spre a lor deslegare.

După cum, pentru a se sui în butcă, ei călcaŭ în cadență și ținuți de subțiori de doui feciori cari aveaŭ datoriă să le spună în mers că'i «*prag, Măria Ta*» și se'i ajute a se avênta în butcă, — tot așa, scrieri cari i-ar fi turburat cu adâncimea seŭ mândreța neasceptată a cugetărilor, nu eraŭ de ighe-moniconul lor.

Amorurile gingașe ale Parisului seŭ bine pregătita *Moarte a lui Avel* coprindeaŭ întocmai dosa de emoțiune ce boerul fanariotizat voia să administreze minții, inimei și nervilor seŭ. Εἰς τὴν μεγάλην ἡσυχίαν, — în linisce mare, fără hopuri, lin, c'un στασου μωρὲ la ori-ce pas, la ori-ce mișcare, cu cadență pianisimă pêne și'n bătaia mînelor ca se viă feciorul se'l scarpine pe talpa piciórelor, când Luminăția Sa se culca după prânz de la 12 la 2 — ast-fel boerul muntén și boerul moldovean de acum uă sută de ani își petreceaŭ vieța.

Pêne și'n felul de a'și iubi țera sincer, fără cugete

rele séu interesate, boerul mergea tot așa, cu linisce, agale-agale, fără salturi cari i-ar fi zăticnit işlicul, colosalul işlic de miel nefătat și pentru a căruî ținere pe cap trebuia boerului uă sciință de ecuilibrîst *di primo cartello*.

Alecu Beldiman care, după cum se arétă neted din scrierile măi jos citate, își iubea sincer Moldova, este tocmai boerul care 'n tóte se mișca cu 'nctul. Atât în vieța politică, în cea socială, cât și în cea de scriitor — aceia care ne interesă aci — Vornicul nostru nu se trecea, nu voia, nu 'i plăcea sê se treacă cu firea.

Citea mult, dér citea pentru el.

Punêndu-se sê tãlmăcescă din franțuzesce pe românesc, Alecu Beldiman credea că e eșit din măsura obicinuită și că face un mare sacrificiũ, că 'și dă silințe ne măi pomenite pentru procopsirea némului românesc.

Citiți titlul uneia din scrierile séle, tipărite la Buda «în crăiasca tipografiă a Universităței Ungariei» la anul 1820: *Tragodia lui Orest, de pré învățatul și cu învăpăiată dragoste spre procopsirea neamului românesc, marele postelnic Alecu Beldiman, acum ântăia oară tãlmăcită din limba franțuzească în cea românească.*» ¹⁾

¹⁾ *Oreste*, tragediă în cinci acto de Voltaire, rãpresintată pentru prima óră la Paris, în 12 Ianuariũ 1750.

Pentru că a tălmăcit pe *Orest*, Alecu Beldiman arde în «învăpăiată dragoste» pentru luminarea neamului românesc. De ce? Lucrul se esplică prin aceea că bōerii, cari se trudeau un pic pentru folosul obștei, credeaū a fi eșit din mēsura obicinuită, a fi făcut mari jertfe.

Ėcā titlul unei alte scrieri tipărite tot la Buda, «în crāiasca tipografia a Universitāței Ungariei», la anul 1818: *Moartea lui Avel de cel cu învāpăiată dragoste spre procopsirea neamului românesc, prē invētatul și marele postelnic Alecu Beldiman.*¹⁾

«Învăpăiată dragoste» reapare.

Ađi poți sē te consumi în focul chinurilor minței și se 'ți jertfesci ani de-a lungul bunul vieței, și tot nicī tu (de sigur), nicī posteritatea (póte) nu veți recunósce învāpăiată dragoste ce cu adevērat ai în inimă și 'n suflet pentru procopsirea nēmului tēu.

Uā altă traducțiune, tot după franțuzesce și tipărită la 1820: *Istoria lui Numa Pompiliū, al doilea Crai al Romei*²⁾ are pe titlu cuvinte ceva mai

¹⁾ *Tod Abels*, poemă biblică în patru cānturi de Gessner (1730—1787), publicată la 1758 și îndată tradusă în franțuzesce. Gessner o considera singur ca cea mai slabă din tóte producțiunile séle.

²⁾ *Numa Pompilius*, roman poetic de Florian, apărut la Paris în 1786, adică în tinerețea Vornicului Beldiman, -- compozițiune de un gen fals și pe care ađi nicī chiar nu'l mai înțelegem.

slabe, d'er tot consunătore cu învăpăiata dragoste de la cele două de sus tălmăcirii. *Numa Pompiliu* este tipărită « spre podoba limbei românesce » și « spre îndeletnicirea patrioților ».

Pe lângă aceste trei traducțiuni mai adaugem încă una tipărită : *Alecsie saũ căsuța din Codru* ¹⁾ și alte trei netipărite :

a) *Istoria cavalerului de Grie* (sic) și *a iubitei lui Manon Lesco* (sic), care tâlcuindu-se de pe limba franțuzească în limba moldovenească prin osteneala și osârdua drepte ²⁾ domniei sale Banului Alecu Beldiman, s'aũ prescis acum de mine Costache Borș, la 23 Sept. 1815 ; ³⁾

b) *Intâmplările lui Tarlo și a prietenilor lui*, prescrise tot de Costache Borș la 1823 ;

c) *Călătoria lui Cox în Rosia* (1824), în două caete din biblioteca Elencăi Beldiman.

¹⁾ Care, după spusa lui Alecu Balica, editorul prim al *Tragodiei*, era sub tipar la 1861, și pe care n'o cunosc decât din mss-ele Acad. Române, n-rile 40, 41 42 și 55.

²⁾ Adică cu mâna dréptă.

³⁾ Mi-aduc aminte a fi vedut uă ală traducțiune din celebrul roman al abatelui Prevost tipărită la 1857, lucrată de un d. Băjescu într'ua limbă românescă de totă nostimada și dedica'ă — o ! iubire paternă ! — fiului său în virstă de 17 ani. *Manon Lescaut* închinată unui flăcăian-dru de 17 ani, e uă minunăția care merită a fi împospetată în memoria unora și adusă la cunoștința celor tineri !

Aceste trei traducțiuni netipărite se găsesc în bogata colecțiune de manuscrise ce posede Academia Română.

De altmintreli, manuscriptele beldimănesci, pe cari Academia Română le are din biblioteca sturdzoescheiană și din darurile d-lor D. A. Sturdza și Al. I. Odobescu, sunt în număr de trei-spre-dece.

Cele cu n-rele 331 și 346 conțin *Tragodia, sau mai bine a dice Jalnica Moldovei Intemplantare după resvrătirea Grecilor 1821*, lucrarea orginală și de căpeteniă a Vornicului Alecu Beldiman.

Manuscriptul 336, donat Academiei de d. D. A. Sturdza, este scris cu însăși mâna lui Beldiman. După el, Kogălniceanu a publicat în vol. III al *Cronicelor* această poemă narativă a Vornicului nostru.

Uă altă edițiune a *Tragodieii* fusese la 1861 tipărită în tipografia *Buciumului Român* (Iași) de către Banul și Cavalerul Alecu Balica sub titlul de : *Eteria saū Jalnicele scene prilejite în Moldova din resvrătirea Grecilor, prin șeful lor Alexandru Ipsilant, venit din Rosia la anul 1821, de Vornicul Alecu Beldiman.*¹⁾

¹⁾ In al său *Catalog General de Cărțile Române* (București, 1872) Dimitrie Jarca dice la pag. 27 sub anul 1825 că s'a tipărit la Buda : *Jalnicu Tragodie saū întâmplările din 1821* (în versuri.) Cadrul acestei schițe nu ne permite a enumăra aci argumentele cari ne autorisă a crede că uă edițiune tipări ă la Buda în 1825 nu a esistat.

Din manuscriptul ađi academic (n° 336), nemuritorul Kogălniceanu a publicat :

a) *Tragodia*, cu ale ei 4266 versuri de câte 15 silabe, — și p'ici pe colea și câte mai multe, căci darnice sunt *strunele*, adică versurile și versificațiunea vornicului nostru ;

b) Tălmăcirea Caimelui lui Vogoridi, ce se scrie la Silistra ;

c) Jurnalul mergerei boerilor deputați la Țari-grad ;

d) Tractaturile prin cari s'aũ închinat țara de către Bogdan-Vodă, Domn al Moldovei, împărățind Sultan Baiazet II ;

e) Stihurile făcute în Tazlău, în vremea închiderii mele acolo, 1824.

Despre scrierea *Tractaturile*, Kogălniceanu ȃice :

«Ea este aceeași care a fost publicată de mine în «Arhiva Românească sub titlul de *Tractaturile vechi ce aũ avut Moldova cu Poarta Otomanească*, și care este scrisă parte de Niculae Costin, «parte de un autor mai noũ. Beldiman a prescis «această scriere făcând ore-cari mici schimbări de «cuvinte, cari n'aũ nici un fel de importanță.»¹⁾

Lucrarea ênsê cea de căpeteniă a Vornicului Alecu Beldiman este și rêmâne, după cum ȃiserăm, mult

¹⁾ *Cronicele*, tom. III, pag. 336.

citita pe vremea ei *Tragodiă*. Copiele după această lucrare, îndată după sfârșirea ei, începură a circula în număr mare. Era uă lucrare originală și fiind făcută de unul din ai noștri despre ale nóstre, firesc era ca curiozitatea și interesul cititorilor se fiă cu putere atrase de *Tragodiă*. Români, ca și strămoșii lor Romani, duceău dorul lucrărilor originale.

Cicerone đisese : *esset egregium non quaerere externa, domesticis esse contentos*¹⁾; pêne ađi — dăr-mi-te în vremea Vornicului Alecu Beldiman! — pêne ađi, noi đicem același lucru.

Subiectul poemei justifică interesul publicului. In-tr'ênsul s'ar fi vėđut în deplinătatea lor podóbele de cugetător, de poet și de scriitor, decă Vornicul Beldiman le-ar fi avut. Aci, în *Tragodiă*, nu mai era vorba să traducă pe dulcégul Florian, nici pe necunoscuții autori al lui *Alecsie saũ Căsuța din codru*. În *Tragodiă* se cerea uă pênă în puternicul înțeles al cuvântului. Nenorocirea Moldovei, jafurile și infamiile Grecilor cari se năpustiseră ca corbii asupra Iașilor și întregului principat, spaima și fuga locuitorilor, zăpăcéla boerilor rėmași, chinurile Mitropolitului, înecarea unora din Greci în Prut, incendiele și prădarea mănăstirilor Slatina, Secul, Agapia și Văratecul, patriotismul lui Tóder Balș,

1) Ciceronis *Orator*, cap. IV.

caimăcămia lui Vogoride și'n fine peripețiile cari aū premers alegerea lui Ion Sandu Sturdza de Domn pământén în Moldova, cereaū tóte uă altă pênă, altă putere de observațiune, alte culori, alte răcnete de mâniă la auđul cărora sē tremure cititorul pênē și'n cea mai depărtată viitorime.

Tembel, dulce, blând, fugind de amarurile vieței, Vornicul nostru recunósce singur că el nu e făcut pentru asemenea lucru :

Aice-am trebuință pe Iraclit să aduc

Starea Moldovei sē plângă, saū sē puī sē scriă Young.¹⁾

Dar, în cătu-ī prin puțină, mă voiū nevoi și eū

Osânda țerii a serie orī cătu'mī va fi de grăū.

Și orī de câte orī simte că evenimentele séu infamia ce povestesc sunt mari, Beldiman recunósce neputința lui de a le zugrăvi întocmai. Buniórá, la prădarea și arderea mânăstirilor :

Dumnezeule inalte, condeiu meu este slab

S'arēt sgomotul, strigare, putere nu pot sē aib (?)

De aceia nu se ridică, rămâne în tonul monocord și monoton al *Croniceī rimate*, și când l'ajunge

1) Beldiman cunoseea de sigur *Noptile lui Young* (Night thoughts) după traducțiunea francesă în prosă, făcută de Le Tourneur (1769, douē vol. în 8°), atât de cunoscută în țeră la 'nceputul acestui secol.

și pe el, ca pe ori-ce bun Român, — și Vornicul Alecu e bun Român, — când l'ajunge durerea durerilor țării, atunci el înalță glasul la ceruri și ȳice cu sinceritate dér fôrte prosaic :

Cerescule împérate, veđi de sus al nostru chin,
Privesce osânda țerii și-al norodului suspin !

Acéstă rugăciune o repeta mai tot déuna. Bel-diman nu scia — cum va sci generațiunea ce'l va urma — că, *de te veđ ajuta tu, și cerul te va ajuta*, ci, pentru a nu se zăticni în obiceiurile'i indolente, ruga cerul să facă cele de cuviință pentru țéră.

Ideı mari, priceperea ridicării tutúror popórelor din imperiul Sultanilor, priceperea legătúrei evenimentelor sincronice, întrevederea Unirei țérilor surori, — tóte acestea sunt *terra ignota*, lucruri cu desevêrșire necunoscute pentru Vornicul nostru.

Despre Țéra-Românescă și despre Tudor Vladimirescu ȳice de la început :

In Craiova se vestise un Toader resvrătitor.....
Căci și'n Țara-Românească osândă, necaz cât vrei,
Dar această îngrijire vor avé a scrie ei.

Er mai departe tot despre Tudor :

Un Toader Vladimirescu, un viclean înșelător,
Ridicase cap in țară
De aú urmat de la sine, saú de la alții aú fost pus,
La a cerceta acesta cel ce va fi in prepus.

Ales la Divan, fiind Turcii la Iași și Vogoride Caimacam, Beldiman iscălesce toate măsurile vexatorie, cari storcea Moldovei ultima picătură de viață. E trist Vornicul, plânge, se bocesce, dăr înghite și iscălesce dicând :

Intr'ua vreme ca aceasta nu iscăli dacă poți !

Se tânguia divaniștii și mânilor își frângea.

Și-apoi pentru a 'și răsbuna, conform obiceiului sevă, Vornicul nostru nu uita de a se adresa la cer ;

Cerescule împărate, tună din cer preste ei.

C'a se împila norodul e sciut că tu nu vrei.

P'ici pe colea, când e vorba de infamia Grecilor, Beldiman devine ceva mai colorat. Versul capătă puterea de a face imagina înaintea ochilor minții.

Buniórá :

Uă stărpitură grecească, eșit dintr'un vas clocit.

.....

După ce au făcut stare și toți s'au îmbogățit ¹⁾

In sinul patriei noastre ei întâiu au pus cușit.

Pe un popă grec, Beldiman, deși evlavios, 'l numesce *suflet scârnav și urit* ; pe un altul :

..... viclean adimenitor

Ipocrit de cei de frunte și de țeri vânturător.

¹⁾ E bine înțeles că pentru cele-lalte două versuri dau și pe acesta care e d'un prosaism fenomenal.

Ironia și mușcătura spirituală îi sunt necunoscute. Intr'un singur pasagiū, vorbind de înscrierea printre Eteriști a unui tēnēr Rizu, încă fraged la vērștă, și zugrăvind durerea mamei, Alecu Beldiman ȃice cu uă ore-care șireteniă glumēță :

Bocindu-se ruga Grecii, și pe mare, și pe mic,
Sē nu'l lase sē se culce nōptea fără gigilic ¹⁾
Franzele, puī de găină, ciorbă se'ī dea de māncat,
Și noaptea douē saltele se'ī aștearnă de culcat.
Un pruncar așa in oaste ce dracul ar fi cătat?!
Sciū că dac'ī prindeaū Turciī pré mult s'ar fi bucurat.

In schimbul cător-va pasagie de felul acesta — fōrte puține! — prosaismul poemei este enorm și continuū. Versificațiunea e monotonă, scālcită și greoiă. Beldiman făcea versurile cu multă oste-nélă. La sfârșitul poemei, unde ne spune că are intențiunea de a scrie dōmnia lui Ion Sandu Sturdza el ȃice :

Căci am făcut hotărire și Domnica a scri eū,
Inșă nu mai mult in stihuri, fiind zăbavnic și greū.

Rimele versurilot sunt mai tot în *ea, at, or, ez*, cele mai ușore, dér și cele mai anoste. Versuri schiōpe are destule. Vornicul schimbă accentul tonic

¹⁾ Scufă de noapte, ca sē nu rēcēscă la mōlele capului încă neintărite.

și firesc al cuvintelor, pentru a scôte pe gâtuite accentul ritmic al versului. Beldiman ȕice *sòțiă*, ér nu *soțiă*, *lăcrimă*, ér nu *lăcrimă*. Apoi unor silabe cu un *i* în radical le pune după plăcere când un *i* când două, adică scrie și numără *triimes*, *priivire*, *priimire*.

Barbarisme sunt destule în versurile beldimănesci : elefteriă, scopos, giugea, topciù, zakuskă, zorbalíc, vadea, etapuri, șisănea.

În *Stihurile făcute în Taslău* (64 de versuri în 16 strofe de câte patru), Beldiman cântă în elegii tot durerea țerii, dér ceva mai poetic, și'n versuri ceva mai meșteșugite — cele de 14 silabe rimând în emistichurile lor proprie, ér nu între ele și cele de 6 silabe, cu rime masculine séu ultime, rimând bine între ele.

Ca prosator, Beldiman e mult mai bun, mai românesc și mai îngrijit în stilul séu. Écă uă mostră din prefața lui *Numa Pompiliu* :

«*Inainte cuvîntare.* — Câtă stricăciune nu aduce »omului trândăvirea, cât se micșorează și se face de »nimica, când lasă a trece vremea tinerețelor sale »întru deșertăciune și lenevire, căci viața întru aceasta »petrecînd, nu numai mintea îi rămâne întru ne- »lucrare dar și cugetul neroditoriù. Și după socotița »a multor înțelepți, trândăvirea este otrava vieței »și rodul pomenirei ei cu sunet. Ast-fel de cugetări

»hrănind întru mine, încă din cea mai fragedă
 »vêrstă a tinerețelor mele, m'am îndeletnicit întru
 »tălmăcirii din limba franțuzească întru cea româ-
 »nească a Patriei mele. Cea d'ântăiū ispită a fost
 »pentru al meu folos, pentru a mea deprindere, dar
 »mai la urmă gustul obștei, plăcerea și îndemnările
 »a multora m'au silit a face ispita, a tălmăci ceva
 »folositor și a da întru lumină. Istoria lui *Numa*
 »*Pompiliū*, al doilea craiū al Romei, este cea d'ân-
 »tăiū ispită ce am făcut, pe care cu mulți ani mai
 »înainte o aveam tălmăcită. Nenumăratele greutateși
 »ce am întâmpinat, glasul obștii că este cu neputință a
 »scrie ceva într'ua limbă necanonisită și lipsită de
 »tot meșteșugul grămătesc, mă adusese la desnă-
 »dăjduire, dar puind în mintea mea că toate sunt
 »supuse sîrguinței, și despre altă parte că nici un
 »început nu poate fi cu desevêrșire, apoi nu m'am
 »fălit, dar nici chiar în mintea mea, a da în lumină
 »vre un lucru vrednic de vedere».

Ast-fel ni s'a arêtat nouê Vornicul Alecu Beldi-
 man din studiul scrierilor sêle și'n deosebii din citirea
 atentă a *Tragodiei*, lucrarea de căpeteniă a acestui
 iubitor de citiri de tot felul.

Ca Român, Beldiman și-a iubit țera cum se iubea

pe atunci în casta boerescă. Ca scriitor, el este și rămâne uă simpatică mediocritate.

Printre ai noștri *scriptores minores* de la începutul acestui secol, Vornicul Alecu Beldiman va ocupa, cred eu, un locșor de mâna a doua.

DOCTORUL CONSTANTIN CARACAȘ,

DOCTORUL CONSTANTIN CARACAȘ

DOCTORUL CONSTANTIN CARACAȘ

1773—1828

După anul 1785, în București se vedea adesea ori, la anumite ore ale zilei, pe cele patru mari poduri ale capitalei — și anume podul Mogoșoei, podul Beilicului, podul Calici și podul Târgului-de-Afară — trăsura d-rului Dumitru Caracași care mergea, de la un capăt al orașului la cel-l'alt — *per amplam urbem Dacorum*, — să și vedă bolnavii. Mai adesea, doctorul mergea călare¹⁾. ba chiar pe cai înfocați cari nu o dată au fost căt p'aci să-l omóre, după cum vom vedé mai la vale.

1) Făcut-a el obiceiul de a merge la vizită călare, seü era de mai 'nainte, nu sciü. Ceia ce este sigur e că mi-aduc aminte că el s'a urmat și mai încóce. Acum 25 de anî, doctorii Drasch, Nica, Fialla făceaü vizitele călare.

Doctorul Dumitru Caracași, este tatăl doctorului Constantin Caracași, a cărui biografiă și activitate medicală și științifică mă voi încerca a le schița aci, cu amănuntele culese din opera celui d'ântâiu, adică din Δημητρίου Καρακάσση ἰατροφιλοσόφου καὶ ἱατροῦ τῆς πόλεως Βουκουρεστίου καὶ τοῦ ἐν ταύτῃ Νοσοκομείου του ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος Ποιημάτων ἰατρικῶν, ἅπερ ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τὴν λατινίδα φωνὴν μετένεγκε (ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1795, ἐν τῇ ἐλληνικῇ τυπογραφίᾳ Γεωργίου Βεντότη)¹⁾; din opera celui de-al doilea, adică din Τοπογραφία τῆς Βλαχίας καὶ ἀνθρωπολογικαὶ παρατηρήσεις ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ὑγείαν καὶ νόσους τῶν κατοίκων αὐτῆς ὑπὸ κυρίου ἰατροφιλοσόφου Κ. Καρακάσα (ἐν Βουκουρεστίοις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ι. Ἡλιάδου), ²⁾ și din informațiunile ce a bine-voit a 'mî da d. profesor

1) Poemele medicale ale lui Dumitru Caracași, doctor în filosofie și în medicină, medic primar al orașului Bucuresci și al spitalului care într'același oraș se chiamă al S-tului Pantelimon, — cari poeme el însuși în limba latină în prosă le-a tradus. Viena, 1795, în tipografia clinică a lui George Ventoti. — Poemele sunt scrise în dialectul doric. Din poeziile mici sunt unele și în dialectul doric.

2) Descrierea Țării Românești cu observațiuni antropologice, privitoare la igiena și bôlele locuitorilor ei de d. doctor în filosofie și în medicină Constantin Caracași, în Bucuresci, din tipografia lui Ion Eliade 1830. — Traducțiunea e făcută de d. G. Sion, și se află manuscrisă în posesiunea familiei.

Odobescu, nepot despre mamă al doctorului Constantin Caracași.

Familia Caracași era de n m grecă, — s u, după cum se p stra tradi iunea din b tr ni, de n m din vechii Macedoneni. Era originară din orășelul Satiște, la nord de Cozani,  n Sangiacul Monastir, lângă ruinele vechei Calandre, aprópe de r ul Nazilitza. Numele vechiu al familiei era *Luca*, d r de când Dumitru c știg  v d  mare ca doctor, Turcii din Macedonia ’l poreclir  *Caracași*, din cauza negrelor și stuf selor spr ncene ce avea. ¹⁾

La Satiște lângă Cozani, s’a născut probabil pe la 1728—1730 ²⁾ Dumitru. La 1748, 1749 și 1751, după ce primise u  instruc iune îngrijită, el scria poezii eline, din cari unele sunt publicate în *Poemata Medica* mai sus citate,  r altele sunt manuscrise în posesiunea familiei.

De t n r lui Dumitru Caracași  i plăcea medicina. Inainte de a fi plecat la Viena pentru a studia la universitatea de acolo, viitorul doctor se ocupa cu b lele, cari b ntuiau prin Macedonia și prin Te-

¹⁾ Comunicat de d. Al. Odobescu.

²⁾ In prefața *Poemelor* tipărită la 1795, Dumitru dice în epistola dedicatoriă către Moruzi : *ista plus quam sexagenarius edidi.*

salia, și studiasse simptomele și evoluțiunea frigurilor de toate felurile chiar asupra lui însuși¹⁾.

La 1758,— după cum vedem dintr'ua poezie manuscrisă, — Dumitru Caracași este la studiu la Viena. Mai înainte fusese la Halle, unde urmase tot cursuri de filosofie și de medicină.²⁾ Studentul pomenesce cu recunoștință și iubire numele profesorilor săi: Juncker (*senex perientissimus, olim meus in Practicis benevolentissimus praeceptor*)³⁾; Eberhard (*meus olim praeceptor gratiosissimus*)⁴⁾ și Anton von Haen (*meus olim praeceptor humanissimus aequae ac eruditissimus*).⁵⁾

După obținerea gradului de doctor în filosofie și în medicină, Dumitru Caracași se întorce în orașul său de nascere, la Satiște, și începe practica medicinei. Este ierăși probabil că succesele acestei practice și vre-o câte-va cure minunate răspândiră departe numele dibaciului și învățatului doctor.

Valiul de la Dii (Vidin) 'l chiamă la dânsul în 1778. Caracași hotărî să se mute cu totul din Satiște căci, din Vidin, în primele rânduri, trecuse și la Calafat și de la Calafat mersese, chiamat de boeri,

1) *Poemata Medica*, pag. 177.

2) Epistola dedicatoriă către Moruzi, în *Poem. Medic.*

3) *Poem. Med.* pag. 35.

4) *Poem. Med.* pag. 37.

5) *Poem. Med.* pag. 53.

și la Craiova, pe unde văduse că e mult mai bine de cât în Macedonia și'n Tesalia. La 1782, doctorul se stabilește la Craiova. Era 'nsurat și avea două băieți: pe cel mare 'l chiăma Nicolae, pe-al doilea Constantin. Acesta era născut la 1773. ¹⁾

Fórte muncitor, citind într'una ²⁾ pentru a se ține în curent cu știința, filantrop, voios, blajin, optimist, neînspăimântându-și bolnavii, — Dimitrie Caracași practica medicina după principiile școlei care, în secolul trecut, nu tindea la nimic alt de cât să ajute natura a reveni ierăși în calea sănătății, și neavând nici o dată pretențiunea primejdiosă de a da cu doctoriele séle sănătate bolnavilor.

Ego, dice el, una cum Hippocrate et aliis medicis tam recentioribus quam vetustioribus solam naturam morborum medicatricem cognosco. ³⁾

Er mai la vale: *solam eam novi corpus sanum et actionibus praeditum et ad tempus incorruptum conservantem; eam igitur artis medicae principium et quidem primarium agnosco.* ⁴⁾

1) Comunic. de d. Odobescu.

2) *Poem. Medic. passim.*

3) Eu, împreună cu Ipcrat și cu alți doctori vechi și noi recunosc natura ca singură tămăduitoare a hólelor. — *Poem. Medic.* pag. 35.

4) Eu consider natura ca singura care păstrează corpul sănătos, propriu la muncă și întreg pêne la uă vreme; de aceia pe ea o recunosc ca principiul de căpeteniă al artei medicale. — *Poem. Medic.* pag. 36.

Și 'n fine, într'alt loc, milosul doctor ȃice : *atque videtur antiquitus dictum fuisse solam naturam quemlibet sanare morbum longum, peracutum et desperatum ; ea vero repugnante, vana esse omnia remedia.* ¹⁾

Numele lui Dimitrie Caracași ajunsese și la București. Domniile de pe vremuri îi voră toți binele. În poesiile lui și 'n *Topografia* fiului său Constantin, cuvinte de laudă și de recunoscință citim pentru Alexandru Ipsilante, ²⁾ pentru Nicolae Caragea ³⁾, pentru Mihail C. Șuțu ⁴⁾ și 'n fine pentru Alexandru C. Moruzi. ⁵⁾

Peste un an de la venirea sa la tronul Țării-Romănesci, la 1784, Mihail C. Șuțu chiamă pe Dimitrie Caracași și 'l numi medic primar al orașului București și medic director al spitalului S-tului Pantelimon. ⁶⁾ Spitalul era 'ntr'ua stare miserabilă. Domnul dete lui Caracași însărcinarea de a 'l reorganisa și de a face dintr'ensul ceia ce trebuia să fiă

1) So vede că din vechime s'a ȃis că singură natura tămăduiesce ori-ce bolă lungă, foarte grea și desperată ; și că, de nu vrea ea, toate lécurile sunt zadarnice. — *Poem. Medic.* pag. 83.

2) *Idila* din 1780 în *Poem. Medic.*

3) *Oda* din 1782.

4) *Oda* de laude din 1792, în ȃiua S-tului Pantelimon.

5) *Idila* din 1793.

6) *Topografia* lui Const. Caracași, pag. 141 și urm.

după voința pré fericîților donatori. Intr'aceste două funcțiuni Dimitrie Caracași rămase pînă la mórtea sa care se 'ntêmplă la anul (1804¹⁾).

În timp de două-șeci de ani cât stete în Bucuresci, bătrânul doctor trăi în *hanul S-tului Gheorghe Nou*. Făcea visite prin orași și îi veniaŭ bolnavi și-acasă la consultațiune. *Poemata composuit quum per amplam urbem Dacorum curru vehebatur*; ²⁾ își compuse adică cu multe podóbe literare și frumoșe descripțiuni poetice versurile séle din *Poemata Medica*, pe când făcea visitele în trăsură. Era bine văduț de boeri, prietin bun cu familia Grecénu. ³⁾ Filaret, episcopul Rîmnicului, prețuia fórte comerciul doctorului Caracași cu care sta césuri întregi de vorbă. ⁴⁾ Unite fórte erau între dênsele familie Caracași, Filitis și Darvaris.

Munca fórte mult și citea și mai mult; sfătua pe toți la ori-ce ocașiune să 'și schimbe vieța cea lenevósă și tembelă, arêta tuturor cum să trăiescă, ce să mănânce, cum să se pórte. El a recomandat cultura cartofilor în țera nóstră. ⁵⁾

¹⁾ Comunicat de d. Odobescu care ne-a spus și locuința sa, în Hanul S-tului Gheorghe-Nou.

²⁾ În epistola dedicatoriă către Al. C. Moruzi.

³⁾ În *Poesiele ușóre* din *Poem. Medic.* pag. 239, epigrama către Vistierul Ștefan Greceanu.

⁴⁾ Com. de d. A. Odobescu.

⁵⁾ Comunic. de d. A. Odobescu. — C. Caracași în *Topo-*

De la 1795 era mereu bolnav. Frigurile 'l prăpădiau. Intr'un rând, mai înainte, eșind de la un bolnav și voind să 'ncalece, calul nărașași aruncase cu picioarele de dindărăt și 'l isbise în piept cu atâta putere, în cât îl trântise de un zid, de unde 'l ridicaseră mai mult mort de cât viu. De atunci, suferea de pept, de picioare, de rinichi și 'i slăbiseră și vederile. Imbătrânise înainte de vreme, după cum spune el însuși lui Moruzi în dedicația *Poemelor medice*.

De aceia, cu câți-va ani înainte de a muri, fiul său, Nicolae, întors doctor de la Viena, l'ajută la visite, la direcțiunea spitalului și în sarcina de doctor al orașului. Nicolae ênsă muri la 1802,¹⁾ cu două ani înaintea tatălui său.

Bătrânul doctor se mângăia cu cel-l-alt, Constantin, care, la 1800,²⁾ se reîntorsese în țară, tot doctor în medicină și 'n filosofia de la Viena. În anul 1802, în ziua de 12 Iuniu, Constantin se căsători cu Irina Filitis, fica doctorului Silvestru Filitis, nepotul mitropolitului Dosithei Filitis, și a Smarandei Mănescu, nepotă mitropolitului Cosma.³⁾

grafia pag. 36, dice: acum 40 de ani leguminosele se cultivau puțin în țera românească.

1) *Topografia*, pag. 141—142.

2) *Topografia*, pag. 132.

3) Comunic. de d. A. Odobescu.

Bătrânul muri mulțumit *et hymnos cecinit Deo in alto regnanti*, — cum țice el însuși la sfârșitul poemei séle.

Doctor la Pantelimon și cu nume bine cunoscut în tótă țera, Constantin Caracași începu să practice medicina la 1800.

Inaintea lui, afară de tată-séu, doctori în Bucuresci erau încă doui, — adică doctori cu 'nvățatură, — și-anume Silvestru Filitis, socrul séu, și Constantin Darvaris. ¹⁾ Aceștia începuseră cei d'ântăiū a vaccina, după ce se 'ntórseră din străinătate. Altoirea ênsé se făcea numai în clasa boerescă. Constantin Caracași a răspândit-o în tóte clasele poporului, ajutat la acésta mai târđiū și de alți 8 medici «învę-
«țați colegi ai mei cu cari 20 de ani am trăit în «deplină armoniă.» ²⁾

Constantin, ca și tatăl séu, era om de omeniă, iubitor de semenii séi, filantrop în tótă puterea cuvântului și avênd asupra cinstei și demnităței sarcinei séle principii neschimbate. Când generalul comite de Langeron, la 1809, era 'n Bucuresci bolnav de friguri și se respândise vestea că Miloradovică și partisanii séi voiaū cu ori-ce preț sé'l otrăvêscă, Francesul de ómeni cunoscător se căută fără témă

1) *Topografia*, pag. 131.

2) *Ibidem*.

cu doctorul Caracași și cu socrul acestuia doctoru Silvestru. ¹⁾)

Era uă adevărată durere pentru doctorul filantrop — care mai târziu își va cresce unicul seǔ băiat după principiile din *Emile* al lui Rousseau ²⁾ — era, ȃic, uă adevărată durere când vedea spitalele de la Colȃea, Pantelimon și Dudesci ³⁾ în starea miserabilă în care se aflaǔ. Vȃduse spitalele de la Viena și când se uita la cele bucurescene îi trebuiaǔ tȃtă blȃndeȃea, tȃtă filosofia și tot amorul lui pentru medicină ca sǔ nu se descurageze. Scia cȃ sunt venituri, epitropii ȃnsǔ le punea de uă parte, ȃr mȃnăstirile, datȃre a ajuta spitalele, își dau tȃte veniturile lor egumenilor trȃndavi, corupȃi și nemernici. ⁴⁾)

Colȃea n'avea de cȃt 30 de paturi, de și la socoteli se treceaǔ 40. Moruzi mȃrise la 1798 numǔrul paturilor cu 20, dȃr dupȃ cȃderea lui epitropii reveniserȃ tot la 30 de paturi. Inima doctorului se strȃngea de durere, când vedea cȃ și la Colȃea și la Pantelimon se refusȃ bolnavii. Intr'un rȃnd, — era în 1811, — vȃdu un om cȃ mȃre la un colȃ de uliȃ. Era un Nȃmȃ bolnav de tifos ⁵⁾). Caracași nu

1) *Hurmuzake*, colecȃ. Odobescu (vol. III supl. I) pag. 199), *Mémoire* du Comte de Langeron.

2) Comunic. de d. Al. Odobescu.

3) Spitalul de ciumă, fundat de Moruzi la 1796.

4) *Topografia*, pag. 129.

5) Comunic. de d. Al. Odobescu.

mai putu suferi și se duse drept la prietenul său, agă de poliția pe atunci, Vornicul Grigorie Bălenu, nepotul despre soră al Marelui Ban Grigorie Brâncovenu. Il rugă cu lacrimi ferbinți să deschidă uă subscripțiune pentru clădirea unui nou spital, se obligă să contribuască și el cu bani și se legă să slujască fără léfă ca doctor al noului spital cât va trăi. Bălenu primi și deschise subscripțiunea. Boerii, clerul, neguțătorimea, rugați și îndemnați de doctorul Caracași, de *doftorul Constandinache*, cum i se dicea, contribuiră pe 'ntrecute. Contribui atunci și generalul rus Kutusoff cu șapte galbeni.

La 1811, spitalul se instală pe iute într'ua casă închiriată, unde înainte fusese uă fabrică de haine ¹⁾,— în ce uliță a Bucurescilor nuscii. Pe urmă se 'ncepu clădirea care trebui să se întrerupă la 1813 din cauza epidemieii. La 1815 clădirea era gata. Spitalul *Filantropia* fu mutat acolo unde este și astăzi.

Primi efori fură Constantin Filitis episcopul Buzeluii, Marele Ban Grigorie Brâncovenu, marele Vornic Grigorie Bălenu, doctorul Constantin Caracași și stolnicul Giani Orașanu ²⁾. Ca ajutători la clădire cu sume mari, figurază, pe lângă aceștia, și Marele Ban Radu Golescu, Marele Logofet George

1) *Topografia*, pag. 145.

2) *Ibidem*, col. I.

Golescu, Aga Constantin Golescu, Vornicul Nicolae Văcărescu și Hatmanul Constantin Grecénu. ¹⁾)

Filantropia este opera lui Constantin Caracași.

Doctorul o îngriji cu neschimbata iubire într'una și fără oboselă. Se vede în paginile *Topografie* drepta mândria a omului care se uită cum cresc și se înmulțesc ródele muncei séle.

«Putem primi, țice dênsul, 800 — 1150 de bolnavi pe an; dintr'ênșii mor 90—100 pe an, restul se fac bine și plécă. De la 1812 și pêně la 1820 am căutat în spital 6685 de bolnavi: aũ murit 582, restul s'a însănătoșit. Am avut venituri lei 373776 și am cheltuit lei 223087; restul l'am întrebuițat la plata datoriilor contractate la facerea spitalului, — datorii cari ni se cereaũ mereũ, căci egumenii mănăstirilor eraũ creditorii. La clădirea făcută sub direcțiunea doctorului, după 1821 pe când Caracași era încă la Brașov, s'a mai adaus un pavilion de băi clădit cu cheltuéla Marei Bănese Safta Brâncovénu. ²⁾)

Visitele la Filantropia, visitele la Pantelimon, — unde la 1816, arêtând lui Iancu Caragia dërimăturile în care zăceaũ bolnavii, făcuse pe Domnul grec sê hotăréscă zidirea unui noũ spital, — visitele la

1) Din familia Cornescu.

2) *Topografia*, pag. 148.

bolnavi din orași și citirea acasă ocupați întregi zilele doctorului.

Trei erau pasiunile doctorului Caracași: «sacra», «divina» ¹⁾ artă a medicinei, cetirea cărților ce neconțin și-aducea din străinătate și grădiniaria ce avea și îngrijia la Ciurel, afară din Bucuresci, de la Belvedere înainte. Orele libere și le petrecea în biblioteca sa, foarte bogată, foarte frumoasă unde, când nu citea, se ocupa a strânge și pune în ordine notițele adunate pentru lucrarea lui de căpeteniă *Descrierea Țării Românești*, acea *Topografiă* pe care o cităm într'una și la care lucra de ani de zile cu deosebită atențiune.

Cu câți-va ani înainte de 1821, asociându-se cu boerinașii Clincénu și Toplicescu, deschise o tipografie, unde sub direcțiunea lor se tipăriră destule cărți bisericesti, înainte ca tipografia se devină după mórtea doctorului, proprietatea lui Eliade. ²⁾

Caracași lucra într'una, și când se uita în țară și vedea în ce hal era pe atunci medicina o mare jale 'l coprindea. Lucrul se vede lămurit din scrierea sa ³⁾. Afară de doctorii cei opt din Bucuresci, de unul la Craiova ⁴⁾ și de unul la Buzău, Italian, adus

1) C. Caracași, *passim* în *Topografiă*.

2) Comunic. de d. Al. Odobescu.

3) *Passim*.

4) *Topografia*, pag. 136.

pentru spitalul de acolo (6 paturi, 7000 lei venit) de episcopul Constantin Filitis și în urmă înlocuit cu un némț, Genovac, camarad de universitate al lui Caracași la Viena, — afară de aceștia nu erau în țera noastră — ca și în Rusia ¹⁾ — de cât felceri, spițeri și șarlatani. Aceștia mișunau prin orașe și făceau năsdравăniî cari scoteau pe bunul doctor din toate marginile răbdării.

Intr'un rând, unul dintr'acești șarlatani anunțase că tămăduesce *chelbéua* (bólă de păr), și-o tămăduia prin faptul că smulgea de pe capul bolnavului, din rădăcină, toți perii, ér tidva gólă-genuchi o ungea c' uă soluțiune de argint-viū. Congedia apoi bolnavul dicându-i: aștéptă sě crěscă.

Ancă uă spaimă a doctorului Caracași erau babele. Venia el, da uă doctoriă și când eșia pe uă ușă, baba intra pe alta. Da și baba doctoria ei. Ambele se *cumbenaū*, adică făceau, cum s'ar dice, uă *cumbenațiă* și bolnavul da ortul popii. Cine era de vină? Doctorul de sigur, nu baba, dicea familia; căci baba ce scie, biata bētrână.

Multe și felurite lucruri și năsdравăniî de soiul acesta a auđit și a vėđut doctorul Caracași în cei 28 de ani de practică a medicinei în Bucuresci. Trăise la Viena, continua a trăi în bogata lui bi-

1) Le Général Comte de Langeron : *Memoriul citat, passim.*

biblioteca într'ua lume cu totul alta, și apoi când eșia pe ulițele Bucurescilor séu intra în casele boerilor unde se mânca înainte de ciorbă 7 — 8 feluri de mezelicuri și după ciorbă 10 — 12 feluri de bucate, Caracași vedea contrastul cel mare în care era adus s'eși petrecă existența. In loc de a biciui cu versul înflăcărat, al satirei, doctorul, blând cum era, se mulțamea a face din când în când câte uă ironică observațiune, privitoare la viața trândavă a boerilor din vremurile lui.

Bunióră, el ne spune că boerii după ce mănâncă dorm, apoi se scólă și poruncesc să li se pună caii la trăsura să iésă la plimbare, dicând că vor să facă mișcare. Să trântesc în trăsura și nu fac nici una. Din fericire podul de lemn de pe ulițe îi sguduiă în trăsura cu atâta putere, încât fac mișcarea necesară digestiunei.

De altmintreli, în *Topografia* sunt uă mulțime de date interesante, adunate cu deosebită atențiune; acestea ca și sfaturile igienice și propunerile filantropice merită să fiă cunoscute. După invitarea D-lui Grigorie Caracași, G. Sion a tradus *Topografia* lui Constantin Caracași. Traducțiunea nu este încă publicată. Și doctorii, și istoricii trecutei nóstre civilizațiuni, și în genere toți Români s'ar folosi din citirea acestei consciincióse și îndelung meditate lucrări. Ea a fost tipărită în grecesce la tipografia

lui Eliad după mórtea doctorului. Soția sa dedese lui Eliad și textul german al lucrării, căci Caracași lucrase *Descrierea* în două limbi. Textul german s'a rătăcit. Din cele 1000 de volume tipărite cu multe greșeli din *Descriere*, 500 s'aú dat societății filarmonice; cele-l-alte 500 aú ars la focul din 1847 împreună cu frumoasa bibliotecă a doctorului. 1)

Doctorul Constantin Caracași a murit la 1828, în 31 Octobree, — victimă a filantropiei și a artei séle. De mult doctorul nu mai avea miros, și de aceea, în spitalele militare ale Rușilor, unde bântuia

1) Comunic. de d. Al. Odobescu. — Pentru a aréta cât de variată era lucrarea acésta și cât muncise doctorul pentru a o înjgheba, dăm aci tabla materiilor din traducțiunea Sion. Etá-o : *Partea I*: Cap. I: Despre limite; poziția naturală: împărțire; calitate. — Cap. II: Despre climă în genere a celor patru ano-timpuri; despre vênaturile anuale; despre temperatură și influența sa în privința sănătăței și a bólelor. — Cap. III: Despre produse; despre genul quadru-pedelor ce se mănâncă; despre păsări (cu tóte aménunțele); despre pesci; despre amfibií; despre insecte; despre plante; despre minerale și metale. — Cap. IV: Despre origina, numărul, împărțirea locuitorilor; despre constituția lor fisică. Țiganií. — Cap. V: Despre creșterea naturală a copiilor: despre hrana, bêtura, îmbrăcăminte, esercițiurile, somnul și petrecerile locuitorilor. — Cap. VI: Despre caracterul moral și civilisația locuitorilor. — Cap. VII: Despre medici, chirurgi și farmaciști; despre spitale și instituțiunile filantropice; despre asilul de copii. *Partea II*: Topografia parțială a Țerei. Descrierea aprópe aménunțită a tuturor distric-telor.

un tifos înfiorător, intrând fără nici uă precauțiune pentru a îngriji de bolnavi, Caracași fu lovit de un tifos teribil care în trei zile 'lă și duse la morment.

Bucurescenii și cei de prin orașele districtelor române cari 'lă cunoscuseră, nu uitară multă vreme figura simpatică și distinsă, cu trăsurile fine și delicate, c'un aer de blajină voioșiă, — un chip care îndată atrăgea și pironia privirile trecătorilor și contrasta fôrte cu chipurile ómenilor de prin vremurile acelea. Cu costumul *evropienesc*, cu peruca albă, totdeauna bine îngrijită și bine peptenată, încadrând minunat obrazul său rumen și frumos, autorul *Topografieii* semăna mai mult cu un marchis de la curtea lui Ludovic XVI emigrat în Bucurescî, decât cu un elev al universităților germane.

Doctorul Constantin Caracași lăsă la mórte-i în societatea bucurescénă amintirea unui om de bine în tótă puterea cuvîntului și a unui medic filantrop, învățat și neobosit.

Și astăzi, și 'n totdeauna, pentru cei cari vor studia ciudata epocă în care el trăia, *doftorul Constantinache* cu aceste însușiri li se va înfățișa.

MARELE BAN CONSTANTIN NASTUREL HERESCU

CONSTANTIN NĂSTUREL HERESCU

MARELE BAN CONSTANTIN NASTUREL HERESCU

n ședința de la 2 Septembrie 1876, Academia Română, — p'atunci *Societatea Academică* — pusese la concurs, pentru anul 1879, următoarea teasă :

«Studiū asupra producerilor literare în limba română din epoca lui Matei Basarab (1633 — 1654), «în care se vor avé în vedere atât documente oficiale și particulare, redactate în limba română «dintr'acea epocă, cât și cărțile traduse și tipărite «românesce pe atunci, precum și ori-ce elemente «literare, relative la mișcarea culturii române în acel «period ; — se va studia cu uă specială atențiune «vięta și activitatea literară a eruditului Mare Logofăt al țerei dintr'acel timp, *Udriste* (*Orest* sėu «*Uriil*) Năsturel din Heresci, cumnat al lui Matei-Vodă și străbun al fericitului nostru donator.»

Fericitul donator al Academiei române și stră-

nepot al învățatului Udriște Năsturel, este «Marele Ban al Oștirea românesă, Constantin Năsturel Herăscu.»

Tot ceia ce țin adunat în notele mele despre familia Năsturelilor din Herăscă, și 'n deosebă despre Dómna Elena Matei-Vodă, născută Năsturel; despre fratele ei, învățatul Logofăt Udriște Năsturel, póte cel mai bun prosator român din secolul XVII, decă ar fi să judec după paginile ce onor. d. Hasdeu mi-a citit într'un rând din manuscriptul: *Viețile sfinților Varlam și Ioasaf* care, pentru cinstea și 'mpodobirea limbei române, ar trebui publicat cât mai curând; despre strămoșii lor, bunióră despre primul Udriște, cel din secolul XVI-lea († 1526) care a zidit casa cu lespezi de pétră de la Herăscă, și despre Năsturelii din secolii XVII și XVIII, și cërta ce s'a iscat între cele două ramuri ale Năsturelilor în timpul domniei Cantacuzinescilor și Brâncovénului, — tóte aceste amănunte le păstrez, pentru a le folosi atunci când *Revista Nouă*, procurându-și portretul Dómnei Elena a lui Matei Basarab, una din primele Dómne citite și 'nvățate, ale României, îmi va face onórea de a mă însărcina cu scrierea biografiei ei.

Drept acestea, lăsând la uă parte pe cei-l-alți strămoși, voi stărui asupra «fericitului donator.»

Constantin Năsturel Herăscu s'a născut la anul

1796 în Bucuresci. Tatăl lui era fiul Marelui Ban Radu Năsturel, unul din marii boerii ai secolului XVIII și care, în lănceda vieța a boerilor fanario-tisați de pe atunci, sciu să simța românesce, să se pórte demn cu beii cari se petreceau ca la móră pe tronul Munteniei, și să-și câștigue nume mare și lă-udat în ochii Românilor prin clădirea și înzestrarea de spitale, de mănăstiri și de biserici, — bunióră biserica Sfintei Vineri care era zidită chiar în curtea caselor séle. Aceste case boieresci, mari și cu uă curte întinsă, se aflau pe locul ocupat ađi de uă por-țiune a curței bisericești și de stradele împrejmuito-re. Grădina S-tei Vineri, numită mai nainte maidanul *Herésca*, făcea parte tot din curtea și pământul Năs-turelilor din Heresci.

Acest mare Ban, Radu Năsturel din Heresci séu din *Fieresci*, — cum spun documentele din *Condica Brâncovenéscă* — avu un singur fiu care se 'nsură și luă de soțiă pe uă Filipéscă. Fiul Banului Radu n'a avut în vieța nici uă funcțiune; a trăit fórté re-tras și, din căsătoria lui cu fata Filipescului, a avut doui copii: pe Constantiu Năsturel Herescu, și uă fată măritată după Logofétul Alexandru Scarlat Ghica (Barbă roșiă).

Fórté bogat, viitorul General a avut uă copilăriă și uă tinerețe din cele mai răs-fățate. Singur fecior

la părinți, a fost crescut în bumbac și alintat cu toate dulceațurile unei vieți fără de nori.

De atunci, el a avut acele gusturi suptiri și fastuoase, acele maniere alese, rafinate ba chiar și caprițioase, ca nobilii franceși din timpul *Regenței*, și cari toate făceau din Generalul Herescu uă fisionomiă cu totul deosibită și originală în lumea boierescă din ultimii timpri ai boierimeii române.

El a primit din copilăria uă învățatură care, pre vremurile de atunci, putea fi considerată ca superioară și foarte îngrijită.

Pe lângă dascălii greci cari, mai mult de cât ori-când, se păunau atunci în totă sclivisita și mincinosă lor splendore, mai erau în țerile române între 1795 și 1815 și un alt soiū de dascăli. Eraū nobilii franceși care emigraseră din Paris și dintr'alte orașe ale Franciei, în urma isbucnirii revoluțiunei celei mari. După cum Ludovic-Filip, viitor rege al Franciei, da lecțiuni de danț și de clavier prin Londra și aiurea, — tot astfel, la Bucuresci și la Iași, comiți, marchisi și baroni francesi făceau pe dascălii și pe guvernorii tinerilor de neam mare, cari, erau pré fericiți a schimba pe τίπτω, τίπτεis, τίπτεαι al dascălului grec în *J'aime, tu aimes, il aime* al Francesului cu perucă, nobil, spiritual și vioiū.

Astfel de dascăli avu în copilăria sa Constantin Năsturel Herescu.

De timpuriu, părinți l'insurară cu Elena Bălenu. Soția avé 13 ani, iar el 19. Soții, înșiși copii, n'au avut nici uă dată copii.

Înainte de 1821, adică înainte de izbucnirea Revoluțiunei în Orient, ténorul Herescu făcea parte, împreună cu Văcărescii, Filipescii, Cornescii, Crețulescii, Bălenii și Bălăcenii, din acea pleiadă de feciori de boieri cari,—de uă parte plini de ideile umanitare ale Franciei din al XVIII secol, iér de alta statornici în prejudițiile de ură séu de simpatia pentru Turci și pentru Ruși, prejudiție insuflata de Greci unei mare părți din casta boerescă, — doriau neapărat uă schimbare, dér nu puteau se 'și dea bine séma de ce fel trebuia să fiă schimbarea.

În timpul Eteriei, ei ar fi voit se scape țera de sub jugul turcesc, dér pe Tudor puțini îl pricepură și încă mai puțini l'ajutară.

Înainte de 1821, doui-spre-șce tineri dintr'aceștia, printre cari și Constandin Năsturel Herescu, semnară un act prin care se legaū cu jurământ că, de va fi se piéră în Eteriă vr'unul dintr'acești 12 apostoli, familia lui se fiă ajutată de cei rămași în vieță.

Probabil că la Brașov, unde fugiră cu toți, acești boeri desvoltară și amplificară actul din țeră, astfel cum onor. d. Nicolae Kretzulescu l'a comunicat Academiei române, într'una din ședințele trecutei sesiuni din 1890.

Ce efect avu legătura cu jurământ nu se scie.

Positiv ênsê este că, la 1821, Herescu se afla fugit la Braşov împreună cu tótă boerimea țerei.

De la Braşov, cam pe la 1823, boierul nostru se se hotărî se plece 'n Rusia.

Situațiunea averei séle, un dor nestins ce avea 'n inimă, hotărîrea de a schimba vieța molatică, bogată dér uniformă a boierului, cu uă altă nouă și necunoscută, îl făcură sê se espatrieze.

Inaintea lui cu câtă-va vreme plecase, tot în Rusia, și generalul Costake Scarlat Ghica, boierul despre care vorbesc în biografia principesei Dora d'Istria, tatăl frumósei principese Cleopatra Trubetzkoï căreia, cu câți-va ani mai în urmă, Lamartine și Victor Hugo îi dedicară versuri la Paris.

În Rusia, Herescu intră în armată și servi într'un regiment de Ulani.

După vieța atât de resfățată și de leneșă de prin București, el se supuse vieței aspre, obositoare, pline de neajunsuri și de hărțueli a militarului, și âncă a militarului de sub strașnicele porunci ale Țarului Nicolae.

Pe când se afla în Rușia, rudele din țeră, cu scop de a'i regula averea, vëndură principelui Serbiei, Miloș I Obrenovici, străvechiul domeniū al Herescilor, moșia care era căminul și légănul Năstureilor dinainte de 1520 și pentru care, după cum

găsesc în *Condica Brâncovenescă*, fusese la 1712 cértă mare între Șerban Năsturel *Fierescu*, fiul lui Radu Banul Năsturel, și între Cazan Logofétul, fiul lui Cazan Postelnicul, veri al doilea, coborători dintr'un alt Radu Banul — precum ne vom încerca a lămuri și mai bine, când vom face biografia Dómnei Elena Năsturel.

Cam pe la 1827, Herescu se 'ntórce din Rusia.

În locul ténérului boer, fastuos și risipitor, de odinióră, căruia, ca și lui Ienăchița Văcărescu, îi plăcea stofele de mare preț, mâncările cele rare, pietrele scumpe și nestemate cari făcea cît două moși una, precum și parfumurile și miresmile cari vecinic fuma din cății așezate prin colțurile și firidele iatacurilor și sălilor de primire — în locul boerului acestuia, avem acum pe boerul prevădător, econom, cu măsură în tóte, dér continuând a trăi cu casă deschisă, cu masă întinsă pentru orî-ce număr de oșpeți, cu mână de ajutor pentru toți cei ce se adresa dărnicii lui, și în tóte afacerile lui publice și private de uă integritate esemplară.

În timpul lui Alexandru-Vodă Ghica, Herescu fu adjutant al Domnului. Tot atunci își construi casa în care stete pêne la mórte, în strada Academiei (Grădina Stavri); pe lângă funcțiunea de adiutant al lui Vodă, Herescu a fost în vremurile acelea și Vornic de temnițe.

Sub Bibescu-Vodă fu numit Vistier. În această funcțiune l'ajunse revoluțiunea din 1848.

Dinainte însă de acest an, Herăscu fu primul din boerii ale căror minte și inimă erau mai deschise ideilor de regenerare națională. Proba cea mai temeinică despre această este prietenia lui cu C. A. Rosetti, cu care se iubia și se stima frățeste.

Fundatorul *Românului* iubia foarte pe fundatorul marelui premiu *Năsturel*, și decă, la 1848, poporul Bucurescilor sparse gémurile casei Herăscului, — ceia ce pricinui mórtea bătrânei séle mame, — cauza a fost uă fatală încurcătură, uă neînțelegere nu încă bine lămurită, care ținu locului, în completă inacțiune, și pe Ión Câmpinenu, și pe Costake Crețulescu, și pe Vistierul Herăscu, și care judecă pe nedrept și vro câteva altele din faptele țilelor lui Iuniu 1848.

Sub Stirbei-Vodă, Herăscu reintră în armată. Atunci fu numit Mare Ban și Spătar al oștirea; de atunci i-a și rămas și titlul de: Marele Ban al Oștirea, Constantin Năsturel Herăscu.

Sub Căimăcămia lui Alexandru Ghica, când exilații reintră în țeră, Herăscu reîncepu relațiunile-î de prietenia cu C. A. Rosetti.

La 1855, neavând, după cum am spus, copii, în unire cu soția sa, Elena Năsturel Herăscu, născută Bălenu, Generalul își făcuse testamentul lăsând de

clironómă a întregii sèle averi biserica Sfintei Vineri din Bucuresci, fundațiunea familiei.

Destăinuindu-se în această privință prietenului său C. A. Rosetti, acesta, firesce, îi spuse aceleași cuvinte cari sunt trecute și'n codicilul publicat în *Analele Societăței Academice* din 1873 că, adică, asemenea clironomii «nu mai sunt în raport cu starea actuală a desvoltărei nóstre naționale și sociale» și că altfel un Năsturel ar puté se 'și nemurésca numelê.

Atunci închipui Generalul a numi uă comisiune compusă din Mitropolitul Țării după vremuri, din Președinții Corpurilor legiuitoare, dintr'un membru al Comisiunei centrale de la Focșani, din nu știu câți miniștrii, judecători și profesori, cari toți, în fiă care an, aveaü se se strîngă și se dea din venitul averei sèle câte uă miă de galbeni autorului celei mai bune cărți românesci.

Lucrul era nepractic.

Uă asemenea comisiune nu s'ar fi putut aduna nici uă dată.

La 1871, Generalul mai schimbase și mai lămurise în codicilele testamentului său atribuțiunile comisiunei pentru *premiile literare*. Totuși, el singur mărturisia că combinațiunea sa nu era bine înjghebată.

La 1873, d. Alexandru Odobescu, pe care Generalul Herescu 'l cunoscuse și'l iubise de mic copil

și cu al cărui tată, — generalul Ion Odobescu — Herescu fusese prieten din timpul lui Alexandru Vodă Ghica, — la 1873, d. Alexandru Odobescu scrisse Generalului uă scrisore în care, vorbindu-i în cuvinte de laudă despre eruditul logofăt Udriste Năsturel, cel plin de merite în istoria literaturii române din secolul XVII, îi propuse ca, în locul acelei Comisiuni, să numescă drept moștenitoare a averii séle (moșia *Năsturelul* din Teleorman și *Satu-Noú* din Ilfov), în jumătate cu biserica Sfintei Vineri, pe Societatea Academică Română.

«Era frumos și înduioșător, ne spune d. Al Odobescu, entuziasmul cu care bătrânul General îmbră-
«țișă această ideeă. Numai avu pace, pêne când ad-
«vocatul său, împreună cu mine, nu'i făcurăm tes-
«tamentul așa cum îi spuseseam eu în scrisorea mea.»

De atunci, Academia împarte anual, snb numele de *Premiele Năsturel*, unul de 5000 lei celei mai bune lucrări trâmise despre uă materie pusă la concurs de Academiă; altul de lei 4000 celei mai bune cărți tipărite în cursul anului; iér, din patru în patru ani, un premiú de lei 12000, numit *Marele premiú Năsturel*, celei mai bune lucrări de ori ce gen apărute în decursul ăstor patru ani.

După ce'și făcu testamentul și mai trăi încă un an în relațiunile cele mai prietenóse cu toți academicii, ale căror discuțiuni limbistice și frânturi de limbă

(p'atunci era vîlva latinismelor) l'înveseleaŭ fôrte, Marele Ban al Oștirea, Constantin Năsturel Herescu, se stinse în nóptea de 30 spre 31 Decembre 1874.

Cu dînsul sê stinse și vița Năstureilor din Heresci, cari începuseră dacă nu cu graful Henrich la 1370, apoi de sigur cu Udriste I Năsturel, fiul lui Ilie Năsturel, cel cu casele de pétră de la 1520, după spusa cronicarului; cari continuaseră cu Elena Dómna și cu învêțatul Udriste II Năsturel în secolul XVII, și 'n fine cu Banul Radu Năsturel (1750—1804), întemeiătorul multor spitale și multor biserici, moșul ultimului Năsturel, adecă al Generalului Năsturel Herescu.

Astădî numele de Herescu trăesce prin premiile înființate de strănepotul marelui prosator român din secolul XVII.

Nu sciŭ decă d. Al. Odobescu, în scrisórea care a dat pricină de născare ăstor premie ale Academiei române, a adus aminte bătrînului General, pe lângă gloria Logofêtului Udriste, și gloria mai nouă a baronului de Montyon, celebrul donator al Academiei Francese.

După cum bogatele premie ale acestui nobil frances — *bourru et bienfaisant*, îi nemuresc cu laudă numele printre compatrioții lui în vécul vécurilor, — tot astfel, cu laudă și cu cinste, va fi perpetuŭ pe

buzele academicilor și chiar al altor scriitori români numele Marelui Ban al Oștirei, Generalul Constantin Năsturel Herăscu, afabilul și liberalul donator al Academiei Române.

ION MAIORESCU

ION MAIORESCU

ION MAIORESCU

levii cursurilor complementare de la Colegiul S-tului Sava, — embrionul Facultății noastre de litere, — și-aduc și astăzi aminte cu ce căvinte profesorul lor de istoria, Ion Maiorescu, le vorbea adesea, în timpul prelegerilor, despre însemnătatea învățătorei în viața unui popor.

«Eü, frate, ȡicea profesorul, încă am văȡut multe «și din tóte aceste multe m'am convins că noi, «fără carte, acilea în țera aceasta, și mai departe, «în țerile acelea locuite de Români, multă viață «nu vom avé. Am fost eü în țerile Apusului, și- «apoi fost-am și la Viena, și pre acolo, pretutin- «deni, am înțeles că nimic alt nu întăresce și nu «împodobesce viața omului și, deci, viața poporu- «lui, mai mult ca învățătura, sciința și artele. Asta «n'o uitați, frate, în tóte luptele vieței vóstre, «c'apoi încă și noi vom ajunge ca Polonii, și nu'i «frumos, nu'i bine.....»

Și profesorul continua făcând pe necăjitul, pentru a'și ascunde emoțiunea adâncă ce simția, când venia vorba despre destinele viitoare ale țărilor române, — destine pe atunci atât de plâpânde, atât de nesigure și supuse împrejurărilor.

Ion Maiorescu n'avea de cât se'și readucă aminte chinurile vieței lui și vijeliile ce se abătuseră asupra țărilor române de-alungul primei jumătăți a vécului nostru, pentru ca vorbele lui să vibreze cu mai nestrămutată credință, în fața celor 4—5 elevi cari urmau cursurile complementare la istoricul colegiū al S-tului Sava.

Văduse, învățase, simțise și suferise multe, — ca toți cei aleși ai generațiunei trecute, în aurora secolului XIX, spre binele și cinstea marelui patrie române.

Ion Maiorescu s'a născut în anul 1811 ¹⁾ la Bucerdea, în ținutul de lângă Blaj, focarul de căpeteniă al românismului și științei transilvane. După mamă, el se rudea cu familia episcopului Samuil Vulcan de la Oradea și cu aceia a lui Petru Maior ⁽²⁾. După învățătura școlilor de buchie, Maiorescu era la 1824 elev în clasa I la gimnasiul din Blaj. Peste 5 ani, la 1829, absolve cu eminentă

1) Comunicat de d. T. Maiorescu.

2) *Transilvania*, 1877, no. 14. G. Bariț: *Maiorescu*.

cursul de filosofie de acolo, dér pentru că tária și drépta mândria a caracterului seú nu'í îngăduiaú uá órbă supunere către canonicii din Blaj, Maiorescu trecu la Cluj, unde repeți filosofia și-apoi merse la Oradea, la episcopul Samuil Vulcan, care, ghicind meritele ténérului, 'l trámise la Pesta. ³⁾

Ca «*teolog absolut*» Maiorescu se întórcé la Blaj, de unde Lemeny, archiepiscopul, 'l trámite la Viena ca sê íea gradul de doctor în Teologieá. Plecarea lui Maiorescu la Viena catá a fi pusá pe la 1834. ⁴⁾

Ajuns la Viena, ca odinióra Șincai și Petru Maior la Roma, Maiorescu scia bine că nici uá trageré de inimá nu simțea pentru acele studie aride ale dogmelor și canónelor, comentate la infinit de scolastica și de casuistica Bisericeí catolice.

Totuși, pentru a asculta *befehlul* și a mulțami ardintea dorința a párintelui seú, Maiorescu intrá în institutul *Santei Barbare* ⁵⁾ ca sê studieze teologia. Cursurile ênsé pe cari le audia cu adevératá pláceré erau acelea de filologieá și mai în deosebí cursurile de istorieá. Íși cálcá pe inimá și ascultá și

3) *Ibidem*.

4) D. Bariț greșesce punénd data 1835. Cu acésta nu corespund átele celor-l-alte evenimente cari úrmézá în vieța lui Ion Maiorescu.

5) Comunicat de D. T. Maiorescu. — D. Bariț (*Transilvania, a. c.*) dice că a studiat la *Augustineum*.

lecțiunile de teologie, de cari 'și va aduce aminte, decât nu 'ntr'alte dăți, cel puțin în discuțiunile ce va avé în 1857 cu preoții de prin Istria când le va susține că rău fac de nu lasă pe Români se jöce în tóte Duminicile și că nu e adevărat că S-tul Augustin «în opera sa cea mare, *de Civitate Dei*, în confesiuni, predice, epistole, și comentarie «la cartea Facerei» a condamnat vre-o dată jocul (danțul). 6)

În institutul *Sântei Barbare*, Ion Maiorescu făcu cunoscința și se împrieteni fôrte cu studentul Ion Popazu de la Brașov, pe a căruia soră Maria, în Octobrie 1837, o va lua de sojiă la Brașov. 7)

Fiind la Viena, când vëdu că vremea se apropie și că, sfârșind facultatea, va trebui să se facă preot, Ion Maiorescu luă uă hotărîre desperată: fugi din Viena și se'ndreptă spre *Țeră*, adică spre Muntenia 8). Nu cunosc nici una din peripețiile acestei Odiseie de la Viena póte prin Ungaria și Banat, póte prin Ungaria și Transilvania. 9)

Ceia ce sciü e că pe la 1836 Maiorescu se opresce

6) *Itinerar la Români Istria* de Ion Maiorescu (Iași 1874), pag. 51.

7.) Bariț, *l. c.*

8) Comunicat de D. T. Maiorescu.

9) D. Bariț dice că la 1836 Maiorescu trece pre la Brașov la Cerneți.

la Cerneți, — de unde cu câte-va luni înainte se strămutaseră dregătoriale, dér unde se afla încă întreaga populațiune orașenescă a Mehedinților, care cu'ncetul-cu'ncetul, avea mai târziu să se mute în Turnul Severinului. ¹⁰⁾

Ajuns în Cerneți, Ion Maiorescu se face cunoscut unora din proprietarii locali prin cuvintele pline de dor, ce le adresază cu privire la scólă. Nu era nici una în Cerneți. Tênerul doctorand aduse pe proprietari se védă rușinea ce sta asupra orașului fără focar de lumină. La vorbele lui, proprietarii se strîng, contribuesc cu toții și uă scólă primară este pe dată înființată. Profesor fu firescè chiar inițiatorul scólei, adică Ion Maiorescu. ¹¹⁾

Cu credința pe care toți bătrânii aũ avut-o înfiptă în afundul minței și inimei lor, că adică scóla e totul, Ion Maiorescu se puse pe muncă, ne mai voind să sciã că, cu studiele ce el avea, ar fi putut găsi, la București sêu într'unul din orașele mari ale țerei, uă scenă mai înaltă și mai potrivită pentru activitatea sa. Se puse pe lucru cu temeiũ, ca și cum acolo ar fi fost se 'și petrócã 'ntreaga viețã, și cu și aruncând pe ogórele feciorelnice ale

10) *Istoria Severinului* (1883) de V. Demetrescu. — pag. 31.

11) Comunicat de D. T. Maiorescu.

minților române semënța de tunuri roditore a sciinței.

În 1837, Alexandru Ghica, Dōmnul Munteniei face uă cālătoria prin Oltenia și, pentru cā pe atunci ispravnic al Mehedinților era nepotul sēu de sorā, Glogovēnu ¹²⁾ Vodā veni și pe la Severin, și pe la Cerneți, — douē orașe, unul tēnēr de tot și altul bētrān, cari erau la cușite, Severinul dānd în cap Cerneților cu portul și viitorul sēu, ér Cerneții lovindu-l cu casa lui Tudor Vladimirescu, casā pe cari orășanii o priveau ca uă biserică, ca un chivot al redeșteptărei și al patriotismului oltenesc. ¹³⁾

Cuvântarea plină de frumoșe și folositore idei, de uă demnā și cumpătată laudā la adresa Domnului, atrase asupra necunoscutului profesor din Cerneți atențiunea lui Alexandru Ghica.

Cine este și de unde vine acest tēnēr cu așa bogată învățaturā și care s'a îngropat cu atāta abnegațiune în orășelul Cerneți?

E probabil cā însuși Ion Maiorescu povesti lui Vodā întēmplările vieței sēle. Din vorbirea ce avurā, principele se convinse și mai mult de meritele profesorului și hotārî mutarea lui la Craiova, la *Scōla*

12) Comunicat de reposatul Ioan Brezoianu (Paris, Ianuariū 1881).

13) Comunicāt de reposatul Ion Brezoianu (Ianuariū 1881).

centrală și națională, dupe cum se numia atunci actualul liceu din capitala Olteniei.

Pare-se că această școală fusese înființată încă de la 1826, după cum Eliade pretinde într'una din operele sale, (14) și că primul director al școlii, care avea în același timp și titlul de inspector al tuturilor școlilor din România-Mică, fusese amicul lui Eliade, Căpăținenu. După acesta rămase profesorul Serghie (15) și'n fine, cu decretul iscălit de Poenaru (efor) și N. Iliescu (secretar) și datat de la 16 August 1837 (16) Maiorescu devine «inspector școlii centrale din Craiova și profesor de istoria universală și de stilul «național». (17)

Cu aceiași neobosită ardore Ion Maiorescu se puse pe muncă în capitala Olteniei. Cursurile și citirea, (18) atențiunea cu care urmăria mersul — de uă cam dată pe tărâmul literar,—al lucrurilor din Transilvania, (19)

14) Isachar-Echilibrul între Antitese.

15) Comunicat de d. M. Petrescu, vechiul profesor, fost elev în școala din Craiova pe timpurile acelea.

16) Comunicat de amicul meu, d. M. Calloianu, profesor al liceului din Craiova.

17) *Foia Literară*, 1838 No. 16 din 16 Aprilie.

18) *Foia pentru Minte, Inim și Lit.* din 1843, Octob. 23.

19) Ion Maiorescu era distribuitorul bătrânei *Gazete a Transilvaniei* în Craiova. Abonații erau mulți din boerii și negustorii patrioți. — Comunicat de d. prof. C. Siaicariu elev al lui Ion Maiorescu la Craiova.

buna reputațiune a scólei și scrierea unor articole și corespondențe diarelor transilvănene erau unicele séle ocupațiunii.

Se ținea în curent cu tot ce se publica în Germania, ²⁰⁾ și nu trecu multă vreme pênă când Maiorescu se'și alcătuiescă și uă frumoasă bibliotecă. ²¹⁾

Craiovenii 'l stimaă și 'l iubiaă. Discursurile ce pronunța la Sf. Petru, la împărțirea premiilor, făceaă asupra nenumăratului public ce venea se 'l asculte cea mai bună și mai trainică impresiune. ²²⁾

«Să ne învățăm limba! Atunci vom sci cine ce avem și ceia ce ne lipsește; atunci ne vom putea «înțelege mai bine și mai curênd; atunci fiii și nepoții noștri ne vor binecuvînta că, punêndu-i pe «drumul adevăratei culturî, le-am arêtat și mișlocul «de a cunósce aceia ce are Românul mai prețios și «mai mare : *limba și prin ea naționalitatea sa* ²³⁾

Sêptemâni de-alungul după Sf. Petru, boerii ca și negustorii, vorbind cu copii și între dênșii, reaminteaă cu drag părerile róstite de Ion Maiorescu asupra scólei și însemnătăței ei în viața unei națiunii.

Românism și iubire de țeră, — erau țintele unice

20) *Fóia pentru M. I. și Lit.* 1843.

21) D. G. Bariț in *Transilvania*, anul citat.

22) Comunicat de d. prof. Siaicariu.

23) Discurs pronunțat la Craiova, la împărțirea premiilor din 1846, reprodus în *Fóia* No. 51.

ale activității profesorului. În 1838 *Fóia Literară* ²⁴⁾ publică uă scrisóre mániosă a lui Ion Maiorescu în contra nepăsăreii și materialismului Románilor de aci, precum și în contra profesorilor cari nu 'și îndeplineau datoria.

Făcut-a la anul 1840 séu la anul 1847, când se afla tot în Craiova, cunoscința cu orientalistul Fallmerayer ²⁵⁾ care 'i va fi de mare ajutor la dieta de la Francfort? Nu știu, căci n'am avut de unde afla.

Barbu Știrbei, viitorul Domn, și Caimacanul Craiovei, Iancu Bibescu 'l stimau fôrte, și într'un rând când tatăl profesorului Ion Maiorescu, îmbrăcat în straiiele țeranilor din Bucerdea, veni pe la Craiova să 'și védă feciorul, acesta 'l duse la Caimacam care primi pe bătrân cu tótă cinstea și cu tótă dragostea

24) Scrisórea purta data de 11 Februarie, 1838 și e publicată în n-rul *Fóiei* de la 16 Aprilie.

25) Filip Iacob Fallmerayer (1791-1861) a studiat la Salzburg istoria și limbele orientale; s'a înrolat în armatele germane în contra lui Napoleon I; a fost profesor la Augsburg. A călătorit de la 1831 la 1834 cu un general rus Osterman-Tolstoi. În 1840 și în 1847 a mai întreprins două călătorii prin Orient; se întorse în Germania în timpul revoluțiunei din 1848; fu ales deputat la dietă; luptă în rândurile partidei democratice. Ajută fôrte pe Maiorescu și pe Golescu pe lângă ministerul central; colaborator assiduú al *Gazetei de Augsburg*; scrierile séle asupra Orientului se bucură și adî de destulă autoritate în Germania. El a susținut teoria că Grecii sunt Slavi.

poftindu-l la masă, — lucru care miră, dér care și bucură simțimênte Craiovenilor. ²⁶⁾

Pe la 1840, când Alexandru Ghica vizitează Oltenia și Craiova, Maiorescu este însărcinat a'l saluta de bună venire în capitala Banilor. ²⁷⁾ Vodă încă i-era prietin, cu tôte că Grecii din Bucuresci și de pretutindenă, sciind părerile lui Maiorescu despre dênșii, nu perdeau nici uă ocasiune de a'l săpa înaintea Domnitorului.

Și'n timpul acesta, ca și'n tótă viața sa de profesor și de neobosit luptător, douë urî crunte avu Maiorescu în inima sa: una în contra amestecului și înrîurilor enorme ale Rusiei în principate, ér alta în contra Fanariotismului care, după 1821, ne mai putênd înăduși și umili țerile române pe tărêmul politic, căuta acum, îndată ce privilegiul potrivit i se înfăcișa, să arunce asupra născêndeii literaturi române discreditul, ba chiar și disprețul.

După cum la Francfort vom vedé că Rusia 'l va spiona la fiă-care pas și va sci la minut de memorie ce Maiorescu va presenta Dietei imperiale, ²⁸⁾ tot ast-fel, acum, între 1840 — 1842, se scia printre rêmășițele *loghiotașilor* greci, cari mai făceau

26) Comunicat de d. prof. Siaicariu.

27) *Fôia* pe 1840.

28) Din serisorile lui Ion Maiorescu către A. G. Goleseu și d. Bariș.

umbră pământului prin Țéra Românéscă, că Ion Maiorescu îi urásce cu foc.

Când *Curierul de Ambe-Sexe* al lui Eliade Rădulescu publică la sfârșitul lui 1842 uă disertația care, după câte înțeleg, avea să servéscă de prefață la un dicționar, și în care autorul, adică Papadopol²⁹⁾, vorbia despre limba română c'un fel de batjocuritoare milă, și nu avea destule cuvinte de dispreț pentru a necinsti pe autorii lexiconului de la Buda, — Ion Maiorescu răspunse îndată, în *Fóia pentru Minte, Inimă și Literatură*,³⁰⁾ în trei articole întitulate *Antipapadopol*, acestui Grec care, cu false și spoite cunoștințe s'apuca să judece știința română și latină a autorilor *Lexiconului*, a lui Petru Maior etc. etc.

Crude adevăruri curseră atunci cu prisos din péna profesorului craiovén la adresa lui Papadopolu, care susținea că limba latină este un dialect al limbei elene, întocmai cum, ȓice Maiorescu, «*loghiotați*, «de aci din principate băgaseră în capul Românilor «că limba elenică este muma tuturor limbelor «europene».

Stilul acestei energice polemici este viu, pitoresc

29) Papadopol era profesorul principesei Dora de Istria fiica lui Mihalache Ghica, efor pe atunci.

30) 15, 22 și 29 Martie 1843.

plin de imagini, — mult mai cald de cât acela ce vom vedé într'alte scrieri ale lui Ion Maiorescu.

Multe din afirmațiunile lui Papadopolu, Maiorescu ne spune că sunt *luate din cercul lunii*; în fața altor el exclamă pe «Fericîții cei săraci cu duhul», și'n fine, în frase bine aduse, pune sciința Fanariotului alături de *animalul din marca Moldovei*.

Articolele făcură sgomot și provocară la Bucuresci uă furtună înfricoșată în contra autorului lor. Grecii și vro câți-va boeri smulseră Eforiei un ordin prin care Maiorescu era lăsat pe drumuri ³¹⁾ D. Bariț adaugă că și intriga unui administrator contribui ca Alexandru Ghica să'l exile la Brașov, de unde Maiorescu plecă la Iași, ca profesor de Istoriă la Seminariul de la Socola.

Fugise ênsé de Grecii Munteniei, pentru a da la Iași peste a doua a sa ură, peste propaganda rusescă.

De aceia, îndată ce Bibescu se sui pe tron, prin stăruințele lui Barbu Știrbei, lui Iancu Bibescu și mai cu sémă ale lui Petrache Poienaru care scia cine este Maiorescu, profesorul fu adus ierăși în 1844 la Craiova, în vechiul său post de profesor de istoriă și de inspector.

Aci, el începu vechile sale relațiuni cu Magheru, cu care avea nesfêrșite conversațiuni asupra viito-

31) Comunicat de D. T. Maiorescu.

rului României celei mari și nedespărțite. Prin Ma-gheru, Maiorescu intră în corespondință cu Goleșci, Câmpinenu, Rosetti și frații Brătieni.

Intr'un rând, prin Iancu Bibescu, Maiorescu, profesorul patriot ale cărui gânduri nu părăsiau nici uă dată marea idee a unirei tuturor Românilor, adresă lui Bibescu-Vodă un memoriu ³²⁾ în care îi demonstra posibilitatea unui imperiu daco-român în starea de atunci a Europei, și se încerca a convinge pe Dominitor de ajutorul ce Confederațiunea Germană ar fi dat cu grăbire unei asemenea idei.

Acestea și articole scrise în *Fôia Literară* și mai târziu în *Fôia pentru Minte, Inimă și Literatură* cu privire la originea limbei române și la originea Românilor ; moderatul său etimologism ³³⁾ în cestiunea ortografiei, pentru care avu mare dér curténă polemică cu Costache Negruzzi ; cumpëna ce sciu să țină în totă vieța între limba română scrisă ; măsurata iubire ce avea de atunci pentru cultura germană de introdus în literatura română ; lipsa de ură înflăcărată în contra culturei franceze care năpădise în literatura și 'n vieța românescă a gene-

32) I. F. Neigebauer : *Die Donau-Fürstenthümer* (Bres-luau, 1859), II, Theil pag. 8.

33) D. prof. Silași : «pre corectul etimolog, Ion Maiorescu : în *Familia*, 1878, n-rul 42.

rațiunei de atunci ⁸⁴⁾ — toate aceste probe ale cunoștințelor și activității lui Ion Maiorescu îi dederă după câți-va ani locul ce merita în micul corp didactic al Munteniei.

La 1848, creându-se de Eforiă, cu alte nouă atribuțiuni, două posturi de inspectori generali ai școlilor, Ion Maiorescu fu numit pentru Oltenia, ier Laurian pentru România-Mare ⁸⁵⁾. Cu toate intrigele ce adese-ori isbucneau în contra directorului din Craiova, Eforia Școlilor, cunoscându-și ómenii și prețuindu-le meritele, rămase surdă la toate clevețirile. «Dascălii» cu adevărată iubire de țară și de carte, fură ținuți neclintit la posturile lor.

Intr'acest post ênsé Maiorescu nu stete mult.

Cu un an și două înainte de 1848, pregătirile urmau printre toți Românii Daciei Traiane, ca și printre cele-l-alte popóre ale Europei. Articolele scrise de Maiorescu în *Augsburger Allgemeine Zeitung*, *Ostdeutsche Post* și pôte *die Presse* trebuie să fi apărut și 'naintea anului de libertate și de durere, înaintea fatidicului 1848.

«Intr'ua bună diminéță, ne spune unul din elevii

34) Veđi părerile sële asupra lui Raynouard (*Gram. compar. des langues de l'Europe latine*, Paris 1821) în *Fóia p. Minte, Inim, și Lit.* (1843, p. 92), dér veđi și 'n 1846 tot *Fóia*, n-o 50, unde vorbește de «săraca și cristalisata limbă francesă».

35) Comunicat de D. Titu Maiorescu.

«de la Craiova³⁶⁾, ne pomenim că Domnul Maiorescu a plecat cu D-na Maiorescu și cu cei două «copii, Emilia și Titu.³⁷⁾

La 15 Maiu 1848, Ion Maiorescu nu fu la Blaj³⁸⁾, pe câmpul Libertăței, la acea măreță manifestațiune, care rămâne nemuritoare în istoria Românilor transilvăneni, căci Comitetul revoluționar din Bucuresci 'l oprise în capitală, pentru a'î da instrucțiunile necesarii misiunii diplomatice cu care 'l însărcinase pe lângă guvernele din Pesta, Viena și Francfort.³⁹⁾

După Mai 1848, Maiorescu trece pe la Brașov, își lasă familia la Protopopul Ion Popazu, cumnatul său, care se întorcea de la Blaj, și plecă îndată (1 Iuliu 1848) la Sibii, pentru a vorbi cu guvernatorul militar al Transilvaniei, Feldmarșalul leitenant Pfersmann.

Déca împrejurările i-ar fi permis, Maiorescu s'ar fi dus și la Clușiū, și la Pesta, pentru a propune

36) D. prof. Siaicariu.

37) Ađi d-na Humpel și D. T. Maiorescu.

38) Neigebauer se înșelă când spune (*op. cit.*) că Ion Maiorescu a fost la Blaj. El îl confundă cu fratele său, profesor pe atunci tot în Craiova, și numit *Vasile Maiorescu*. V. și A. Papiu Ilarian: *Istoria Romanilor din Dacia Superioră* (Viena, 1852). tom. II. pag. 227. — Ion Maiorescu trămisese la Blaj uă scrisóre.

39) *Transylvania*, 1877, din 1 August.

Ungurilor unirea cu Româniî trans și ciscarpatini. «Și déca nu vë uniți cu noi, đicea Maiorescu ba-
 «ronului Nicolae Vay, într'ua conversațiune ce aveau
 «pe drumul de la Brașov la Sibii, déca nu vë uniți,
 «Româniî de dincolo sunt hotărîți să alégă de domn
 «al ambelor principate pe ducele de Leuchtenberg
 «sëu pe vr'unul din fii împëratului Nicolae». 40)

Argumentul ca spărietură nu era rău și producea
 asupra Ungurilor uă adâncă impresiune. Și la Sibii,
 ca și la Francfort și pretutindenî pe unde 'va avé
 să negocieze, profesorul român își va conduce barca
 cu fôrte multă înțelepciune și cu deosebită îndemă-
 nare, pe acéstă mare a diplomației pe care, la 1850,
 principele de Bismark, debutant în carieră, o va
 numi în scrisorile către soția sa un «*pompos sarla-
 tanism*». 41)

Cât stete la Sibii, în Iuliü 1848, Maiorescu în-
 treținu uă frecuentă corespondență cu guvernul pro-
 visoriü din Bucuresci. Ba chiar cele ce se petreceau
 la Craiova nu'i scăpaü din vedere. Corespondenții
 săi din capitala Olteniei îi scriü că reacțiunea ridică
 ierăși capul, și Maiorescu îndată rógă guvernul
 provisoriu să trămită la Craiova «pe frații Gănesci,

40) Scrisóra lui I. Maiorescu către Guvernul provisoriu
 din Bucuresci, 1 Iuliü 1848.

41) *Revue des Deux Mondes* [1884 Februariü]: *Les
 années d'apprentissage de M. de Bismarck.*

«pe Chițu, pe Cernătescu, cu misiuni apostolice. 42)

Toți trebuiau să îndeplinescă un sacerdoțiu, și să se aducă, de va fi trebuință, pe ei înșiși ca jertfă pe altarul Patriei.

Dusu-s'a din Sibii la Pesta și la Viena? Nu știu.

Din scrisorile lui A. G. Golescu (Arăpilă), Ștefan Golescu, Maghieru și din propriile scrisori și memorii ale lui Maiorescu, toate publicate în *Revista Nouă* 43) de d. Ión Ghica, putem urma mai în amănuntele ei misiunea neobositului Român, ca plenipotențiar al întregului popor român pe lângă *Adunarea națională a Confederațiunii germanice* de la Francfort.

Maiorescu decî fu trimis în Germania, ier A. G. Golescu la Paris și la Londra, amînduoî pentru a stărui în favórea tuturor Românilor, pentru a protesta în contra amestecului Rusiei în guvernămîntul principatelor, pentru a cere respectarea capitulațiunilor din vechime, încheiate între Pórtă și țerile române, și în fine pentru a lucra la unire.

Puterile acestor două plenipotențiarî erau nemărginite. 44)

42) Scrisórea lui Ion Maiorescu către Guvernul provisoriu din 10 Iuliú 1848.

43) Anul I, n-rul 8.

44) Scrisórea lui A. G. Golescu către d. Ion Ghica din 17 Dec. 1848.

Dinainte de Septembre 1848, Maiorescu era la Francfort, căci, la 17 ale acestei luni, probabil după înțelegerea ce avu cu prietenii săi din Parlamentul Confederațiunei, el presintă primul memoriu «ministeriului Germaniei la Francfort», adică Ministerului de externe, Schmerling.

Intr'acest memoriu, Maiorescu espune și combate desastruoasa înrîurire a Rusiei în afacerile principatelor, și cere intervenirea și protecțiunea Germaniei, Angliei și Franciei în cestiunea țărilor noastre. Pe lângă acest memoriu, Maiorescu care, după câte ghicim, manopera cu abilitatea unui diplomat hârșit în negociațiuni, remite broșura lui A. G. Golescu⁴⁵⁾ Vicariului imperial, archiducele Ion d'Austria, primului-ministru, comitele de Leiningen, ministrului de esterne, Schmerling, și președintelui Adunărei, Gagern, cu al cărui frate Maiorescu și Golescu par a fi fost în foarte buni termeni.

Fallmerayer, Richthofen, fost consul al Prusiei la Iași pe lângă Michaiu Sturza, și mai târziu comisar prusian în comisiunea Puterilor Străine la București (1857), Roemer, Eisenmann și alții membri ai Parlamentului din centrul stâng, ajutară pe trâmăsul Românilor. Dér politica Prusiei, politica Austriei, evenimentele cari năpădeaă unul după altul în Baden,

45) *Capitulațiunile Românilor cu Pôrta.*

Württemberg, Schleswig-Holstein cu uă iuțelă ame-
 țitoare, precum și discusiunile pasionate ce se făceau
 între diferitele grupuri și partide ale Parlamentului
 din biserica S-tului Paul din Francfort în privința
 constituțiunei de dat imperiului⁴⁶⁾ nu permiteau de-
 puțaților să consacre de cât fôrte puține momente
 cestiunilor de politică esternă, și mai cu sémă unei
 cestiuni atât de delicate, ba chiar primejdióse, cum
 era acésta a principatelor române.

Ion Maiorescu ênsé nu'și perdu vremea în timpul
 celor 2—3 luni cât stete la Francfort. Pe lângă un
 al doilea memoriu, presintat la 4 Novembre 1858⁴⁷⁾
 asupra periculelor panslavismului în Sud-Estul Eu-
 ropei, pericole, ȃcea memoriul, cari vor fi resimțite
 chiar de Germania, precum și asupra stăreii misera-
 bile a Românilor de dincolo de Carpați, Maiorescu
 lucra de zor în *Augsburger Allgemeine Zeitung* și
 nu contenia a da ori-cărui publicist date și amăn-
 unte asupra Orientului și popórelor orientale.⁴⁸⁾

În continuă corespondența cu A. G. Golescu,⁴⁹⁾
 ambii caută ȃilnic cum să foloséscă mai bine,

46) Weber: *Histoire Contemporaine* (Traducțiunea Lau-
 rent Lapp, Paris 1875).

47) *Revista Nouă*, anul I. No. 9.

48) Acum era spionat fôrte de agenții Rusiei, după cum
 pune el însuși într'ua scrisóre adresată d-lui G. Bariț.

49). Din scrisorile lui Ion Maiorescu fôrte multe sunt
 încă inedite și se găsesc la Paris, în posesiunea d-nei E-
 caterina A. G. Golescu.—Comunicat de d. T. Maiorescu.

și mai mult patriei lor. Intr'un rând, Golescu veni la Francfort și împreună cu Maiorescu făcură și subsemnară uă hârtiă pe care Golescu avea s'o presinte Adunărei Naționale din Paris și lordului Palmerston la Londra, ier Maiorescu ministerului central din Francfort și — pôte — guvernului din Berlin. Tot atunci, Golescu și Maiorescu cer și obțin scrisori de recomandațiune și de sprijin către agenții Ministerului Central și către agenții Prusiei de la Londra.

Tôte ênsă fură 'n zadar.

Parlamentul din Francfort în Octobre 1848 nu pôte face nimic mai bun de cât a recomanda studiului unei comisiuni stăruitoarele cereri ale Românilor.

Maiorescu pricepu că acéstă recomandațiune era ca un fel de politică îngropăciune — *ad acta cum honore* — a petițiunei séle, și de acea plecă la Viena la sfârșitul lui Novembre 1848.

Din scrisorile lui către Maghieru și către N. Bălcescu, vedem că, printre emigrații români, acioiași unii în Constantinopole, alții la Paris, alții la Triest, fuseseră vro câți-va cari criticaseră atitudinea și vederile lui Maiorescu în cestiunea negociațiunilor de la Francfort, imputându-i că ar fi înclinat prea mult către Austria, în dauna bunelor nôstre relațiuni cu Turcia.

In scrisórea către Bălcescu, Maiorescu lămurise acest punct spunënd amicului sėu, căruia îi vorbeşce cu *tu*, că a înclinat spre Austria numai pentru Românii din Transilvania, iér nu și pentru cei de dincóce de Carpați. N'a atacat Turcia.

Afirmațiunea lui Ion Maiorescu se adevereşce și mai mult, credem noi, prin modul cum fu primit de autoritățile austriace. Represintanții Austriei de la Francfort informaseră guvernul din Viena cum se pórtă și ce lucréză Maiorescu pe lângă membrii Dietei. Erau convinși de corecțiunea purtării séle, și de aceia 'l primiră fórté bine.

Lăsând pentru alte timpuri uă parte din misiunea sa, — cea privitoare la Românii ciscarpatini, — Maiorescu, ajuns la Viena, începe a umbla și alerga pentru Românii din Transilvania.

Viena, luată în 2 Novembre 1848 de trupele feldmareşalului Windischgraetz și de hordele nedisciplinate ale banului croat Jelacici, nu mai avea într'ênsa nici un corp constituit, afară de Primăria, — cu care, bine înțeleş, Maiorescu nu putea tracta despre Românii transilvăneni. Ministerul și Curtea fugiseră din capitala imperiului după omorírea ministrului de resboi, Latour, de către insurgenți (Octobre 1848).

De aceia, în Ianuariu 1849, găsim pe Maiorescu la Kremsier ⁵⁰⁾, un mic oraşel al Moraviei, la sud-

50) In *Itinerar* pag. 71.

est de Olmütz. Un mesagiū imperial convocase Parlamentul în acest oraşel încă de la 22 Novembree 1848.

La 2 Decembre, împăratul Ferdinand I abdicase în favoarea nepotului Francisc-Iosef.

Încă din Octombree 1848, Transilvania răsbubuia de tunuri şi de puscă. Admirabila populaţiune a munţilor şi a câmpiilor, sub comanda lui Avram Iancu, Axente Sever şi Simeon Balint, precum şi alţi tribuni, preoţi şi învăţători — toţi eroi din vremea vechiă! — lupta în mod epic în contra Ungurilor.

Pentru a lămuri atitudinea şi credinţele Românilor din Transilvania faţă cu Coróna habsburgică, alerga Maiorescu de la Viena la Kremsier şi îndărăt. Avu întrevederi cu miniştrii Schwarzenberg, Stadion şi Bach; le presintă memorie cari «fac înţipărire» spune el într'ua scrisóre ⁵¹⁾; muncea câte patru-spre-zece ore pe zi ⁵²⁾ pentru a strînge probele şi a demonstra miniştrilor austriaci că Români din principate nu sunt înclinaţi spre Rusia; le esplica din fir pêne în aţă încotro tind Români din Trasilvania cu uriaşele lor silinţe.

Căci sângele românesc care curgea şiróie pe po-

51) Scrisórea către Bălcescu din 7 Februariū 1849.

52) Scrisórea către Bariţ în *Transilvania*. 1877.

tecele munților și'n afundăturile văilor ; — căci vitezele luptătorilor, și ale bătrânilor, și ale femeilor cari, p'allocurea, în frunte cu Pelagia Roșiă luptau, pe colnicele de la Mărișel întocmai cum, cu vro 20 de ani mai înainte, eroinele Greciei subjugate pe stâncile de la Suli ; — căci întréga și sublimate jertfire a poporului românesc din Ardeal erau deseversite — o ! dreptate, — pentru *drăguțul de împărat*. ⁵³⁾

Vitejele Românilor de uă parte, ér de alta schingiuirile și omorurile nelegiuite ale Ungurilor, focul și potopul ȕilelor de-apoi căđute asupra frumoșei Transilvanii, chinuiaă de o potrivă sufletul lui Maiorescu, — cele d'antăiă, pentru că erau rău înțelese și necinstite de cei de la Viena, și de la Kremsier, cele d'al doilea, pentru că Maiorescu era Român și pentru că jalea și vaietele Transilvaniei erau jalea și vaietele inimei lui.

De aceia, în scrisórea către Bălcescu, îl vedem spuindu-î cu uă desperare abia înfrénată : *eă mă bag în Transilvania*, — adică în acel jărăgai de revoluțiune, care ardea, nu numai asupra localităȕilor de cari vorbesc cele trei rapórté ale lui Iancu, Balint și Axente, ci și asupra întregei Transilvanie. ⁵⁴⁾

53) A se vedé *Rapórtéle* precum și *Moșii* d-lor Candrea și Teofil Frâncu, *passim*.

54) Bariȕ : *Rapórtéle* (în nota de la fine).

Înainte însă de a pleca, Maiorescu, din Maiu și pînă în Septembrie 1849, lucrase ierăși memorie de presintat guvernului austriac, care primise din partea Ungurilor și a Sașilor calomniele cele mai infame în contra Ardelenilor și, luptelor din munții și din câmpiele Transilvaniei; scrisese pe la gazete, în *Ostdeutsche Post*, în *die Presse*, chiar și'n *Lloyd* uă parte din minunile de vitejiă ce făceau Români în Ardeal. ⁵⁵⁾

În August însă, Maiorescu se convinge că un fel de cruntă și oribilă fatalitate prigonesce pe Români și la Viena. Tôte națiunile aveau deputațiuni în regulă la Viena: Croații, Serbi, Sașii, Ungurii lucrau de zor. Români singuri își perdeau vremea. Maiorescu constată acésta cu uă durere ce se citește lesne printre rîndurile scrisorilor séle. ⁵⁵⁾

Atunci fugi ierăși din Viena, mahnit pînă în a-dâncul sufletului și «*se băgă*» în Transilvania.

În Iuliu, Ardélul fusese.... *pacificat*. În Septembrie, 1846, Maiorescu veni la Sibii unde găsi ca guvernator al Transilvaniei pe feldmarșalul Wohlgemuth. Temnițele gemeau de Români cari se luptaseră mai vitejesce pentru Corónă. Mulțamită trecerei și stăruințelor lui Ion Maiorescu uă mulțime dintr'acești eroi fură eliberați. ⁵⁶⁾

55) Scrisóre către G. Bariț din 7 Maiu 1849.

56) Bariț: *Transilvania*, articolul *Maiorescu*.

La această epocă fu însărcinat a compune, după datele ce i se oferiră de alții și pe cari le completează colindând în persoană *Munții Apusenii*, cele trei rapoarte privitoare, nu la luptele Românilor din toată Transilvania, ci numai la luptele purtate sub comanda lui Avram Iancu, Simeon Balint și Axente Sever.

Acestea se petreceau în Septembrie și în Octombrie 1849.

Rapoartele trebuiau să fie gata la finea lui Decembrie 1849, pentru a fi comunicate guvernului imperial de la Viena. Maiorescu termină raportul lui Avram Iancu și pe al lui Simeon Balint în Noiembrie, iar pe al lui Axente Sever în Decembrie. Graba cu care aceste lucrări au fost redactate la Sibiu și la Brașov, unde, în timpurile acelea, era familia profesorului craioven, se resimte în stilul și esoposițiunea scriitorului. Espunerea e clară, dar nu e via; faptele — și ce fapte! — pe cari Maiorescu le înregistrează cu esactitate nu vorbesc cititorului, fie-care în parte, cu acea elocință caldă și înduioșătoare, care te face să nu le mai uiți în toată viața.

Luptele din Munții Apusenii sunt prin firea lor uă epopeia. Când le citim azi, noi, cum dice poetul,

Ne'ndoim decât-așa omeni întru adevăr au stat.

În prosă, în timpurile acelea, Bălcescu care 'i vë-

duce luptându-se, și Costache Negri, din prosa căruia cititorii *Revistei Noue* avură acum uă lună splendide mostre, ar fi putut zugrăvi cu culori strălucitoare incomparabilele tabele ale luptelor din Zarand.

Sosite la Viena, unde în curând plecă și Maiorescu, rapórtelc fură publicate în limba germană— în care fuseseră și scrise, — în opera numită *die Romanen der Oesterreichischen Monarchie*, care se tipări cu spesele baronului Sina, unchiul lui Șaguna. ⁵⁷⁾

Ancă de când se întorsese de la Francfort, Novembre 1848, și apoi după revenirea din Transilvania, Maiorescu fu întrebuințat la ministerul de justiție. Miniștrii Alexander Bach (1848) și Schmerling (1856) însărcinaseră, într'un spirit care, vai! nu a durat mult în cancelariile de la Viena, pe Româniș cei eminenți ai monarhiei să traducă pentru compatrioții lor codicele civil și codicele criminal ce avea să intre în vigóre în tóte țerile Corónei. După cum, pentru Bucovina ministerul însărcinase pe fericitul întru pomenire Eudoxiū de Hurmuzake cu acéstă însemnată lucrare, ⁵⁸⁾ tot

57) Din nota *Observatorului*, adusă la finea raportului lui Avram Iancu.

58) D. A. Sturdza, în introducerea pusă la *Fragmente zur Geschichte der Rumaenen*.

ast-fel Maiorescu, care lucră multă vreme la acel departament, participă cu alți Români la adaptarea celor două codice pentru Români transilvăneni, lucră tarifele vamale (Zolltarif) ⁵⁹⁾ și în fine alcătui un lexicon juridico-terminologic românesc.

Atât timp cât lucră la ministerul de justiție, Ion Maiorescu nu încetă de a scrie pe ascunse în ziarele germane despre inprescriptibilele drepturi ale tuturor Românilor, și în deosebi ale Românilor transilvăneni, — ale căror supraumane jertfe fuseseră atât de ingrat răsplătite de guvernul «drăguțului de împărat».

Nu scim decă pe Rusia și pe alții, Austria și diplomația sa i-a uimit prin ingratitude; scim ênsă că, cu Români acastă ingratitude, îndată după revoluțiune, atinse proporțiuni ne mai pomenite. P'atunci (1850), un discipol al d-lui de Metternich, comitele de Fiquelmont scria următórea constatare: «decă un individ ar comite tóte crimele ce sunt necesare unei națiuni pentru a trăi, acel individ ar fi «dat afară din societate».

Maiorescu scria pe ascunse, căci, după regulamentele biurourilor austriace, funcționarii tuturor departamentelor nu aveau voiă să scriă în ziare. Directorul divisiunei în care lucra Maiorescu, baronul Hye, primi uă denunțare într'un rând prin care află

59) Bariț: *Transilvania*, I. c.

de articolele profesorului. Il chiamă, îi spuse denunțarea și-l întrebă de este adevărată. Maiorescu mărturisi neted și ceru să vėdē scriitura scrisorei denunțătoare. Baronul Hye i-o arată. Maiorescu recunoscū pe dată scriitura unū Român ardelén, prieten cu care lucra în minister și cu care, în desgust, va lucra și în țeră.⁶⁰⁾ Nu sciū anul când acest fapt trist se 'ntēplă; în ori-ce cas el trebuie pus la 1856, căci de la 1853 pēnē la 1856 Maiorescu lucră în Ministerul justiției.

În 1855, Costache Negri veni la Viena, trāmis de Grigore Ghica al Moldovei ca reprezentant al țerei pe lângă Ali-Pașa, ministru de esterne și plenipotențiar al Turciei la conferință.

Ignor rolul jucat de Ion Maiorescu în acēstă cestiune.

La 1857, Ion Maiorescu visită Istria de unde a strīns notele de călătorie și vocabulariul istriano-roman, publicate în broșură de d. Titu Maiorescu la 1874, sub titlul de *Itinerar în Istria*.⁶¹⁾

Ion Maiorescu a fost cel d'ântăi care, cu limba romānescă, a pētruns în miđlocul aceluī ostrov de Romāni, perdut într'ua mare de Slavi prigonitori. I-a studiat strābătēnd pe jos tōte satele unde auđia

60) Comunicat de d. Titu Maiorescu.

61) Iași, Tipografia Goldner.

că sunt Români—adică *Rumeri*. Observațiunile și le-a notat și apoi le-a redactat în același stil clar și priplit, pe care l'avem și 'n *Rapôrte*. Notele ênsă rămânând pênă la 1874 printre manuscriptele păstrate de d. Titu Maiorescu, Guillaume Lejean ⁶²⁾ afirmă în 1869 că el a descoperit pe Româniî Istrianiî. Faptul adevărat este că, după publicațiunea *Itinerariului*,^{*} studiile romano-istriane aũ luat un mare avânt. ⁶³⁾

Sfârșind călătoria, în Septembrie 1857, Ion Maiorescu veni la Brașov, dér aci, sciindu-se priveghiat de poliția ⁶⁴⁾ și desgustat de neajunsurile ce i se pricinuia reîntră în țeră după câtă-va vreme.

Ca fost funcționar superior în ministerul de justiție de la Viena, el fu numit asesor în ministerul de justiție sub Costache Crețulescu. ⁶⁵⁾

Indată ce A. G. Golescu luă portofoliul instrucțiunei publice, Maiorescu veni ca director al acestuî departament, unde ênsă nu stete multă vreme, căci de la 9 Novembre 1859, îl găsim director al

62) Care nu cunoscea nici articolele publicate despre Româniî Istrieniî in *Fóia* pe 1846.

63) A se consulta bibliografia întocmită de D. Tr. Djuvara despre lucrările făcute în străinătate asupra Românilor Istrianiî.

64). D. Bariț: *Transilvania*, anul cit.

65) Comunicat de d. Titu Maiorescu.

Eforiei Școlelor ⁶⁶⁾, unde înlocuesce pe reposatul Vasile Boerescu. ⁶⁷⁾

În această calitate, Ion Maiorescu deschide la 18 Ianuarie 1850 gimnasiul *Lazăr* printr'ună cuvântare de ocaziune, la care răspunde printr'ună alta, în memoria lui George Lazăr, unul din profesorii noiei școle. ⁶⁸⁾

De când intră în Eforiă și pêne la mórtea sa, Maiorescu închină pe dintregul neobosita sa activitate școlei și numai școlei.

Intr'acea admirabilă instituțiune a Eforiei Școlelor, după care suspină până la mórte-i C. A. Rosetti și în care ómenii ca Pcenaru, Laurian, Maiorescu, Boerescu Vasile și Simeon Marcovici, la adăpostul primenirilor și răsturnărilor politice își urmau statornic și cu șir planurile și hotărârile lor de a înzestra țera cu școli și alte aședăminte de cultură,— Maiorescu lucra cât de ce.

Regulamente peste regulamente, chiar și pentru concursuri artistice; ⁶⁹⁾ publicarea, întocmirea și presidarea concursurilor pentru catedrele ce se înființau mereu; lucrarea în comisii ca aceia pentru

66) Ȋiarul *Instrucțiunea publică*.

67) Comunicat de d. prof. Siaicariu.

68) Ȋiarul *Instrucțiunea publică*.

69) Bunióră, concursul pentru tabelul care ar fi reprezentat pe «*Stroe Buzescu luptând cu Turcul*», ale cărui condițiuni și indicațiuni fură întocmite de d. Odobescu.

redactarea unei istorii naționale ⁷⁰⁾ s'eu ca aceia pentru înființarea unei societăți academice; frumoșele cuvântări rostite la împărțirea premiilor și enumerarea, la aceleași solemnități, a progreselor ce Eforia Școlilor avea de vestit Țerei și Domnitorului ca și realizate în învățământul obstesc, — toate acestea Maiorescu le biruia și le isprăvia spre binele școlii și al patriei. Inimile tuturor săltau de bucurie, când aușiau pe directorul Eforiei spunându-le că'n 1858 erau în țeră 1011 școli cu 22,940 de elevi, ier în 1861 erau 2157 de școli cu 56,460 de elevi. ⁷¹⁾

Când se înființară cursurile complementare, adică un început de cursuri universitare pe lângă colegiul S-tului Sava,—liceul iubit al Eforilor cari, când nu aveaŭ ce face în cancelaria veniaŭ să audieze cursurile clasei a 8-a împreună cu elevii, — Maiorescu avu catedra de istorie, pentru care era de mai înainte preparat. ⁷²⁾

Cursul și 'l făcca înaintea câtor-va din tinerii profesori de curând eșiți de pe băncile școlii, dér cari nu se credeaŭ burduf de carte, ci veniaŭ mereŭ la mai departe învățatură.

70) Compusă din d-nii Laurian, Elade, Maiorescu, Florian, Ion Brătianu, Odobescu și P. Cernătescu (în *Instrucțiunea publică*).

71) *Instrucțiunea publică* pe 1861.

72) Bariș în *Transilvania*. Elaborase uă istorie universală și adunase pentru istoria patriei multe isvóre.

Cu dor de țeră, cu inimă tânăra ca totdeauna Ion Maiorescu se opria adeseori din șirul lecțiunii, pentru a le spune cuvinte de felul celorla cu cari am început această notiță.

Vorbia bine, încet și apăsat; cuvintele îi eșiau din gură întregi și de mai înainte cântărite. Glasul i-era curat și resonător; privirea via și energică; gestul hotărât și sincer. Când vorbia, din tonul cuvântărei se percepea convingerea cea mai adâncă și care, apoi, trecea și'n mintea auditorilor lui. ⁷³⁾

Bóla ênsă de care suferia, — diabet — devenia din zi în zi mai grea. Maiorescu simțea că puterile i se scurg din ce în ce mai mult.

La sfârșitul lui Iunie 1864, când unul din elevii săi, merse ⁷⁴⁾ se'și iea diua bună, căci pleca din București pentru vacanțele cele mari, Maiorescu era bolnav greu de tot. Intins pe un fotoliu, palid și doborât de bóla, el totuși vorbi cu elevul despre școla la care de curând acesta fusese numit profesor. La sfârșitul fiă-cărui consiliu, Ion Maiorescu adaugea cuvintele: «se lucrați! am lucrat, frate, și «noi, dér voi âncă mai mult să lucrați.»

Și 'n urmă, ca și cum și-ar fi adus aminte de munca întregii séle vieți, ca și cum ar fi străbătut

73) Comunicat de elevii săi, d-nii prof. Siaicariu și M. Petrescu.

74) D. prof. Siaicariu.

în góna gândului tot spațiul parcurs de la Cerneți la Francfort, și de aci la București, Ion Maiorescu rosti, ca vorbindu-și sieși, cuvintele lui Seneca :
*«multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non
 «peregerunt ; multum adhuc restat operis, multum-
 «que restabit, nec ulli nato, post millè saecula prae-
 «cludetur occasio, aliquid adhuc adjiciendi».*

Elevul plecã cu lacrêmile 'n ochi.

Ion Maiorescu muri la 4 Septembre 1864.

Acestea's amênuntele ce am putut culege despre Ion Maiorescu

Dintr'ênsele, cititorul va vedé ca și noi cã, printre apostolii luminãrei poporului român, printre luptãtorii libertãței cari s'aũ arétat totdeuna de uã potrivã cu împrejurãrile în cari aũ trãit, printre profesorii învêțați din epoca eroicã a sciinței române, Ion Maiorescu ocupã și va ocupa, în istoria culturéi nóstre, un loc de frunte.

DOCTORUL OBEDENARU

DOCTORUL OBEDENARU

DOCTORUL OBEDENARU

a anul 1868, Maiu în 12, diarul *Ghimpele* publică, sub titlul de *Album de Fotografii medicale*, un articol în care doctorul Obedenaru, de vr'o două ani întors de la Paris, caricatura cu spirit d'ér și cu adevărate condeie de psiholog, pe *doftorii* cei cu vedă cari practicaū în Bucurescă acum 25 de ani.

Betrâni și tineri, buni și răi, învățați seū numai *psișicheri*, vr'o 26 de doctori, începēnd cu Davila și sfârșind cu Polizu (*senior*),—trec pe dinaintea ochilor noștri avēnd fiă-care personalitatea sa bine hotărîta în trăsuri spirituale seū mușcătore, d'ér tôte adevărate.

Printre ei doctorul Obedenaru s'a zugrăvit și pe el însuși în modul următor :

«Ancă un tip curios. Nu ese de cât în *cupea*.
«Citesce și *scrie* mereū în trăsură. Din frac nu ne

«mai slăbesce. Am aflat de la servanta sa că Doctorul nu scóte fracul nici când se culcă. Pălăria «rococo, pěr lung ca de cântăreț, frunte colosală, nas «extraordinar de lung, mustățile rase și barba ca un «vêrf de galoși».

Orî de câte orî am citit aceste rîndurî ale doctorului Obedenaru totdeuna mi-am adus aminte de cele ce Sainte-Beuve spune în ale sële *Causeries du Lundi*¹⁾ despre doctorul frances Gui Patin²⁾ doctorul literat, deștept, spiritual și «tip curios» în toate apuctăturile lui, autor al unor *Scrisorî* și ađi cu plăcere citite de iubitorii marelui secol frances.

Ménage³⁾ đicea despre Gui Patin: *c'était le médecine le plus gaillard de son temps*, ier un alt contimporan, ne spune tot Sainte-Beuve, mai adaugea și următorele despre Gui Patin: *il était satirique de la tête jusqu'aux pieds; son chapeau, son collet, son manteau, son pourpoint, ses chausses, ses bottines, tout cela faisait nargue à la mode et le procès à la vanité. Il avait dans le visage l'air de Cicéron et dans l'esprit le caractère de Rabelais.*

Doctorul Obedenaru. măi đice despre sine:

«Calemburgurile lui merg din gură în gură. Cel

1) Ton VIII. Ediț. III, Garnier Frères, Paris.

2) 1601 — 1672.

3) 1613 — 1692. Autor al unui *Dicționar etimologic* al limbêi francese.

«mai vesel și glumeț în conversația ordinară, devine «serios grozav înaintea unui bolnav, de ȳici că nu «mai e ăl d'adinéori. Cunósce tóte ulițele din Bu- «curescǐ par'că ar fi fost inginer de poduri. Din «*barbar, selbatic și oriental* nu te mai scóte, dacǎ «nu scii s'ei spuǐ ce num'ar ai la casǎ.»

Am puté s'e prelungim asem'nǎrile și analogiele între aceste dou'e tipuri curioase de *doftori* dintre carǐ unul, Gui Patin, contrastǎ cu putere în miđlocul celor-l'alți doctori ai Parisului din timpul lui Ludovic XIV, i'er cel d'al doilea, Obedenaru, se înfașǐa Bucurescenilor și provincialilor ce veniaǐ s'e'l consulte ca, și *într'un chip și 'ntr'altu mai altceva* de cǎt doctorii «Nerodovici», «Colicǎ», și «Boiangescu.

Les lettres de Gui Patin aǐ fost publicate. Când cu vr'eame se vor str'inge și se vor publica nume- rósele scrisori ce Obedenaru a scris din Italia și din Franca de Sud amicilor s'ei din Bucurescǐ, portretul, clinul minșei, înșelegerea apucǎturilor s'ele etice și intelectuale, justificarea risipitei sale activitǎșǐ, vor fi pe deplin lǎmurite.

Din nimic mai mult ca din *Scrisori*, făcute bine înșeles fǎrǎ *mǎnicușile* d-lui de Buffon, nu apare mai bine *Eul* cu tóte succedaneele lui în personalitatea unui om de stat, unui scriitor, unui înv'eșat s'eú unui artist.

Din două-trei scrisori ce mi-aă fost comunicate și din amănuntele ce mi s'aă dat de cei cari aă cunoscut de aprópe pe doctorul Obedenaru, am vedut mai bine de cât din scrierile lui pe autorul *Amorului Doctor*, al scrierei *La Roumanie Economique*, al articolui *La Région danubienne* din *Dictionnaire des Sciences médicales* și al altor multe și variate scrieri.

Timpul, mediul în care și-a petrecut copilăria și-apoi tinerețea, locul ce țera nóstră a ocupat mai în tot timpul vieței lui Obedenaru, centrele în care doctorul a trăit în ultimii ani ai vieței sale, completă, coroboră și desevêșesc cele ce sciū despre doctorul Obedenaru.

Mihail Georgiade Obedenaru s'a născut la 5 Novembre 1839, în Bucuresci, în mahalaua Dobrotesei — fiū legitim alpitarului Hristache Georgiade, originar din Burbiani în Macedonia, și al soției acestuia, Dumneei Cocóna Maria, fiica unui protopop de pe Sabar.

Ca și părintele lui Gui Patin, tata lui Obedenaru a fost negustor, proprietar și cultivator de pământ, — unul din membri acelei numeróse și puternice clase de Români și de Românisați cari, adorându-și țera ce'i născuse séu îi primise ca uă mumă, fusêră cel mai viguros ajutor pentru renașcerea națională, politică și literară a României de la 1831 pêne după Unire și după 1866.

Acești negustori din orașele și satele române n'aveau carte multă, dér aveau inimă; n'aveau mintea atât de supțiată în cât se se împleticescă în tóte direcțiunile pentru a prinde și cele mai sus cocoțate, dér aveau, cum ar fi ȕis la córnela plugului dictatorul Cincinatus pe *pinguis Minerva*, aveau acel bun simț bētrânesc care, cu un precept din *Psaltire* sēu din *Cēslov*, judeca și deslega uă situațiune pentru luminarea căreia se numesc aȕi comisiuni *ad hoc*. Sciaū sē iscălēscă, sē țină în regulă un catastif pe hârtiă albastră, grósă și primitivă, pe care cernéla făcută cu boziă orī gogoși de ristic se citește și astăȕi tot atât de bine ca și acum 50 de ani, — dér nici nu bănuiaū că esistă uă *dopia scripturā* sēu un codice comercial, lucruri moderne pe cari învêrtindu-le aȕi pe degete, daī de-adreptul în faliment.

Neînvețați, necunoscători de cele ce se petreceau sēu aveau sē se petrēcă, acești negustori erau coprinși la auȕul cuvîntului *învēțatură* de un fel de respect religios, de un simțimēt de felul celuiia ce'i stăpânia când, în biserică, cu pași smeriți, părăsiau strana din stânga și se apropiau de iconostas pentru a sāruta sulita biruitoare a marelui mucenic *Gheorghie* sēu mânila de leac dātătoare ale sfinților doctori fără de argint Cosma și Damian.

Nu sciaū, nu'și daū sēma pentru ce ar fi fost capabili sē îngenuchie înaintea acestei sfinte de minuni

făcătoare care se numea *Sfânta Invțătură*, dăr ghi-ceaŭ ca din «alte-alea» că această sfântă, nou-venită în calendarul religiunei lor, avea să-i ajute pe ei și pe copii lor mai mult și mai efectiv de cât sfânta Filotea a Argeșului său sfânta Paraschevă a Iașilor.

Fără a se întruni în *meeting*, fără discuțiuni *pro* și *contra* pentru ca să iese... *idea*... parlamentară din pumnuela ce *pro* ar fi administrat lui *contra* și din pėruieŭla ce *contra* la rāndul său nu ar fi lipsit să administre lui *pro* — negustorii din mahalale *Băltărețului*, *Lucacilor*, *Dobrotesei*, *Negustorilor*, *Oțetarilor*, *Sāntei-Vineri* și *Udricanilor* își ȃșeră unanim: să ne'nvėțăm copii!

Când băiatul, — nădejdea tatălui, bucuria mamei și cinstea neamului, — ajungea în vėrsta de 8-9 ani, atunci într'ua Duminecă, după eșitul bisericei, când se întorcea acasă, negustorul, luând dulcėța ce i-o servea chiar soția sa, ȃcea bunióră:

— Alaltăieri, în nóptea Trisfetitelor, băiatul a'nplinit opt ani; trebuie dat la scólă, *Dumnėta* ce ȃci!

Er soția, cu supunerea afectuósă ce *Dumnėei* avea totdeuna în fața *Dumnėlui*, rėspundea potrivit'și scurteicuța:

— Ce ȃci și *Dumnėta*.

Și copilul începea la șcólă pe care trėpta sa și miȃlócete tatălui i-o hotăraŭ, mergea adică la *văpsea* unde profesăŭ dascălii, elevi ai faimoșilor Chiosea,

Chiriță și Stan din prispele bisericilor, se u la *pansion* de Nemți ori de Franțuzi, pentru ca de acolo se trecă la Sfântul Sava.

Intre 1840 și 1860 a fost în țera noastră uă poftă de învățatură și mai cu sémă uă poftă de citire, cu care nu sciū, dēu! de ne vom mai întâlne. Citeau părinții și frații actualei generațiunii de 25-30 de ani cu un nesațiu pe care librăriile Roseti, Romanov, Rasidescu și altele nu puteau s' l mulțămască nici pe sfert.

Elevii când intrau la învățatură mai 'nainte se puneau pe uă citire cari 'i amuțea.

De și venerând învățatura cu deosebită evlaviă, mama se 'ncerca din când în când a protesta blajin în fața tatălui. Ea dăcea soțului său :

— *Dumnéta* s'ar cuveni să dăci băiatului să nu pré citască atât de mult, căci deh! e fraged....

— Ii place! ?..... lasă' l și cu Dumneđeū înainte ?

— Dér, replica *Dumnéei* cu un curagiū de care se cutremura, dér o s' l dóră lingurēua peptului; stă aplecat césuri întregi pe carte...

— Cu Dumneđeū 'nainte !

Dumnélui pleca la trébă în tērg, ier *Dumnéei* tăcea înecându'și suspinul. Nu uă dată ci de sute de ori, mama, în casele negustorilor, după plecarea băiatului la școlă, lua *Natchezii* lui Chateaubriand se u pe *Isaac Laquedem* al lui Alexandru Dumas,

și proferând un rând indesat: «fir-ai al dracului curtat'te și cu mă-ta» 'l arunca tocmai în colț sub pat.

De giaba tóte! Băiatul citea mereu, și de la el cărțile treceaū la slugile din prăvăliă.

Lângă un codru de pâine, aruncat lângă un pep-tene în cutia mesei din odaia băeților de prăvăliă, sta *Domnișora de Keruar* de Georges Sand, tradusă în litere cirilo-latine de..... Èr pe un volum al lui Alexandru Dumas franțuzesc găsec, scrise probabil înainte de 1860, versurile următóre:

Tu, Dumas, esci pentru mine
Ce 'I isvorul de cristal
Pentru bietul călétore (*sic*).
In pustiul cel fatal.

* * *

Cu dascăli acasă pêne la vârsta de 12 ani când intră la liceul S-tului Sava, și pêne la 1859 când sfârși studiile liceale și plecă la Paris, într'un astfel de mediū și sub astfel de curente își făcu doctorul Obedenaru instrucțiunea sa clasică.

Din istoricii, romanțierii francesi, ca toți băieții de negustori de atunci și de mai încóce, Obedenaru supse iubirea admirativă pentru Francia și pentru sci-ința și libertatea ei, — iubire care, nejiçnind întru nimic iubirea lui adâncă pentru patria română, nu s'a desmințit nici uă dată.

Locuind încă în Dobrotésa, liceanul Obedenaru

cunoscea pe de rost, mulțămită lui Dumas și Eugène Sue, toate ulițele Parisului cu particularitățile lor istorice și pitoresci.

Feciori de negustori sėu feciori de boer, Romānii n'aũ fost nici uã datã străini în marea cetate a Franckiei, în incomparabilul, dulcele și chinuitorul Paris.

La 1859, adăugind pe lângă numele sėu de Mihail Georgiade și pe acela de Obedenaru, după moșia Obedenii, cumpărată de tatăl sėu, pitarul Hristache, de la C. A. Rosetti care o cheltui cu librăria, cu scóterea ȓiarelor și cu hrănirea curentelor de renascere națională, — viitorul doctor plecă la Paris.

În țeră, setea de sciință îi fusese mare. La Paris, într'acea atmosferă care însutesce miđlócele intelectuale și dă voinței uã putere neînfrântă, Obedenaru în timp de 7 ani, 1) lucră cu uã ardóre neîntrecută, și la concursul de internat, pe care ȓiarele din țeră îl cântară cu bucuriã 2), el eși dintre 300 de concurenți, primul la proba scrisă și al optulea la cea orală. Deveni intern al spitalelor din Paris și nu întârđiã a'și câștiga stīma și afecțiunea doctorilor, profesori la Facultatea de medicină și capi ai ospiciilor parisiane.

1) 1859 — 1866.

2) 1864.

Cu un an înainte a acestui obositor examen, Obedenaru călătorise prin Italia, ³⁾ unde, în *Giornale di Napoli*, scrisese un articol intitulat *Studji storico-politici. I Rumani di fronte agli Ungheresi ed all' Austria*

Tot la Napoli făcu cunoscința lui Alexandru Dumas tatăl, care tocmai atuncea călătorea prin Italia pentru scrierea nenumăratelor séle romane cu subiect italian. ⁴⁾ Dumas se 'mprieteni cu ténérul Român și petrecură 'mpreună multă vreme. Uă fotografia a marelu scriitor frances, cu elogiósă dedicația, rămase lui Obedenaru ca amintire a acelor timpuri.

După concurs, în 1864, Obedenaru își petrecu vacanțiile la *Amélie-les-Bains*, pentru a'și reîntrema sănătatea sdruncinată de fatiga examenului de internat.

Vesel, plin de vorbă, urmărind tot ce Parisul literar și artistic producea pe fiă-care și, posedând minunat de bine limba francesă și vorbirea particulară a studenților în medicină, Obedenaru era adorat de colegii săi în sala de gardă. Acolo și la cursuri, doctorul a contractat amiciții francese și italiene cari aū durat pênă la mórte-î.

Tocmai cum țice el, în conversațiune era vesel

3) 1863.

4) *Corricolo, Speronare și altele.*

și glumeț ; când se pornia îți trebuia urechi și timp ca să te ții.

Les scies, les farces, les tours, les imitations, Obedenaru le reușise mai bine decât toți. Într'un *Larifla*, făcut probabil pe la 1863 — 1864, și intitulat *Bédainard* (de la *bédaine*, burtă ; séu de la *Obédénar*), doctorul care compunea și la piano, scria versurile următoare :

L'autr' jour, sur le pont des Arts,
Je rencontre Bédainard,
Avec m'ame Bédainard
Et le p'tit Bédainard.
Larifla, fla, fla, Larifla, fla, fla)
Larifla, fla, fla.) bis.

J'leur dis : tas de traînards !
D'où donc qu'on vient si tard ? !
Nous v'ions d'chercher du homard
Pour le p'tit Bédainard
Larifla

Și ast-fel înainte, în 12 strofe, aventurile unui *Burtă-verde* cum era *Monsieur Prudhomme* cu cocóna și cu «odorul» lor, — toate acestea debitate cu talent și spirit făcea în acele momente pe Obedenaru să nu mai semene, cum îi dicea prietenii și ómenii ce nu'l cunoscea, cu un *frate-călugăraș*, — adică *Monsieur l'abbé*.

Tot Obedenaru este — deca nu m'nsel — primul care a inaugurat la «puțin cunoscutul» bal

Bullier costumul național românesc, cam pe la 1862.

Când ênsă era vorba pe lucru, atunci Obedenaru nu glumea. În August 1865, ilustrul profesor al Facultăței de medicină din Paris, unul din cei mai mari diagnosticiani ai Franciei medicale moderne, d. Jean-Baptiste Bouillaud, ȓise doctorului Obedenaru la esamenul tesei de doctorat următorele cuvinte, cari erau consecrațiunea solemnă a unei munci și unor cercetări de ântăia mână.

«Eu, n'am trebuință să te mai esaminez; te-am «vêđut lucrând, am luat parte la esamenile dumitale «și am rămas totdeuna mulțumit. Pot ȓice că te-am «vêđut copil și te redaū om patriei dumitale. Tre- «bue să felicit Facultatea că a produs un doctor «ca dumnéta. Sper că nu vei uita șcôla Parisului; «datoria te chiamă în patriă; du-te și'i vei fi folo- «sitor. Felicit de uă miă de orî principatele dună- «rene și le urez a avé în tóte ramurile ómenī atât de «eminenți ca dumnéta. Cu fericire îți adresez aceste «cuvinte în numele Facultăței de Medicină»¹⁾.

Tesa sa fu *De la Trachéotomie dans l'Œdème de la Glotte et de la Laryngite nécrosique*²⁾. Facultatea de medicină i-a încoronat-o.

Acestea se petreceau în August 1866, ier în Oc-

1) *Românul* de la 26 August 1866.

2) Paris 1866, librăria Adrien Delahaye.

tobre din același an, tînărul doctor — avé 27 de ani — se'ntórse în Bucuresci.

* * *

Indată ce sosi în Bucuresci, Obedenaru, după cum singur dicea, «intră în *cupea*» și începu să practice medicina.

Intră în cupeu și nu voi să iésă dintr'ênsul nici pe frigul de 25° sub zero al lui Ianuariu, dér nici pe căldurile de 35° d'asupra lui zero ale lui August. Obicnuit în tóte cu vieța Parisului și enervat de «orientalismul» încă neștirbit al Bucurescenilor, i se párea doctorului laureat că, fiind închis în cupeu și véra și iérna, contrastul isbitor dintre aceste doué civilisațiuni nu'l va lovi atát de tare.

Își păstra tot ce avusese la Paris ca obiceiuri, port, libertate de vorbă. Pêrul lung, mustățile rase, cravata *à la Louis-Philippe* de doué ori adusă pe gât și totdéuna de culóre albă, fracul și — tot ca la Paris — uă ură pronunțată în contra gardei-naționale.

Epigramele și vorbele séle cu haz în contra medicilor comandânți în gardă făceau să rîdă chiar și pe aceia cari erau piersicați de verva caustică a doctorului nostru.

Vro câte-va luni după întórcerea în țéră, Obedenaru, făcêndu-și vizitele fórte rar călare și de

regulă în cupeu, deveni un al doilea *Musiū Jean*. Se scie că cel d'ântâiū, d. Ión Crețenu, avusese curagiul să se îmbrace în frac și să umble pe pod cu haine nemțesci, iēr nu cu ișlic și antiriū.

Original și *faisant nargue à la mode et le procis à la vanité*, doctorul Obedenaru fuse, decă nu mă înșel, cel d'ântâiū doctor român care se purtă cu mustățile rase.

Îi plăcea clientela «printre ómenii cu instrucțiune» cum spune el însuși în portretul mai sus citat. Cel mai sigur mijloc de a'l face să sară în sus de ne-caz era, bunióră, de a'i da adresa bolnavului cam în modul următor :

— De la biserica Sfântului Spiridon apucați, Domnule Doctor, la mâna stângă, pe la cârciuma lui Frige-Linte. Nișel mai 'nainte de maidanul lui Ghiță Lingăul, faceți la mâna dreptă și, peste trei case, aci e bolnavul.

Mi se spune de cei ce l'au cunoscut bine că, la auđul unor asemenea cuvinte, doctorul Obedenaru sălta în sus și, după ce te numia «barbar, sēlbatic și oriental» te 'neca sub un potop de întrebări și de învinuiri :

— Ce îmi pasă mie, Domnule, de biserica S-tului Spiridon și de cârciuma lui Frige-Linte? Eū nu cunosc pe Domnul Ghiță Lingăul, nici maidanul d-nelui! Spune-mi strada și n-rul, și nu'mi mai spune

să fac la mâna stângă și se fac la mâna dreaptă, că eu nu sunt chemat să fac muștră la comanda duminicăle...

Inzestrat de la natură cu un dar de observație viă și pătunđetőre, doctorul Obedenaru își cunosc și 'și drămii colegii, după un an de practică și de consultări cu dênșii. Articolul publicat în *Ghimpele* de la 12 Maiu 1868 pôte servi și astăzi a recunósce pe cei cari mai trăesc.

Tot într'acest an, cu ocaziunea concursului pentru postul de medic primar la spitalul de copii, doctorul scrisse un memoriu *Despre Fenomenele spinale în Febrele eruptive.*¹⁾

Despre modul cum și-a înțeles datoria și și-a practicat sciința, succesorii săi și alți doctori au spus-o cu laude la diferite ocaziuni solemne seú dureróze²⁾.

Gonirea elementului străin, covêșitor pe atunci în corpul nostru medical, hotărîrea garanțielor sciințifice ce un medic trebuia să dea înainte de a se juca cu viéta bolnavilor, punerea fiă-căruia la locul lui, mulțămirea numeroasei sele clientele eraușintele

1) București, 1868, tipografia Lucrător. Asociați.

2) Dr. Boicescu : *De l'Erythème nouveau palustre*, București 1889; — dr. Boicescu : *Discurs funebru* (...«Obedenaru era sublim la patul copilașilor bolnavi»...); — Dr. Sergiu : *Discurs la inaugurarea spitalului de copii* (...«a-cela care a ridicat renumele spitalului prin sciința și devotamentul seú a fost doctorul Obedenaru....»).

către cari tindea dilnic și neobosit activitatea doctorului Obedenaru.

În vederea punerii fiă-căruia la locul lui, în 1872 doctorul nostru, literat și spiritual localisă *vorbă cu vorbă*, cum dice însuși în glumă, farsa lui Molière, *L'Amour Médecin*, — dialog vesel, sărat, p'alocurea pipărat. Tipurile *doftorilor* Nerodovici, Colică, Boiangescu, Răposatu și Bătăiosu erau străveșii și minunat de bine luați de pe natură din doctorii bucureșeni. Publicul îi recunoscă îndată și comedia, doctorului avu mare și durabil succes ¹⁾.

În 1873, doctorul Obedenaru publică un *Mic Tratat despre Friguri, potrivit pe înțelegerea poporului român, pentru a servi în localitățile unde nu sunt medici* ²⁾.

Tot în 1873, apăru, ca resumat de clinică medicală, uă altă lucrare a doctorului: *Cercetări asupra intoxicațiunei palustre* ³⁾.

În acest an și'n următorul, ca fost intern al spitalelor din Paris, doctor, laureat (medalia de argint) al facultăței de acolo, membru al societăței

1) În Iuliū și Augus 1872, *Columna lui Traian* a d-lui Hasdeū a publicat-o în trei din numerile séle.

2) Bucuresci 1873. Imprimeria Statului. Acésta era edițiunea a patra, căci prima fusese publicată în 1871 în limba francesă, a doua la 1872 în *Revista Științifică*, iér a treia în *Românul* din Iuliū-August 1872.

3) Bucuresci, 1874, Imprim. Statului.

anatomice, medic primar al spitalului de copii, profesor la facultatea de Medicină din București, membru corespondent al Societății academice române doctorul Obedenaru mergea 'nainte spre pozițiunile cele mai 'nalte ale țerei séle când, de odată, în Novembre 1874, pentru a 'și căuta sănătatea sdruncinată și dintr'alte cause intime, el hotărî, cu tóte stăruințele contrarie ale numeroșilor séi amici și clienți, a părăsi țera și a se retrage în sudul Franciei, la Montpellier, de unde, peste trei ani, ¹⁾ în grele împregiurări, guvernul român 'l rugă să trecă la Roma ca însărcinat de afaceri al agenției nóstre diplomatice. La 1878, Octobre în 16, când agențiile fură ridicate la gradul de legațiuni, doctorul Obedenaru fu numit tot la Roma prim-secretar. Atunci și mai târđiú, prin sciința și darurile séle, noul diplomat își atrase stima și afecțiunea ómenilor de stat ai Italiei. Mancini, Cairoli, Tornielli, Farini, Minghetti întrețineau cu dînsul frecvente relațiuni, iér Depretis, *il vecchio di Stradella*, avea pentru doctorul Obedenaru aceiași prietenia părintéscă, pe care tot pentru doctorul nostru o avusese în țera și la Paris neuitatul C. A. Rosetti.

In calitate de prim-secretar, Obedenaru funcționă la Roma pêne în Iuliú 1879, când fu trâmisi cu

1) 1877. Aprile 17.

același titlu la Constantinopole, cu d. Dumitru Brătianu ca ministru plenipotențiar. Se întorse din nou la Roma la 1880 Februariu și stete tot ca prim-secretar pêne la 19 Februariu 1885, când fu numit — în fine! — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S. Regelui României pe lângă M. S. Regele Greciei.

Aci transcriem întocmai raportul cu data de 25 Iuliu 1885 ce d. G. Ghika, prim-secretar de legațiune la Atena, adresă d-lui Ión Cămpinenu, ministru afacerilor străine din Bucuresci :

«Precum am avut onórea de a face cunoscut Escelenței Vóstre prin telegrama mea cu n-rul 141, domnul Obedenaru, ministrul plenipotențiar al României la Atena, a 'ncetat din viață în ziua de 9 (21) Iuliu, dimineța la orele două.

«Escelența Sa, sosit la 1 (13) Iuliu, la postul său foarte bolnav de friguri paludeane, a presintat scrisorile séle de acreditare în ziua 4 (16) Iuliu, dér puterile séle, slăbind din zi în zi, nu i-aũ permis de a face de cât-uă parte din vizitele oficiale. In 8 (20) dimineța, am primit un bilet de vizită asupra căruia d. Obedenaru scrisese liniile urmátóre în limba francesă: *j'implore votre charité, prenez la gérance; en arrivant, amenez le meilleur médecin.*

«Scrierea sa era cu totul schimbată.

«Am adus cu mine pe doctorul P. Sutz, medic-

«șef al armatei eline. D-nia sa a constatat că temperatura corpului se suise la $41\frac{1}{2}$ grade, din care cauză nu s'a putut administra bolnavului sulfatul de chinină. Fața era galbenă, setea arđetóre.

«După plecarea doctorului cu care a voit să vorbescă singur câte-va minute, Domnul Obedenaru a stăruiet să redacteze imediat uă notă spre a înscința pe d. Delyannis că starea sănătății se le il silia să 'mi încredințeze direcțiunea legațiunei.

«Semnând acéstă notă, Escelența Sa a đis: acum suntem în regulă; a citat articolul din regulament prin care casul era prevăđut și a rugat pe Dómna Obedenaru să aducă și să'mi dea dicționarul cifrat ce era închis într'ua lădiță.

«Atunci, ministrul m'a strîns în brațe și mi-a đis: *Adieu, je suis perdu; demain matin je serai mort, mais je ne veux pas encore inquiéter ma pauvre femme.*

«Dómna Obedenaru intră, și bolnavul începu din nou a surîde și a glumi.

«Doctorul Șutzu venind ierăși la orele 7 séra, n'a găsit nici uă îmbunătățire; din contra căldura corpului, mănținându-se la $41\frac{1}{2}$ grade, măi tindea să crească. D-nia sa s'a retras fórte îngrijat, căci starea bolnavului era din cele măi grave.

«Séra, la orele 9, domnul Obedenaru a scris în ándoit esemplar testamentul pe care am avut onó-

«rea a'l înainta Escelenței Vóstre pe lângă nota mea
 «cu n-rul 146 din $10/_{22}$ Iuliú, a ȝis sociei séle s'ă fiă
 «cu curaj, i-a înmănat testamentul și i-a preȝis cu li-
 «nisce și cu esactitate feluritele fase ale agoniei séle.
 «După uă agoniă și un delir care ținură aprópe trei
 «ore, D-nia sa a căđut într' uă stare de imobilitate
 «și de amorțelă. Vēđēnd că acéstă stare se prelungescē,
 «Dómna Obedenaru, înspăimētată, a trāmis după
 «mine. Am gāsít pe ministru mort. Corpul era cald,
 «dér inima nu mai bătea. Doctorul Șuțu n'a putut
 «de cât s'ă constate decesul causat de un acces per-
 «nicios.»

* * *

Că și Gui Patin care adora pe *Les grands héros des Belles-Lettres*, și ca și doctorii cei mari ai Fran-
 ciei, de ale căror tradițiuni se inspirase încă de când
 era intern al spitalelor din Paris, Obedenaru simțea
 pentru istoriă, filologiă și literatură uă iubire ce nu
 s'a desmînțít nici odată.

Inainte de 1873, Academia Română, pe atunci
 Societatea Academică, îl primise în sînu-í în cali-
 tate de membru corespondent. După 1873, anul ple-
 cărei séle din țeră, doctorul Obedenaru dete curs
 liber iubirei séle pentru sciință și literatură și, lă-
 sând la uă parte medicina cea vechiă cu șubredele
 ei miđlóce, s'ă puse a studia cu pasiune tot ceia ce

fisiologia cu Claude Bernard și antropologia cu Paul Broca descopereau pe fiă-care și, spre lămurirea cât mai științifică a cestiunilor sociale, istorice și filologice.

*Instrucțiunile craniologice și craniometrice*¹⁾ și *Memoriile*²⁾ lui Broca, precum și tot ceia ce *La Revue d'Anthropologie* și Societatea de Antropologie din Paris discutaă, găseaă și publicaă ca încercări, cercetări și adevăruri noi, Obedenaru le urmărea cu gândul la țera lui și la cestiunile într'ênsa pendinte; el căuta, adese ori în modul pripit, ca cu ajutorul lor să resolve problemele române.

După directorul *Revistei Nouă*, d. B. P. Hasdeu care, primul, s'a folosit în mod magistral de datele științei experimentale în lămurirea *Istoriei* critice a Românilor, doctorul Obedenaru va fi socotit, credem noi, printre cercetătorii plini de bune intențiuni, cari aă aplicat în studiul naționalității române, tot ce știința antropologiei moderne a găsit pe un tărâm încă pe trei sferturi neexplorat.

Incepând cu *La Roumanie Economique*³⁾ meritoriă și bogată lucrare în care geografia, antropologia și starea economică a Statului român sunt bine studiate pentru timpul acela, și pênă la *Une forme*

1) Paris, 1875.

2) Paris, 1871 — 1876.

3) Paris, 1876.

de l'Article roumain qui se met devant les substantifs et les adjectifs, ¹⁾ doctorul Obedenaru și-a adus totdeauna aminte de studiile lui Broca, fiă în craniometriă, fiă în cercetările și repartițiunea limbilor. ²⁾).

Teoria celtismului în Europa orientală, — diagonală de populațiuni celtice, séu mai propriu galo-celtice și galo-kymrice, diagonală care plécă din peninsula armoricană prin Bavaria meridională, Tirolul austriac, Istria, Carniolia, Slavonia, Banatul, Temișiana, România, uă parte din Serbia, lanțul Pindului, și se sfârșește în Acarnania și Etolia vechei Elade, doctorul Obedenaru a espus-o ântâiü într' uă comunicațiune făcută Societăței de Antropologia din Paris și a publicat-o sub titlul de *Les Celtes de l'Europe orientale*.

Tot acéstă teoriă, doctorul a desvoltat-o într'un prim articol *Les Roumains* din a III-a seriă a marelui *Dictionnaire encyclopédique des Sciences Médicales*, ³⁾ și într'un al doilea din același *Dictionar* întitulat *La Région Danubienne*, ⁴⁾ — ambele lucrări curioșe, fruct pentru dênsul al multor cerce-

1) Florența, 1885. — Estrato dalla „Miscellanea“ di Filologia, dedicata alla memoria dei professori Caix e Canello.

2) Paul Broca: *Sur l'origine et la répartition de la langue basque* (Paris 1875).

3) Paris, 1877; pag. 477-500.

4) Paris, III série, 1879; pag. 536—628.

tări științifice, der din concludsiunile cărora puține vor rămâne spre folosul studiilor viitoare.

Pe lângă ideia-mumă a tuturor acestor încercări antropologice, adică pe lângă ideia celtismului pe care cu entusiasm o îmbrățișase și-apoi tot cu entusiasm o părăsise, doctorul Obedenaru, atât în aceste încercări cât și în *Les Tziganes Roumains*,¹⁾ în *Corses et Albanais*²⁾ în *Religiosité des Roumains*³⁾, interesant memoriu întemeiat pe *Istoria Toleranței religioase în Romania* de D. B. P. Hasdeu, doctorul Obedenaru, ȕic, ține morțiș a spune că nu e nici uă legătură între Celții peninsulei balcanice și Albanesi.

Macedoneni, uă parte din populațiunile Serbiei și Greciei sunt favoriții săi. Craniile lor, examinate la Paris de el și de alți antropologiști, îi inspiraseră acéstă afecțiune tenace care, în deosebii pentru Macedoneni, umplu ultima parte a vieței lui, și pe care, prin scrieri séu din gură, când fu câte-va luni prim-secretar la Constantinopole, Macedoneni i-o arătară și ei în totdeuna.

Pe Albanesi ênsé nu putea sé'i suferé și, de témă ca părintele séu sé fi fost de origină albanesă iér nu

1) Paris, in *la Nature*, 1876.

2) Paris, 1877; *Extrait des Bulletins de la Société d'Anthropologie*.

3) Montpellier, 1878—*Extrait de l'Alliance Latine*.

macedo-română, doctorul Obedenaru, cu învoirea bătrânei sale mame, desgropase la 1874 craniul pitarului Hristache și'l cercetase cu totă pătrunderea de care era înzestrat.

Dintr'alte puncte de vedere, Obedenaru nu putea să sufere pe Unguri și'n cestiunea israelită, atât de durerôsă la noi, doctorul era un antisemit hotărît și inexorabil.

Anii după resbelul independenței, când începură luptele nôstre cu îndărătnicia Europei și cu infamiile *Alianței Israelite Universale*, Obedenaru îi petrecu cam în paguba cercetărilor sële istorice, filologice și mai cu sémă macedo-române, căci spre acêsta entusiasm și neobosita activitate a doctorului se întorsese mai cu stăruință și mai cu succes.

Rapórtele ênsê, studiile și convențiunile ¹⁾ ce sê găsec le ministerul de externe ne spun cu elocință că într'altă ramură de activitate intraseră patriotismul și sciința doctorului nostru.

Totuși, diplomația nu'l împedică, în 1878 Maiu, a arêta și êsplica amicilor și colegilor sêi Mistral, Roqueferrier, Tourtoulon, Roumanille și alții, judecători la concursul publicat de Societatea limbelor romane din Montpellier, *Cântul Gintei Latine* al poetului de la Mircesci.

1) Convențiunea comercială încheiată între Italia și România este semnată de el și de prietenul lui, Depretis.

Cântul fu încoronat, ier Alecsandri scrise din Mirtesci, la 6 Iuniu 1878, doctorului Obedenaru între altele și următoarele :

«Întorcându-mă de la Bucuresci, am găsit scri-
«sorea d-vóstră împreună cu douë esemplare din
«traducerea *Cântului Gintei Latine*, și cu mísica
«compusă de celebrul maestro Marchetti. Mă gră-
«besc dér a vă răspunde, spre a vă mulțumi din
«tótă inima pentru tot ce a'ți făcut în favórea mea,
«înlesnind succesul poesiei mele în sînul Juriului
«de la Montpellier, și ocupându-vé în grabă cu com-
«punerea musicei ce avea a fi adaptată pe strofele
«*Cântului Latin*.

«Concursul inteligent și patriotic, adus de d-vós-
«tră, a avut un rezultat fericit. Broșura ce ați pu-
«blicat cu traducerea poesiei și cu note explicative,
«a servit a lumina pe d-nií membri asupra prosodiei
«limbei nóstre și ast-fel versurile mele aú eșit din
«undă.....»

Între 1878 și 1885, doctorul Obedenaru n'a mai publicat decât broșura deja citată asupra *Articolului*¹⁾, și traducțiunea română și francesă a celebrei ode a lui Al. Manzoni asupra morței lui Napoleon I, intitulată *Il Cinque Maggio*²⁾

1) Montpellier, 1884, și Florența, 1885.

2) Montpellier, 1885.

Vremea ênsê nu și-o perdea nici odată. Mai ales în timpii din urmă, el a lucrat în mod febril la adunarea a uă mulțime de isvóre pentru studiul limbii macêdo-române. Sê află în manuscrite voluminoșe lucrări deja terminate, iêr altele aprópe pe sfârșite. Cităm următórele: a) *Paradigmes de conjugaison ; remarques philologiques sur les conjugaisons macédonienne, roumaine et française* ; — b) *Colecțiune de basme, legende și cântece*, în limba macedo-română, cu traducțiunea în românêsca de la Dunăre și în limba francesă ; — c) *Două volume de Dicționar macedo-român*.

Doctorul Obedenaru a lucrat la *Mostre de Dialect macedo-român* ³⁾ și la *Escriveta* ⁴⁾.

Conduc ca totdeuna în viețã de iubirea sa neșermurità pentru propășirea patriei române, doctorul Obedenaru a lãsat, prin testament fãcut în tragicele momente ce am vêdut mai sus, manuscritele și întrega sa avere Academiei Române, al cãrei membru corespondent era. Moștenitoriã sêi naturalã nu aũ primit dintr'acêstã avere decãt usufructul viager.

Voiũ adauge pentru completarea acestor probe de neînterrupted activitate și de dorul sêu de țerã, un numêr însemnat de documente istorice ce a cules

3) Evanghelie Petrescu.

4) Tașcu Iliescu.

din bibliotecile Romei cu privire la istoria trecutului nostru, documente cari sã aflã în posesiunea Academiei Române, precum și uã *Colecțiune de 200 de arie*, culese și notate de el, și cari sunt în posesiunea familiei.

* * *

Ast-fel a fost doctorul Mihail Georgiade Obedenu în scurta carierã medicalã, sciințificã și diplomaticã ce a parcurs între Octobre 1866, data întorcerei sële în țerã și Iuliu 1885, data morței sële la Atena — adicã în timp de 18 ani și 9 luni.

Cititorul a putut sã vedã din enumerarea aprópe completã a probelor activitãței doctorului Obedenu nota caracteristicã și dominantã a acestei vieței pline și folositoare.

Acestã notã este *entusiasmul* care de nimic nu sã îndoiesce, cãtre tóte se aventã, în multe reãșese și, decã e biruit într'unele, la altele începe fãrã oboselã, fãrã descuragiare, cu îndoite puteri.

Naturã eminaminte entusiastã, doctorul Obedenu — am spus-o de la început — și-a risipit activitatea. A reușit ca medic, a lucrat cu ardóre în acestã ingrata carierã și a lãsat un nume citat cu laudã în operele succesorilor sãi ; s'a încercat în antropologiã și'n filologiã cu același entusiasm, dér nu

și cu același succes ; alte pregătiri și altă stăruință i-ar fi fost necesare pe acest tărâm atât de alunecos și de înșelător pentru cei nepregătiți ; înfine, în a treia și ultima fasă a activității sale, doctorul Obedenaru a produs lucrări cari vor rămâne și cari, ca documente adevărate și științifice, vor servi înveștilor viitori.

Entusiasm, voință, variate cunoștințe și un patriotism care'l făcea să dorască înălțarea țerei sale numai într'un minut, doctorul Obedenaru, în anii câți a lucrat, a justificat pe deplin cuvintele ce ilustrul Boullaud i le adresa în August 1866, în *Sala Actelor* Facultății de Medicină din Paris :

*«Felicite principatele dunărene și le urez a avé
«în toate ramurile omenii atât de eminenți ca Dom-
«nia Ta.»*

DORA D'ISTRIA

DORA D'ISTRIA

DORA D'ISTRIA

In cunoscuta *Gartenlaube* din Lipsca (No, 15 din 1864), d-rul Schmidt Weissenfels numesce pe Dora d'Istria *eine ungewöhnliche Frau* — uă femeia extraordinară.

Doctorul german nu s'a înșelat căci, într'adevăr, pentru epoca și mediul în care a trăit; pentru puțerea de asimilare cu care fusese înzestrată și pe cară citiri și studie neîncetate i-o măreaă continuu; pentru scrierile sêle a căror varietate în subiecte nu este întrecută de cât de mulțimea lor, — Dora d'Istria merită pe deplin titlul de *femeia extraordinară*.

Elena Ghika, — celebră dela 1855 încôce sub numele de *Dora d'Istria* — este fiica lui Mihalake Ghika și a soției lui, Catinca, născută Faca. Ea s'a născut în Bucuresci la 3 Februariu, anul 1828, în ajunul celui d'al șeselea răsboi cu Rușii (1828—29) î pe când unchiu-său despre tată, adică Grigore

Ghika-Vodă, era încă Domn în Țera Românească.

Până la vârsta de 14 ani, adică până în 1842, anul suirei pe tron a lui Bibescu-Vodă, Dora d'Istria a stat în România, și de mică copilă își începu instrucțiunea literară și științifică cu profesorul casei Ghikulescilor și'n deosebi al ei, Grecul Papadopolo, care, mai târziu, deveni profesor cu reputațiune europeană la universitatea din Atena.

De altmintreli, muma sa, Băneșa Caterina Ghika era uă femeie învățată foarte pentru timpul său. Dora d'Istria spune într'ua notă din scrierea sa *Gli Albanesi in Rumenia* (pag. 441) că Băneșa Caterina Ghika e prima femeie română care a scris și publicat în limba patriei uă carte, și-anume *Pentru Educația Copiilor de Dòmna Kampan* (Bucuresci, 1839, tipografia S-tului Sava), — operă pe care, nu scim cum, Iarca într'al său *Catalog general* o atribue sub anul 1839 la uă altă traductore, *Safta Stirbei*, și ne-o dă ca tipărită în tipografia lui Eliade.

Catinca Ghika, pe care Colson o numesce, vorbind de influența ei la curtea lui Alexandru Ghika, «inteligenta cumnată a lui Vodă» avea multă trageră de inimă pentru belele-arte și pentru literatură. Poesia lui Eliade, *Vocea*, din *Poesii generale*, este închinată bănesei Caterina Ghika, muma Dorei d'Istria, precum și poesia aceluiași poet, intitulată *La Elena* (Octobre 1846, pe vaporul *Galathea*), din

aceiași colecțiune, este închinată Dorei d'Istria, într' uă călătoria făcută pe Dunăre de Eliade și de familia Banului Mihalake Ghika, de la Giurgiu la Viena.

Gustul decî pentru studiū, citiri și literatură, Elena Ghika 'l supse uă dată cu laptele mamei.

De la 1842 și pînă la 1849, anul căsătoriei sêle, Dora d'Istria, împreună cu familia sa, locui mai mult la Viena, Dresda, Berlin și Veneția. In 1846, veni pentru cîta-va vreme în România, dér numai în plimbare.

La vârsta de 21 de ani se 'ntorse 'n țeră în timpul ocupațiunei muscălesci, după convențiunea de la Balta-Liman, (19 Aprile 1849) și sê căsători cu un Rus, oficer de husari, principele Koltzoff-Massalsky, descendinte din spița primogenită a familiei lui Rurik, întemeiătorul imperiului Țarilor.

Dora d'Istria urmă pe bărbatul sêu în Rusia, unde stete vro 5—6 ani, pînă când, în timpul resboiului din Crimeia, opiniunile sêle fôrte liberale făcură pe miniștrii muscălesci sê'i spună neted că altă țeră, nu imperiul lui Nicolae I, s'ar potrivi și mai bine cu obiceiurile și pornirile spiritului. ei.

Uă nebiruită nepotrivire în caractere cu bărbatul sêu făcu pe Dora d'Istria sê primescă cu deosibită plăcere avisul guvernului rusesc și de-aceia, ca femeia, reîncepu peregrinațiunile cu cari, de fêtă, între 1842 și 1849, sôrta o obiceiuse.

Plecă în Elveția unde'și alese pentru câtă-va vreme domiciliul recunoscut, și de unde întreprindea călătoria îndelungă prin toate țările Europei.

Nu știu hotărât decât în Elveția se făcuse tot în Rusia unde lăsa și numai vedu pe bărbatul său, Dora d'Istria a pierdut și unicul copil ce a avut — un băiat — din căsătoria sa cu principele Koltzoff-Massalsky.

În privința nenorocirilor casnice, Dora d'Istria putea dice ca D-na de Staël : «mă voi rădica singură de sub povara vieții. De vreme ce s'orta mă silesce a căuta gloria — pe mine care m'ași fi mulțămît cu iubire, — ei bine, voi câștiga gloria».

De la 1860, Dora d'Istria a trecut în Italia pe care n'a mai părăsit-o, locuind întâi când la Torino, când pe Riviera di Ponente, pe la Genova, Pegli și Florența, unde înfine s'a stabilit definitiv a 1872 într'ua villă (*Villa d'Istria*) situată pe *Via Leonardo da Vinci*, și zidită de cunoscutul scriitor Angelo de Gubernatis.

Aci, în Villa d'Istria, pe care a mărit-o și înrumusețat-o într'una și unde avea uă splendidă grădină plină de flori și arbori exotici, Dora d'Istria a mai lucrat pêne la 1878; din anul acesta încetă de a mai scri, după 23 de ani de uă activitate prodigiösă pe toate tărîmurile cunoscințelor omenesci.

De la 1878 pêne 'n 1888 Novembre, se mulțămîa a citi, a primi cu afabilitate pe amicii și cu-

noscuții ce avea în Florența se u pe străinii ce voia s'o védă, și a corespunde prin scrisori cu toți aceia cari aveau recurs la nenumăratele ei cunoscințe despre populațiunile orientale.

Dora d'Istria a murit la 17 Novembre 1888 într'ua Sâmbătă, la orele 6 séra, în Villa d'Istria, la Florența, în vârsta de 60 de ani, 9 luni și 14 zile.

Prin testamentul olograf ce s'a găsit după mórte-i, Dora d'Istria, după mici legaturi lăsate fraților și servitorilor săi, institue moștenitóre a averei séle din România pe Primăria Capitalei București; însărcinează pe Primăria Florenței a vinde *Villa d'Istria* în folosul institutului de surdo-muți de acolo; ordonă în fine prin același testament ca ceremonia înmormântării să i se facă civil, ier corpul să'i fiă incinerat, — ceia ce s'a și făcut în ziua de Marți, 20 în Novembre, fața consulilor român și rus din Florența.

Cenușa sa este astăzi depusă în Crematoriul de la Trespianc, — departe, fórte departe de pământul patriei pe care blestemul unui obiceiú nenorocit și neromânesc făcuse pe Dora d'Istria, ca pe multe alte familie române și bogate (prin bogăția ástui pământ românesc) să'l uite cu desevêșire.

* * *

La 'nceputul uneia die operile celebrei scriitóre,

Gli Albanesi in Rumenia—Storia dei principi Ghika (Firenze, 1873), d. Cecchetti, traductorul italian al acestei lucrări, scrise în limba franceză de Dora d'Istria, a pus bibliografia tuturilor publicațiunilor ei.

După divisiunile ce d. Cecchetti face în activitatea științifică și literară a principesei Dora d'Istria între anii 1855 și 1873, cititorul va vedea cât de multe și cât de variate erau cunoștințele acestei scriitoare.

D. Cecchetti pune în prima parte a bibliografiei *Istoria Literară* cu o clasă de scrieri privitoare la *Poesia populară a peninsulei orientale* (naționalitățile română, albanesă, serbă, bulgară și greacă, după cântecele poporului); o a doua clasă: *Poesia populară a finno-mongolilor*; o a treia clasă: *Epopăile*; o a patra clasă: *Portretele literare* (între care două ale lui Eliade Rădulescu, unul în *L'Illustration* din 14 Novembre 1868, și altul, când cu mărtașa lui, în *Neologos* de la 23 Mai și 4 Iunie 1872).

A doua parte a *Bibliografiei* coprinde *Cestiunile religioase* (viața monastică în România și biserica ortodoxă, România și papalitatea).

În a treia parte, d. Cecchetti pune *Cestiunile sociale* pe care le subdivide în: *Cestiuni feminine* (într'acestea se coprinde opera intitulată *Des femmes par une femme*, publicată la Paris și la Bruxelles,

radusă în grecesce și italienește, și discutată de multe țiare europene); și *Cestiuni de polemică în contra războiului*.

Uă altă parte, a patra, coprinde *Economia politică și agricultura*, pe cari Dora d'Istria le-a studiat cu plăcere între 1870 și 1873.

În a cincea parte găsim în bibliografia d-lui Cecchetti *Cestiunile artistice*. Dora d'Istria zugrăvea cu deosebit talent. La 1854 a espus în Academia imperială din Petersburg două tabeluri (*paysages*) pentru cari a primit de la Juriu uă medaliă de argint. În Italia a mai studiat pictura cu artistul *Schiavoni* care i-a făcut frumosul portret ce dăm și noi într'acest studiū

Dinainte de 1844, adică din vârsta cea mai fragedă, Dora d'Istria se ocupase și 'n țeră cu pictura. Cesar Bolliac spune în *Trompeta Carpaților* (26 Aug. 1873) că el avea în colecțiunea tabelurilor séle unul semnat *Elëna Ghika, 1844*, și care represinta un *paysage* sëlbat, luat de unde-va de prin Bucegi.

De altmintreli, adauge aceleași scriitor, palatul Banului Mihalache Ghica, vornic din Intru și președinte al sfatului domnesc în perpetuu, era un adevărat museu. Antichitățile, tabelurile și sculpturile dintr'acest museu erau citate de Europeanii călători prin țerile române. Se scie că Banul Mihalake Ghica a întemeiat Museul Național din București.

Sculptorul toscan, Giovanni Duprè, a făcut bustul Dorei d'Istria, care este citat printre operele de căpeteniă ale acestui artist bine cunoscut în Italia și 'n Franca, la Paris, unde era membru asociat al Academiei de Bele-Arte, și despre care Dora d'Istria a scris în *l'Indépendance hellénique* (Athena, 19 Nov. 1870). Ancă de când era în România, Dora d'Istria a cultivat cu pasiune musica. Avea uă voce splendidă. Mama ei, Catinca Ghica, născută Faca, era renumită în București, ne spune d. A. I. Odobescu, pentru vocea sa cea frumoasă.

Cesar Bolliac ne spune ierăși: «Catinca lui Michalake Ghica și Marișica Spătarului Costake Ghica «erau cele mai frumoșe femei ale timpului, din «câte s'au văduț în societatea bucurescă»».

Er mai la vale, Bolliac adauge: «Catinca lui Michalake Ghica cu vocea de ânger deșteptător, blondina-serafim Marișica Spătarului, divina Cleopatra «între dênsele, răpitórea Odobeasca, erau Dómnele «curței patriotice a lui Alexandru Ghica... Vodă «Ghica juca în horă care închiăia tóte balurile și «Dómnele curței erau îmbrăcate țărănesce.

În Italia între 1842 și 1849, și mai pe urmă, Dora d'Istria a mai studiat musica cu artiști ca il Cicarelli, la Persiani și il Ronconi. La 1848, Elena Ghica compunea. Ea a făcut aria unei poesii a lui Eliade, intitulată *la Istru*.

În partea a șésea a bibliografiei séle, d. Cecchetti pune *Politica*, în care România și cestiunile politice române dintre 1855 și 1860 ocupă locul de căpeteniă.

Uă a șéptea parte coprinde *Istoria*, studiile, încercările, biografiile și articolele istorice. România și cele-l-alte naționalități ale Orientului europén sunt obiectul studiilor și cercetărilor pe atât de numeroșe pe cât de grăbite ale fecundeii publiciste.

În partea a opta, d. Cecchetti claséză *Romanțele* (*le Proscrit de Biberstein*, 1857; *Eléonore de Hallingen* și *Ghislaine*, 1871; *la Veneziana*, 1867), iér în partea noua scrierile privitoare la *Vięta Orientală* (*Sărbătorile române*, 1861; *Orientalii la Paris*, 1867; *Schițe albanese*, 1868; *Scene din vięta sėrbescă*, 1868).

Pe lângă aceste publicațiuni și scrieri în diare periodice péné la 1873, Dora d'Istria a mai colaborat péné în ultimii ani ai vieței la următoarele reviste séu într'ensele despre ea și lucrările ei s'a vorbit: *Nuova Antologia*, *Rivista Europea*, *Revista Orientală*, *Revue des Deux-Mondes*, *Revue Suisse*, *Revue Britannique*, *Revue Politique et Littéraire*, *International Review* din New-York, *Pandora* din Athena, *Omiros* din Smirna, *Actele Syllogului* din Constantinopole.

În fine, scriitorii cari au studiat și judecat vięta și

scrierile ei sunt următorii: Brockhaus (*Conversation's Lexikon*); Vapereau: *Dictionnaire des Contemporains*; Duckett și Louvet (*Dict. de la Conversation*); Pier (*Universal Lexikon*); Lorck (*Frauen der Zeit*); Armand Pommier (*Profils contemporains*); Charles Yriarte (*Portraits Cosmopolites*); Al. Rizu Rhangabé (*Dora d'Istria*); Frederica Bremer (*Noua Corrina*); Adam Wolf (*Uă visită la Livorno*); dr. Schmidt Weissenfels (*Uă femeia extraordinară*); Richard Cortambert (*Les illustres voyageuses*); Radu Ionescu (*Dămna Dora d'Istria*, în *Revista Română*, 1861 și 1862); Cesar Bolliac (*Trompeta Carpaților*, Iuliă și August 1873); A. de Gubernatis (*Illustri stranieri in Italia*).

Dora d'Isria era membră a celor mai multe din Academiele Franciei, Germaniei, Italiei, Americiei, Greciei și Turciei europene.

M. S. Regele României îi conferi medalia *Bene merenti* de aur. Prin votul Parlamentului athenian din 1868, Dora d'Istria a fost proclamată cetățenă a Greciei; mai pe urmă ea câștigă cetățenia de onoare în multe din cetățile Italiei meridionale.

La sfârșitul notiței ce d. A. de Gubernatis îi consacră în *Dizionario dei Contemporanei*, se mai citesc și următoarele rânduri:

«Amintim că se face la Bucuresci sub direcțiunea

«și cu cheltuéla Eforiei Spitalelor Civile uă splendidă «edițiune a principalelor opere ale prinçipesei Dora «d'Istria. Edițiunea acésta se va compune *din a- «própe dece volume* în 8°. Aú apărut *deja trei vo- «lume (!)*; următórele se află sub presă. Traducto- «rul român este d. Grigore P. Peretz, care a pus «în fruntea traducțiunei séle uă introducțiune bio- «grafică, făcută de d. Cecchetti și tradusă în româ- «nesce de d. Sihleanu».

Se ñice într'adevăr că esistă dintr'această edițiune cele trei volume semnalate, dér nici Bibliotecele publice nu le posed, nici în comerciú nu aú fost date. *Trompeta* lui Bolliac semnaléză lucrarea d-luí Grig. P. Peretz áncă din 1873, Decembre în 2.

* * *

Din aménuntele biografice cu carí am început a- céstă notiță și, mai cu sémă, din estrasele nume- róse ce am cules din completa *Bibliografiă* a ope- rilor prinçipesei, făcută de d. Cecchetti, cititorul a putut vedé sub ce punct de vedere caută sé se pună acela care s'ar áncerca sé judece neobosita și fecunda activitate a scriitórei Dora d'Istria.

Din primele rândurí ale acestor schițe, când am spus că d-rul Schmidt Weissenfels a numit pe Dora d'Istria *uă femeia éstraordinară*, ne-am grăbit a adauge că într'adevăr publicistul german nu s'a ín-

șelat decă, numind-o astfel, el se va fi fost gândit la epoca în care a trăit principesa Elena M. Ghica, la natura subiectelor ce a tractat în lucrările sale și la minunata putere de asimilare a spiritului său.

Popóarele Orientului europén, începénd cu România și sfârșind cu Albanesiă, erau, séu cu desevêrșire necunoscute séu — ceia ce e și mai rău — cunoscute pe jumătate, în mod fals, în mod păgubitor.

Cu un an înainte de nascerea principesei Dora d'Istria, *Le Journal des Débats* dicea vorbind despre Români: sunt nenorociți, sunt necunoscuți, *ca-rent quia vate sacro*, — căci n'aú un poet mare, pentru a le buciama în patru părți de lume vitejiele și nenorocirile lor.

Dora d'Istria, ca și toți scriitorii cei mari ai Renașterii Orientului europén, de la 'nceputul pêne la sfârșitul carierei lor, aú fost totdeauna conduși de acéstă ideă: *sě ne facem cunoscuți*.

Acesta a fost cuvântul de ordine, cređul, neînduplecata lor dorință. Pentru atingerea acestei ținte către care diplomații și scriitorii străini îi îndemnaú cu aceleași chinuitoare și desesperate cuvinte: *faites-vous connaître!* — Dora d'Istria în străinătate și, buniórá, Asake în Moldova și Eliade în România, alergaú pe toate căile, scriaú în toate genurile, întrebuințaú toate mijlócele ce sciința și literatura oferiaú entusiasmului lor de a se face cunoscuți.

Cuvintele lui Eliade: *scriți băeți!!*—ați ridicule și nenorocite—se pricep pentru epoca de atunci minunat de bine.

Geografia, filosofă, polemică, aritmetică, romane, istoria, economiă politică, agrimensură și metafisică—luptătorii din vremurile începutului faceau de tôte pe iute, de grabă, fără multe cercetări, fără multă cumpănă.

Sciința trebuia adusă în țeră, ér istoria, vieța, credințele și dorințele țerei trebuia aduse cu energiă, cu sgomot, pe orî-ce căle și'n orî-ce mod, la cunoscința străinătăței.

Astfel se pricep, se îndreptățesc și se iértă lipsele, slăbiciunile, graba și, deci, superficialitatea adesea orî uimitóre a multora din lucrările scriitorilor din prima epocă literară a secolului nostru.

Ați, un flăcăiandru bacalaureat cu fumuri de publicist, un ucenic într'ale condeiului—*un galopin des lettres*—de felul cărora furnică, și la noi și'n alte țeri, redacțiile gazetelor politico-literare, pôte să'și facă marș în trei timpuri pe Asake și pe Eliade.

Mai fericită de cât Asake și Eliade, Dora d'Istria a intrat pe arena publicității mult, fôrte mult mai bine pregătita de cât acești doi vulgarisatori. Dora d'Istria învățase în țeră și'n străinătate clasicismul solid și folositor carierei de publicist. La 15 ani,

tradusese din grecesce în limba germană întrégă *Iliada* lui Omer. Umanióarele, pe cari Eliade și le făcea singur când deja era profesor și publicist, Dora d'Istria le făcuse pe deplin și se obicínuise de mult încă cu marile modele ale literaturilor clasice, greco-romană, francesă, germană și italiană.

De aceia, mai rare, mai mici, mai puțin bătătóre la ochi sunt în scrierile ei erorile și slăbiciunile ce se vęd în opera lui Eliade și a lui Asake.

Dér, ca toți cei cari sunt bine-cuvîntați — séu blestemați — de sórtă a lucra pe terémuri feciorelnice, unde alții n'aũ pus plugul, și deci bogate chiar și prin colțurile lor cele mai singurate, — Dora d'Istria a voit să facă totul.

A tractat istoria popórelor balcanice, dér a tractat și *folklorul* lor; a scris despre situațiunea lor politică, dér a scris și despre situațiunea femeiei în Orient și de pretutindenı; s'a ocupat cu plantarea arborilor exotici în Toscana, dér s'a ocupat și cu istoria și critica artistică a picturii și a sculpturii. I-ar fi trebuit uă putere intelectuală, un dar de observațiune și de analiză, uă penetrațiune în cercetarea subiectelor și un timp însutit de mai mult — pentru a puté tracta tóte aceste subiecte așa cum sciința, cu cerințele séle moderne, le pretinde de la orı-ce cugetător.

D-na de Stael, cu care într'ale vieței de femeia,

în spiritul de societate, în nobleța manierilor și'n pornirile artistice, Dora d'Istria are ôre-care puncte de asemănare, a scris opere cari nici pe degete nu se pot număra. *De l'Allemagne* ănsă rămâne și ađi, după părerea criticei germane, uă carte care cu folos se pôte și se va puté consulta asupra începuturilor literaturii naționale în Germania, asupra spiritului german de la sfârșitul secolului trecut.

Nu tocmai același lucru se pôte și se va puté dice despre, bunióră, scrierile principesei Dora d'Istria, privitoare la Români sėu la Albanesi.

Qui trop embrasse, mal ătreint, ăice un înțelept și precaut proverb frances. Dora d'Istria a 'mbrățișat în operă sa tôte genurile. Pentru ce, — am văđut mai sus.

A fost uă eminentă điaristă pe care, nu cerința imperativă și inexorabilă a fôiei đilnice, ci bogăția și noutatea subiectelor o îndemnau sė producă mult și de tôte felurile, ca sė fiă pentru tôte gusturile.

Analisele încete, profunde și sciințifice, documentarea completă a tesei, observațiunea stăruitoare, înlănțuirea rigurosă a gândirilor, — într'un cuvânt cernerea și rescernerea adevărului, făcute cu răbdarea neclintită a specialistului, a omului care și-a închinat puterile minței uneia și numai uneia din părțile sciinței omenești, — Dora d'Istria nu le-a cu-

noscut și, cunoscut fiind clinul pe care apucase, nici nu putea să le cunoscă.

Specializarea desevârșită, studiile cu microscopul sunt posibile numai în literaturile bătrâne cari, atâtii, aș generalisat vreme îndelungă și cari, acum, pot, li-e'ndrept, sunt datore să despice firul în patru.

Dora d'Istria a trăit tocmai într'ua epocă care a fost pentru Orient—și ore nu mai este încă?—ua epocă de Renascere, de generalizare, de universalitate în cunoștințe, de ua poftă, ba chiar de ua neînălăturabilă necesitate de a sci multe și de tôte, ua epocă pe care — *toutes proportions gardées*—o putem compara cu epoca lui Ronsard în Franca și cu aceia dinaintea și din timpul lui Herder în Germania.

Creeri admirabil de bine organisați, inteligențe într'adevăr superioare, ua neîntrecută putere de muncă dér, după cum șiserăm, ua neînduplecată poftă de a face de tôte.

Acésta'i nota activitaței lui Ronsard, lui Herder, lui Dante,—și acésta'i nota — *si magnis componere parva fas est* — activitaței scriitorilor din timpuri Renascerei nóstre literare și sciințifice; acésta'i nota ce se percepe mai lămurit în operile principesei Dora d'Istria.

Potrivit acesteii poște de a face de tôte și decii varietateii scrierilor lor, toți acești luptători sprin-

tenī—dér numai sprinteni cercetași pe ogórele sciinței și literaturēi, — puteau dice cuvintele S-tului Jeronim : *timeo hominem unius libri*, — și de aceia făceau cărți multe și fórtē multe, felurite și fórtē felurite.

Câte din ele vor rămâne ?

Acésta'i întrebarea pe care posteritatea o pune, și la care, avênd în vedere pentru dreptate considerațiunile ce espuserăm mai sus, ea va respunde : puține, fórtē puține din operile cele fórtē multe vor rămâne a fi consultate spre folosința viitorului, dér cunoscêndu-se efectele bine-făcétóre ce aceste opere avură când eșiră la lumină, meritul scriitorilor de atunci—și Dora d'Istria ocupă printre dênșii un loc, de frunte,—meritul scriitorilor pentru vremurile lor mic nu va fi.

IULIA B. P. HASDEU

IULIA B. P. HASDEU

IULIA B. P. HASDEU

Le ciel de ses élus devient-il envieux ?
Ou faut-il croire, hélas ! ce que disaient nos pères,
Que lorsqu'on meurt si jeune on est aimé des dieux !
(Musset : *À la Malibran*).

ând, în 1883, d. Wychgram, profesor la scôla înaltă de fete din Lipsca, vizită instituțiunile superioare de cultură feminină ale Parisului : liceul *Fénelon*, scólele normale de la Sèvres și de la Fontenay-aux-Roses și colegiul *Sévigné*, pentru a strînge materialul necesar scrierei sêle *Das weibliche Unterrichtswesen in Frankreich*¹⁾, — învățatul german ar fi putut vedé pe băncele colegiului *Sévigné* uă tînără fétă, uă copilă de 13 ani, într'ăi cărei ochi și pe a cărei frunte strălucea lumina cea mai intensă, dér și cea mai gingașă a sciinței moderne.

1) Leipzig, editura Reichardt.

Și decă profesorul ar fi cerut și aci, precum ceruse la liceul *Fénelon*, compozițiunile scrise ale elevilor, mai presus și mai mult de cât ale celor-l-alte, compozițiunile frumoasei copile cu ochii mari și fruntea lată l'ar fi oprit îndelung în cercetările seale, și l'ar fi pus pe gânduri prin bogăția și noutatea însușirilor lor.

Căci, într'ênsele, Germanul, rîvnitor după *callieptia* nativă a Francesilor și după destoinicia, — *die Geschicklichkeit der Franzosen* — în compozițiuni, într'ênsele, ȳic, el ar mai fi aflat și alte însușiri: independința judecătii, mulțimea cunoscințelor de tot felul, fenomenala pricepere de coordonare a acestor cunoscințe, și noutatea vederilor personale în subiecte de mult învechite.

Venit din liniscita, din mult liniscita și studiósă Lipscă, unde într'un secol, póte numai uă dată séu de două ori se trece peste legile firei și, chiar de pe băncele scólei, scolarul întrece pe profesor, de sigur că învățatul german ar fi cerut să véđă și să admire pe minunata elevă care, ca odinióră Hortensia la Roma și Iane Gray la Londra, grămădia asupra familiei, asupra instituțiunei în care lucra și asupra cetăței în care trăia, alesele onoruri ale minței.

Copila care, și'n Paris și pretutindení, entusiasma pe toți cei ce o vedeau și o auđiau, și care ar fi entusiasmata pe d. Wychgram; eleva care într'ade-

văr trecuse peste legile firei și, cu uă putere cum rar se vede, întrecea așteptările tuturor, era uă Româncă, era *Iulia Hasdeu*, fecióra căreia părinții din iubire și profesorii din știință îi pređiseseră pentru viitor cele mai splendide victorie în lupta Adevărului, în vieța socială, în tot ce omul iubese séu urășce aci pe pământ.

Și *Iulia Hasdeu* a murit Sâmbătă, la 17 Septembre 1888 !

Omul nasce. Pentru ce ? Care'i ținta astei jalnice acțiuni ? A trăi séu a muri ?

Poeta *Louise Bertin* întreabă :

*Si la mort est le but, pourquoi donc sur les routes
Est-il dans les buissons de si charmantes fleurs ?
Et lorsqu'au vent d'automne elles s'envolent toutes,
Pourquoi les voir partir d'un oeil mouillé de pleurs ?*

*Si la vie est le but, pourquoi donc sur les routes
Tant de pierres dans l'herbe et d'épines aux fleurs ?
Que, pendant le voyage, hélas ! nous devons toutes
Tâcher de notre sang et mouiller de nos pleurs ? 1)*

Acéstă întrebare și-aũ pus-o în reslățirea vécurilor tóte sufletele rănite de durerea morței, ér răspunsul ei nu ne va fi dat de cât atunci când, după cuvintele lui *Musset*, Dumneđeũ singur va spune omului taina nepětrunsă al acestuĩ « pentru ce ? » al creațiunei.

1) *Louise Bertin : Les Glanes.*

Până atunci, până când omul se va înălța, se va fi înălțat ierăși către Dumneșeire, noi cari rămânem în urma celor cari se duc, noi cari înotăm încă în valurile sdrumicătore ale vieței, ne simțim mângâiați sciind că cei duși au ajuns la țermul liniscei eterne, acolo unde nu este nici jale, nici durere, ci numai senină și dulce fericire.

Iulia Hasdeu țice într'una din *Cugetările séle* :

«*La vie, c'est une rivière qu'on traverse à la nage ; ceux qui arrivent plus tôt à l'autre bord sont les plus heureux*».

Și pentru că, după credința Iuliei Hasdeu :

Tout finit ici-bas, tout recommence ailleurs,

ni-este consolătore și iubită sarcina de a spune aci cum a'nceput și s'a sfârșit ca uă ți de Mai vieța tinerei feciôre ; cum a trecut prin lume ca uă stea strălucitore Iulia Hasdeu.

Acolo, unde reîncepe vieța eternă, în acele *undiscovered countrys* de cari vorbesce Hamlet,—«nedescoperitele ținuturi» ale Ideiei sublime, vieța feciôrei se resumă și se va resuma în absoluta fericire.

Aci jos, seninul vieței séle s'a sfârșit cu nori negri, fericirea începutului cu durerea sfârșitului, liniscea sufletului cu trăsnetele nenorocirei.

Printr'ună lovitură care ne face să strigăm cu poetul :

O Dieu juste, pourquoi la mort ? ¹⁾

1) Alfred de Musset : *l'Espoir en Dieu*.

vięta Iuliei Hasdeu posedea contrastul cel mai violent. Pe ęilele celor 19 ani ai seii se întinde,—legându-se în mod îngrozitor,—culorile azurii și vesele ale lui Greuze și Vanloo, dulcęta și blândęta penelului divin al lui Rafael, și-apoi tonurile, ași ęice gemetele sumbre, dureróse și sfâșiatóre ale lui Goya și Zurbaran.

Iulia Hasdeu s'a născut la 2 Novembre 1869 în Bucuresci.

La vârsta de doui ani și jumătate, atunci când celor mai mulți copilași li se adresęza încă în gungunele virgilianul, *incipere, parve puer, risu cognoscere matrem*, Iulia Hasdeu citia deja, de și nu putea pronunța bine tóte cuvintele.

De atunci, trecu peste legile fireii.

Doboriți de iubirea în care își înfășau și 'și îndumneđeau copila, părinții nu se temura, — cine s'ar fi temut? — că Firea, ca barbară dușmană, avea se'și răs-bune înfiorător asupra acestei fenomenale precocități.

La 8 ani, ea depuse esamenele claselor primare la Scóla de băieți din Verde, al cärei director era regretatul poet Scurtescu.

La vârsta de 11 ani, fetița termină cele patru clase gimnasiale la liceul St. Sava, și fu premiata împreună cu cei-l-alți elevi de ministrul instrucțiunei publice de pe atunci, rēposatul Vasile Boerescu.

Necesitatea psihică, firéscă în acest admirabil organism, de a studia, pricepe și stăpâni cât mai mult din cunoscințele spiritului uman, d'atunci chiar o silia se iésă din cercul micelor ocupațiuni ale claselor gimnasiale. Musica, în deosebi pianul, fu unul din studiile ce învăța de atunci ca uă petrecere artistică.

Conservatorul nostru o premiă.

Studiile, esamenele, conservatorul, cu uniformitatea lor, nu aruncară nici uă umbră asupra veseliei care lumina într'una figura gingașei fetițe.

Era'ntocmai ca acele copile pe cari le va cânta ea énsăși mai târziu :

Elles vont à pas menus,
Fraîches et rieuses,
Chantant leurs chants ingénus
De leurs voix joyeuses. ¹⁾

Ancă de la vârsta de 9 ani, cântecele Iuliei Hasdeu, versurile ce făcea petrecând și jucându-se, arătau, în licăririle lor puterile, vioiciunea minței séle. Scria satire în contra profesorilor. D-nii Jacomi și Tânăsescu trebuie să fi trecut pe rând cu tóte onorurile ce li se cuvin prin versurile elevei-copile.

A scrie, a cugeta, a descoperi singură noui ori-

1) Iulie Hasdeu : *Quinze Ans* (din poesiele publicate în N-rul 40 al *Revistei Noue* (anul 1888.))

sonturi era pentru Iulia Hasdeu petrecerea cea mai de frunte.

Pe când sfârșia gimnasiul, se'ncercă a compune comedii și drame. Adora teatrul încă de când, copilă, părinții neputând să se despartă de dânsa, o aduceau în logia lor la Teatru Național.

Dicea versul la vârsta 6—7 ani cu atâta căldură, în cât nu puține din dâmnenele cari o sărutau cu drag la adunările Societăței *Concordia*, plângeau ascultând-o cum spune *Sila* lui Boliac, se'u *Peneș Curcanul* și *Balcanul și Carpatul* ale lui Alecsandri, îndată după răsboiul neatârării.

După ce termină gimnasiul la St. Sava în București, plecă însoțită de mamă-sa la Paris, pentru a'și lua acolo bacalaureatul.

Parisul! — oraș de supreme fericiri și de crudă nenorocire, — cetate unică și incomparabilă,

Qui brille comme un phare éclatant dans la nuit ¹⁾.

și către care Iulia Hâsdeu se'ndrepta cu nesațiu, pentru a privi și 'nțelege într'ênsa știința în cea mai măreță a ei eflorescență.

Ancă din copilăria, — avut-a ore copilăria această ființă care nu fu de cât suflet? — Parisul era unul din visurile cele mai daurite, cari alintaă bogata imaginațiune a copilei-poete.

1) Iulie Hasdeu : *Paris d'antan*.

Il cânta și-atunci cum îl va cânta și pe urmă.
Se'nchina și-atunci cum se va 'nchina și pe urmă
înaintea Cetăței-Lumină.

Princesse des cités et du progrès le temple,
Où la science est reine, où tous les arts sont rois,
Honte à qui sans fléchir le genou te contemple! 1)

Unde ar fi dus-o părinții pentru a'și continua și sfârși studiile, și pentru a încorona mărețul edificiu al acestei strălucite inteligențe, decât nu acolo unde chiar pornirea firăscă a Iuliei Hasdeu le arăta cu dilnice și luminoase probe.

Dilnic copila-poetă trăia din *Ideiă*, — ideia viă, mare, generosă, umană, totdeuna nouă, în perpetuă activitate, caldă de simpatia, adimenitoare prin nuriile ei gingași și veseli.

Puteau ore să-o ducă în Germania? în Anglia? în Italia?

Poetul dice:

L'Allemagne en travail est un laboratoire
Où l'alambic à froid distille la raison.
L'Angleterre, marché du monde, à l'horizon
Voit fuir de ses vaisseaux la banderole noire.
L'Italie, étalant les débris de sa gloire,
Sous le soleil couchant de l'arrière-saison,
Est un musée immense et sans comparaison. 2)

1) Iulie Hasdeu: *Paris d'antan*.

2) Eugène Manuel: *l'Idée*.

Nici una nu ar fi convenit Românei care se numea Iulia Hasdeu. O duseră în Franția, pentru că, după spusa aceluiași poet :

La France est une forge où l'on fait de l'histoire.

.....
L'idée à flots brûlants sort des canaux ouverts

Et la coulée en feu, rejetant ses scories,

Donne assez de métal pour mouvoir l'univers. ³⁾

Ajunsă în Paris, Iulia Hasdeu intră în colegiul *Sévigné*, instituțiune superiōră de cultură feminină, patronată de ilustrul Bréal și având drept profesori învățați cari aū vedă întinsă în lumea universitară a Franciei. D-nii Giry, Maurice Albert, Roy și alții dederă Iuliei Hasdeu învățătura liceală în vederea bacalaureatului îndoit.

Cu puterile ce avea și cu profesori ca aceștia se pot lesne pricepe progresele ce tânăra elevă făcu cu pași răpești, orizonturile ce i se deschiseră și pe cari privirea ei le scrută cu bătrână siguranță.

Și'n litere și'n științe, învățământul liceal francez este simpatic prin excelență. Și sufletul, și inima Iuliei Hasdeu nimic alt nu cereau în viață'i de cât a iubi fără sașiū știința în tōte ale ei manifestațiuni.

Fu totdeauna cea d'ântăiū în clasa ei.

Profesorii citeau cu un fel de afectuōsă curiosi-

3) Eugène Manuel : *l'Idée*.

tate compozițiunile acestei străine, pentru care limba franceză nu mai avea nici un secret și care, în desfășurarea și'n judecata subiectelor de compozițiune, arăta atâta independință și atâta francheță.

Se pôte ca unele, câte uă dată, să nu fi fost întocmai potrivite după tiparul tradițional al vecinicului *devoir* liceal frances; tôte ênsă erau totdeauna cu nota personală a Iuliei Hasdeu. În tôte profesorul vedea lucruri nouë, și de aceia toți, fără témă de a fi falși profeți, îi preșiseră cel mai strălucit succes la examenele de bacalaureat.

Trecu în Iulie 1886, la Sorbonna, atât esamele de retorică cât și cele de filosofă, iute, sigură, liniscită. Succesul fu astfel cum spusera toți : strălucit.

În Novembre 1886, Iulia Hasdeu, acum studentă, mai viă ca totdeauna, mai veselă, mai bogată'n puteri și patimă pentru 'nvățatură, se'nscrise pentru licența în filosofă la Facultatea de litere, în Sorbonna Parisului.

La 4 Novembre se deschiseră cursurile.

La 2 Novembre, Iulia Hasdeu împlinise 17 ani.

La Rochefoucauld ȃice: *la jeunesse est une ivresse continuelle ; c'est la fièvre de la raison* ¹⁾.

1) La Rochefoucauld: *Maximes*.

Dinainte chiar frigurile minții încălziău și însutiaă puterile tinerei studente. Acum ênsê, în fața sciințelor înalte, în fața acelei activități nețêrmurite pe care, ca prin descântec, o imprimă creerului têner cursurile Sorbonnei, frigurile lui *a sci* ajunseră în sufletul și'n inima Iuliei Hasdeu gradul lor de supremă intensitate.

Cursurile pentru licența 'n filosofă, și anume cursurile *comune* de literatură elină, latină, francesă, cursurile speciale licenței în filosofă, cursurile de agregajiune, unele cursuri ale scôlei *des Hautes Etudes*, erau pentru studenta-poetă petrecerile cele mai iubite.

Pentru cei cari aă supt conscient laptele sciinței francese, acéstă nesăturată poftă de a'nvêța, de a citi, de a cugeta într'una, nu li se va părea lucru eștraordinar, căci ei sciū cât de suggestive, cât de rodnice, cât de bogate în stimulante sunt cursurile universității francese.

C. A. Rosetti îmi spunea uădată că nici un orator nu l'a făcut sê adore mai mult un adevêr și sê voiéscă a'l urmări sub tôte formele lui, decât oricare profesor, ascultat uă oră la Sorbonna sêu la *Collège-de-France* în Paris. Pentru că, adăugea nemuritorul publicist, nimeni, cred eū, nu a putut sê îmi arête mai cu iubire calea pentru ca, pe urmă, eū singur și'n voiă sê intru în templul sciinței.

Profesorul Universității franceze nu'ți dă numai știința, îți dă și iubirea științei ce profesază. În acest strălucit prisos stă marea și pênă ađi incomparabilă gloriă a științei franceze. Va fi întrecută pôte în bogăția faptelor, în erudita legătură a deducțiunilor, în cercetările și descoperirile geniale; îi va rămâne ênsă totdeuna darul de a te face să iubesci. Din această imensă *caritas generis humani* care este lauda neperitoare a Franciei, știința franceză are partea cea mai pură. Onóre și recunoscința ei!

Astfel fiind, lesne se pôte înțelege cu cât foc Iulia Hasdeu începu studiile sële.

Ce muncă! câte cetiri! ce șir legat de înalte cugetări!

Intrecere superbă pe uă cale pe care, pentru a ajunge la culmea Adevărului, trebuie se asuđi, se te chinui, se'ngenunchi înaintea problemelor ce Știința — *immense réservoir aux gouffres inconnus!* — le'nfăcișeză fără încetare sufletelor alese, inteligențelor superioare.

Cu «spaima sfântă» de care vorbește Virgiliu, cel care scrie aceste rânduri și-aduce aminte de gândirile ce spuntau în mintea sa, la cursurile de dimineața ale Sorbonnei, când se uita la figurile pălite și ostenite ale studenților cari adormiseră la diuă luptându-se în muncă sfărământore cu Platon sêu cu Tacit.

Versurile lui Paul Albert despre studenții în
litere :

Galériens de l'intelligence,
Defricheurs de l'antiquité,
Vous que l'on nourrit de science
Et de gigot souvent gâté,
Quand avez-vous dans la rosée
Laisse courir vos pieds pesants,
Rafraichir votre âme embrasée
Au souffle embaumé du printemps ? ¹⁾

și versurile Iuliei Hasdeu

.....
Je vois les étudiants, les habits déchirés,
Nourris de haricots et chantant des cruelles,
Sur la paille dormir, de Virgile enivrés. ²⁾

vor fi totdeauna adevărate.

Obosela, greutatea cugetărilor cari apăsă asupra
minții lor, uneori lipsa, — căci nu milionari fre-
cuentă Sorbonna, — adeseori descuragiarea, aruncă
peste aceste tinere figuri vëlul întristărei întunecate
sëu pe acela al taciturnității senile.

Cu Iulia Hasdeu lucrul nu merse astfel.

Mai ușoră decât Camila lui Virgiliu, tânăra poetă
se plimba printre stânci și peste piscuri cu uă des-
toinică într'aripată. Știința era pentru ea uă gră-
dină. Nică una din problemele cugetărei nu cuta

1) Paul Albert : *Poésies posthumes*.

2) Iulie Hasdeu ; *Paris d'antan*.

pentru multă vreme fruntea senină a feciôrei. Supărarea, tristeța, preocupățiunile cari înfășoră în negură privirile tînărului, o făceau să glumescă :

Nous rions des yeux cernés
Et mouillés de larmes ! ¹⁾

Urma atâtea și atâtea cursuri, și tot avea timp a lua lecțiuni de canto cu mult cunoscutul tenor Wagnerian Lauwers și lecțiuni de pictură cu pictorul Maillart.

Lăsa îndată penelul pentru a lua condeiul și a face planul conferințelor ce trebuia se țină pe rând sub direcțiunea profesorului, în fața studenților, la Sorbonna.

Când vorbi într'un rând despre *Logica ipotesei* și plimbă pe auditorii săi de la Aristotele care a numit și introdus *ipotesa* în cercetările filosofice și științifice, și pînă la scôla scoțiană care, cu Thomas Reid, gonesce cu desevêrșire și pe nedrept *ipotesa* din cercetările cugetătorului ; când lămurit, bine legat și cu nenumărate probe luate din astronomiă, fiziologiă, filosofie și filologiă, Iulia Hasdeu arătă că *ipotesa* caută foarte adeseori în știință să precădă esperiența și demonstrațiunea, și combătu, ea tînără fată de 17 ani, argumentele scôlei scoțiane sprijinind tesa sa pe marile nume ale lui Co-

1) Iuliu Hasdeu : *Quinze ans.*

pernic, Kepler, Huygens, Newton, Leibnitz și Cuvier, — profesorul și studenții se uitați cu iubire și ascultați cu plăcere pe această tânăra străină, care le arăta victorios că, departe, departe, spre Sore-Résare, Roma-Mumă a lăsat, ca și'n luminata Galiă, aceeași putere de minte viioă, adâncă, de lucruri noi făptuitoare.

Căți din tinerii cari o ascultați și cari nu cunoseau pôte țera noastră de cât prin *Le Paysan du Danube* al lui La Fontaine, fură convinși că, de la «Țăranul Dunărei» atât de elocinte în fața Senatului roman și pêne la Iulia Hasdeu, și țera românescă făcut-a pași giganticî.

Altădată, într'altă conferință de literatură istorică, Iulia Hasdeu esplică și comentă cartea II din Erodot.

Tatăl ei studiasc cartea IV pentru lămurirea istoriei române; fiica, la 17 ani, luă cartea II. În Sorbonna Parisului, părintele Istoriei, bătrânul Erodot, primi omagiele recunoscătoare ale unei Românce, care întrevedea în opera neperitoare a Elinului licărurile străvechiului trecut al patriei sële!

Și ecourile Sorbonnei, cari nu mai resunaseră de numele iubite de *Român* și *Româniă* de când d. Alfred Rambaud vorbise de revoluțiunile lui Horia și lui Iancu, resunară acum din nou, de aceleași nume, mai calde, mai iubite, prin vocea tânăra și elocinte a fiicei lui Hasdeu!

Ce reamintiri! ce trecut în veci prezente, și totdeauna dureros! Jalea aduce cu grabă sub péna'mi tremurândă întrebarea sfâșiătoare a lui Musset:

Pourquoi promenez-vous ces spectres de lumière
Devant le rideau noir de nos nuits sans sommeil,
Puisqu'il faut qu'ici-bas tout songe ait son réveil? ¹⁾

De ce! de ce! — O're știu eu de ce!?

Revin.

Sorbonna, cantul, pictura și lucrările séle — poezii, legende, cugetări, drame schițate, comedii începute, material pentru teza sa de doctor în filosofie (*Filosofia în literatura nescrisă a poporului român, teodicea, metafisica, logica, psihologia, etica*), basme, corespondența cu părintele său, în care, adeseori Iulia Hasdeu critica cu un discernământ și cu uă sagacitate estreaordinară cestiunile literare, istorice și filosofice la ordinea șilei în Francia și'n țera sa, —tôte acestea făceaū se trecă, și pentru ea, și pentru părinți, și pentru prietenele séle, timpul studiilor ca visurile fermecătoare ale adormișilor în fericire.

Ași voi să vorbesc de fericirea tatălui și a mamei, și mă'ngrozesc; așa voi să le zugrăvesc durerea, și mi-e nemărginită milă. Ca Timante, picto-

1) Alf. de Musset: *Namouna*.

rul antichităţii eline, arunc vëlul cernit al durerii asupra mamei şi asupra tatălui, cari împreună, ca Rachela în Rama, îşi chiamă ađi copila, şi copila nu mai este.

Pe aţunci şi tatăl, şi muma primiaŭ laude după urma fiicei lor, unul în ţeră, cea-l-altă în străinătate, — şi ambii concentraŭ în momentul de faţă, în presintele trecător, şi trecut, şi viitor, şi lume, şi fericire, şi tot ceia ce omul judecă drept sórele strălucitor al vieţii, — şi care în realitate nu era să fiă de cât vânt şi vifor, foc şi pară.

Atunci, fetiţa li-era 'n vieţă. Aveaŭ «lumina», şi timpul trecea senin...

Et le temps s'écoulait comme fond dans la bouche
Un fruit délicieux sous la dent qui le touche,
Ne laissant après lui que parfum et saveur. 1)

Sănătósă, puternică, veselă, gluméţă şi blând-muşcătóre, Iulia Hasdeu lucra într'una. Lampa ei, şi véra şi iérna, se stingea cu mieđul nopţei pentru a se reaprinde după 5 séu chiar şi mai puţine cé-surí de odihnă.

A trăi era pentru ea a scrie, citi şi cugeta; min-tea Iuliei Hasdeu străbătea fără 'nctare întreg universul sciinţei.

1) Lamartine : *Jocelyn*.

Și când, ca poetului, i se punea întrebarea :

Voyageur, voyageur, pourquoi marcher sans cesse ?
 Pourquoi toujours chercher un nouvel horizon ?
 Pourquoi sur l'univers répandre ta jeunesse ?
 Pourquoi ne pas dormir quand le sommeil te presse ?
 Pourquoi toujours la tente et jamais la maison ?

Iulia Hasdeu răspundea ca același poet :

J'ai peur de m'arrêter ; c'est l'instinct de la vie ! 1)

Sfârșitul lui 1886 și'nceputul 1887 o găsiră și o lăsară mai gata decât totdeauna la luptă.

Lucra mereu.

În Aprilie 1888 era să depună licența.

Peste un an, în 1889, uă dată cu centenarul Revoluțiunei franceze care a redat omului drepturile și claselor umilite ale națiunilor conștiința puterilor lor, Iulia Hasdeu, pentru obțințiunea gradului de doctor în filosofă, era să aducă în Sorbonna Parisului omagieie sële poporului român și geniului lui.

Atunci norul negru și plin de nenorocire apăru pe orizontul neîntinat al acestei viețe.

Incepu să verse sânge.

Era după 'nceputul lui 1887.—Ce 'mi pasă ! disefecióra, și'n fața eroiceie sële nepăsări toți cređură în inocuitatea acestor prime emoptisii. Veni 'n țeră

1) Maxime du Camp : *Chants d'Amour*.

în vacanțele lui 1887. Tușia puțin. Doctorii din Paris, doctorii din țară șiseră că nu-i nimic.

Cel care scrie aceste rânduri a văzut-o în Iuliu 1887, la Curtea-de Argeș.

Era rumenă, frumoasă, veselă, sveltă în talia-î subțire și mlădiósă, cu ochii umeđi de sglobiă fericire, prietenósă și gluméță, fără umbră de cochetăria, înflăcărându-se în orî-ce discuțiune în care Idealul și Arta erau în joc, rămânând pe părintele său în glume și'n săgeți curtene, cunoscând tóte cestiunile ce se ridicaũ în conversațiune,—și în tóte, cu tóte și din tóte respirând vieța și puterea minței în cea mai splendidă a lor arétare.

Cine ar fi cređut atunci că'n peptul ei cocea réul care nu iértă ?

Ah ! qui donc frappe ainsi dans la mère nature,
Et quel faucheur aveugle, affamé de pâture,
Sur les meilleurs de nous ose porter la main ? 1)

Plecă la Paris.

Bóla se agrava din ce în ce. Cu tóte rugăciunile părinților, ale doctorilor, ale profesorilor, nu voi s'și întrerupă studiile pêne în Aprile 1888. Atunci emoptisiele începură mai des.

Fu dusă, după consiliul doctorilor, la Montreux,

1) Musset: *A la Malibran*.

într'acea Elvețiã pe care, în alte timpuri, o visitase împreună cu părinții sei.

Putea să scape, șiceau doctorii.

Bóla mergea nainte. O aduseră în țerã, o duseră la Agapia, și teribila și ultima emoptisiã se declarã pe drum.

Sângele ce vêrsã supse cu dese vêrsire puterea feciórei, care luptase cu atãta eroism pênã atunci, în cât doctorii cei mai celebri, și'n țerã și'n strãinãtate, credeau încă în însãnãtoșirea ei.

O aduseră ierãși în București,—cãlãtorii lugubre, negre, înfãșate în întunerecul amar al desperãrei și'n care nu se zãria, ca luminã arëtãtoare, de cât surîsul dulce, trist și supus al tinerei fecióre!

O aduceau ierãși în Palatul derîmat și rece al Arhivelor, ziduri vechi și mâncate de lãcomia vremei, — cetãțuia pustiã în care soldații par poposiți ca'n țerã dușmanã.

Uã tãcere mormêntalã înconjorã colina; sgomutul viũ al orașului abia se urcã, slãbit și confus, pênã în curtea cea mare a Arhivelor, în mișlocul cãreia uã bisericã informã adauge uã culóre mai mult la acest tabel de jalnicã pãrãginire.

Intr'un ast-fel de cadru se dese vêrși contrastul cel violent, care brãsdézã îngrozitor viêța feciórei.

Rumenã și frúmósã, veselã și plinã de viêță, Iulia Hasdeu făcuse odiniórã să rêsune aceste derîmãturi de cãntecele ei de fericire.

Acum, bóla cea fără milă secase tóte puterile feciórei.

Diafană în albéța'i de marmură, Iulia Hasdeu simțea că, cu fie-care și ce trece, vieța scade în peptu-i chinuit.

Nici uă mânia, nici uă revoltă ; regrete și sublimă resemnațiune.

Scrisese în Marte 1888, pe patu-i de durere, uă poesiă de genială inspirațiune intitulată *Mórtea*.

Je ne hais point la vie et ne crains pas la mort,
Car la mort est féconde et source de lumière.
Ce n'est pas d'un sommeil éternel que s'endort
Le mourant qui s'affaisse en fermant la paupière.

.....
.....
Le corps même qui reste ici-bas solitaire,
Quand l'âme l'a quitté pour s'envoler ailleurs,
Sert encore au travail éternel de la terre,
Et ce sont nos cercueils qui la parent de fleurs. ¹⁾

Mórtea se apropia și fecióra o aștepta cu surísul pe buze.

Cu vocea stinsă dér tot caldă de iubire, ea 'și mângâia părinții.

Părea uă vedeniă sântă care, ușóră și străvediă, luminósă și surîdétóre, se arétă ochilor în întunecul bolnav al nopței.

În ziua de Sâmbătă, 17 Septembre 1888, la orele

1) Iulie Hasdeu: *La Mort* (din poesiele inedite).

2 după amieză, — uitându-se cu dor în zarea suvenirului cum

. . . dans un rayon de lumière,
Comme une vision légère,
Passent les ombres d'autrefois, 2)

Parisul, vieța'i de fecioră, Sorbona, artă și stéua polară a minții séle: *Sciința*, — sufletul Iuliei Hasdeu își luă sborul, lin și candid, spre sferile eterne.

Cântase în magnifica poesiă *Solitude*, la 16 Aprile 1888, cu cincă luni înaintea morței, călătoria sufletului în *Infinit* :

Viens, mon âme, allons bien loin,
Allons dans l'invisible espace,
Par où nul souffle humain ne passe,
Où n'atteint pas l'humain besoin ;
Allons-nous-en, mon âme, loin
Et du monde perdoas la trace !

Allons-nous-en dans l'infini,
De l'idéal sonder les cimes,
Errer dans les hauteurs sublimes ;
Dans le ciel bleu, abri béni,
Tâchons de scruter l'infini
Et de ne plus voir les abimes... 3)

La Bruyère dicea ;

«Si la science et la sagesse se trouvent unies en un même sujet, je ne m'informe plus du sexe, j'admire».

2) Musset: *La nuit d'Octobre*.

3) Iulie Hasdeu: *Solitude*. — Din poesiele inedite.

Pe lângă sciință și înțelepciune — cuvântul din urmă luat fiind în marea și vechia sa accepțiune, — în scrierile Iuliei Hasdeu noi mai admirăm și uă altă farmecătoare însușire : grația feciórei.

Găsesci într'adevăr în poesiele ei cea ce Sainte-Beuve spune că lipsia Eugeniei de Guérin, și-anume *la griffe virile* ; dér acéstă putere bărbătéscă în plăsmuirea ideii este temperată, îndulcită, ași dice catifelată de blândeța ingenuă a femeii, care de curând a deschis ochii asupra lumei — un farmec mai mult în opera de primă și radiantă juneță a artistului.

Citiți scrierile dómnei de Sévigné și pe ale fiicei séle, dómna de Grignan; percurgeți pe acelea ale dómnei de La Fayette ; impresiunea finală ce veți resimți va fi plăcută, iubită, întrégă spre lauda acestor pene alese ale literaturéi marelui secol frances.

Recitiți ênsé și poesiele Iuliei Hasdeu pe cari *Revista Nouă* le-a publicat în n-rul 10, 1888 și veți vedé că impresiunea finală va avé aceleași frumóse calități, dér și un ce indefinisabil, mai delicat, mai plin de roua sinceritáței albe ; un ce mai spontanéu și mai nepregătit în firea lui, și care, la sfârșitul citirei, vă va face sé esclamați cu dulcéță cuvintele puse de Iulia Hasdeu în fruntea uneia din poesiele séle : *gioventù ! gioventù !*

E uă deosebire care se percepe, dér care cu greú s'ar poté exprime.

Iulia Hasdeu scrie cum un copil se jocabă, cum paserea cântă, cum râul murmură, — firesce, fără silințe, fără pregătiri, fără «*mânecuțele d-lui de Buffon*».

Oh! mânecuțele, dantelele, rochiile și toate acele nenumărate *chiffons* ale îmbrăcăminteii feminine, ecă un ce pe care scriitoarea-fecióra nu l'a avut nici uă dată înaintea ochilor săi. Nu ei, de sigur, i s'ar fi putut aplica definițiunea femeii de Alphonse Karr: *la femme est un être qui s'habille, habille, se déshabille et se rhabille!*

Din contră, cu bunul simț și cu puterea de observațiune estraordinară într' uă ființă atât de tănără, unele din *Cugetările* séle arétă cu câtă nepăsare, și adeseori cu câtă milă, Iulia Hasdeu se uită la femeia-Dantelă, la domnișóra-Jupon.

De altmintreli, étă în ce mod scria Iulia Hasdeu despre femeia:

«*Il est des femmes dont le sourire est exquis; même lorsqu'elles sont laides, leur sourire éclaire leur figure d'un rayon de beauté. Il en est d'autres, belles même, qui ont un sourire hideux, repoussant, écoeurant. Elles relèvent leur lèvre supérieure, retrécissant leur nez et faisant faire à leur joue un pli profond et disgracieux. Ces femmes-là, leur sourire les dévoile: elles sont jalouses, intrigantes, acariâtres, insupportables. On connaît la*

«femme à son sourire, quand ce sourire lui-même
«n'est pas étudié à l'avance, comme qui dirait un
«sourire de convention».

Intr'ua altă Cugetare, tot despre femeia, Iulia
Hasdeu țice cu aceiași dreptate :

«La femme a dans le coeur des qualités exqui-
«ses, mêlées à tant de défauts, que les qualités en
«sont paralysées, étouffées ; la femme est tendre,
«mais elle est coquette, et par là devient insen-
«sible ; —elle a les impressions vives et fortes ; mais
«elles ne se gravent pas profondément dans son coeur ;
«elle est capricieuse et inconstante ; —elle est bonne
«et généreuse, mais elle est jalouse : d'où la cruauté,
«son amour pour l'intrigue ; —elle est sincère, fran-
«che même, mais elle est faible et lâche, d'où son hy-
«pocrisie, sa perfidie, ses éternels mensonges ; —
«enfin, ses qualités et ses défauts sont comme les
«corps en chimie : les défauts s'y combinent avec les
«qualités, mais ils sont les bases des combinaisons
«et ont le pouvoir de changer les qualités en vices».

Pentru Iulia Hasdeu, suprema fericire era de a
cugeta, de a citi în cărți înțelepciunea trecutului,
ér în presinte, în natură, în lume, în cugetare, ceia ce
ea înțelegea și ceia ce cu ochii săi vedea și întrupa.

De la 15 ani, Iulia Hasdeu a fost și a rămas
de părerea poetului :

Libre, on perce la nue ; on rampe en imitant !

De când a luat condeiul în mână și pînă când, pe patu-î de durere, abia putînd s'î mai țină, scria *Cugetări* pe mici bucățele de hârtiă, Iulia Hasdeu a avut nota sa personală.

A fost și a remas *ea*.

Și astfel a fost totdeauna căci, după cum am spus, pentru ea era uă necesitate, uă pornire iresistibilă a minței de a scrie, de a produce, de a realiza lumea de idei cari clocotiaă în puternica-î inteligență.

Marele pictor al Franciei, Eugène Delacroix, ȝicea uă dată: *«la stérilité n'est point seulement un malheur pour l'artiste ; c'est une tâche au talent de l'artiste. Toute production d'un homme qui n'est pas abondant porte nécessairement un cachet de fatigue»*.

Și Goethe credea că «talentul și feconditatea sunt «insușiri fôrte vecine.»

Astfel se esplică cum, de la 1885 și pînă la Aprilie 1888, Iulia Hasdeu a putut grămădi una după alta, în ascuns, fără ca nimenea, nici chiar părinții s'î nu le sciă pe tôte — poesiele, cugetările, schițele, de drame și comedii, diferitele materiale ale tesei de doctorat, tot atătea probe ale necesităței de creațiune continuă, bogată și variă.

În poesiele și'n cugetările s'ele, fecióra-poetă a atins tôte subiectele cari se înfăcișeză de sine minților alese, și nu s'a mulțămit numai a le semnala

ci le-a arëtat subț uă formă nouă, subț altă lumină :

Écã din Cugetãri vr'o câte-va.

* * — Il y a des gens qui se disent vertueux, parcequ'ils aiment les bons ; aimer le méchant c'est, donc être un saint.

* * — Quand on aime une personne, on ne songe pas pourquoi on l'aime ; et tout ce que l'on déteste dans d'autres, on l'aime en celle-ci.

* * — Les philosophes prétendent haïr les combats, et ils combattent sans cesse entre eux ; c'est comme les grands conquérants qui prétendent toujours aimer la paix.

* * — Un monarque étranger qui règne sur le peuple dont il est aimé, c'est comme une fleur exotique plantée dans un beau jardin d'Europe : le jardinier la soigne et la cultive avec préférence, parcequ'elle est rare pour lui.

* * — Le bonheur n'intéresse pas dans le théâtre, ni dans le roman, Et pourquoi ? Serait-ce parcequ'on connaît si peu le malheur, qu'il nous intéresse ? Et le bonheur nous est-il si connu qu'il nous semble banal ? Hélas ! non. Nous connaissons si peu le bonheur qu'il nous paraît invraisemblable lorsqu'il est sans mélange : tout homme, tout être doit souffrir, c'est la loi de la Nature. Or, ce qui n'est pas vrai ne touche ni n'intéresse pas. Voilà pourquoi le bonheur est monotone sur la scène.

Cugetătoare cu mintea neaburită de nici un prejudeciu, mergând fără temă pene acolo pene unde o ducea drepta judecată, Iulia Hasdeu credea cu tăria în Dumnezeu.

Ea dice :

Avez-vous entendu, quand la nuit est sans voiles,
La vaste mer chanter sa chanson aux étoiles ?
Quelle musique, amis ! Dieu parle en cette voix.
Sublime créateur de l'Infini, — son monde, —
Dieu prête à l'océan cette basse profonde,
Et l'océan chante ses lois.

Și ntr'altă poeziă, *Pourquoi je suis gaie*, scrisă într'un moment de melancoliă seü de descurăgiare Iulia Hasdeu adauge :

. accusez-moi bien de coquetterie.
Le malheur me va ; il faut donc que je rie.
Que voulez-vous ? J'étais faite pour le bonheur.
Oh ! l'horrible gaité qui sert de voile aux larmes !
Souvent à bout de force, et jetant bas les armes,
Je m'enfuis pour pleurer à l'autel du Seigneur.
Il sait pourquoi devant sa croix je m'agenouille,
Il comprend ma douleur, et quand mon oeil se mouille
Il regarde à ses pieds mon front humilié..

Reul necunoscut de care tenea poetă credea în momentul când a scris pe *Pourquoi je suis gaie*, că suferă, nu era amorul.

Oh ! nu.

Blond Amour aux traits perçans,
Tu produis des larmes ;
Mais ce n'est pas à quinze ans
Que l'on craint tes armes..

Ideia era totul pentru poetă. Iulia Hasdeu nu a vădut în amorul lui Petrarca pentru Laura de cât partea ideală și sublimă :

L'âme est tout ; c'est le doigt de Dieu sur la nature.
L'âme ne peut mourir. Et le flot qui murmure,
Et les bois, et les monts, et l'univers, un jour,
Peut-être ne seront qu'ombre et que fumée,
Mais nos âmes vivront toujours, ma bien-aimée,
Rendant éternel notre amour.

Și de aceia, în veselia sufletului, aducându-și aminte de văcăriturile amoróse ale acelor poeți și poete.

. Qui, fous de sens rassis,
S'érigent pour rimer en amoureux transis,

Iulia Hasdeu mărturisește cu sinceritatea încântătoare a inimei séle :

Les oiseux qui, dans les cieux
Et sous la ramée,
Roucoulent mélodieux
Pour leur bien-aimée,
Nous font rire, Amour jaloux,
Mais comme des folles,
Car nous nous moquons de vous
Et de vos paroles.

Er într'altă parte, cū aceiași sinceritate, dér cu o notă mai puternică și mai înduioșătoare, Iulia Hasdeu dice :

O vous, qui de l'Amour me vantez la science,
Laissez-moi ma candeur et mon insouciance !
Laissez-moi profiter du fugitif moment,

Où par l'âge on est femme, et par le coeur enfant !
 Laissez-moi libre et gaie errer par les prairies,
 Sans que mon front chargé de sombres rêveries
 Soit rougissant, ainsi que celui d'un voleur ;
 Laissez-moi dans les bois cueillir le lys en fleur,
 Chaste et pur, virginal et blanc comme mon âme ;
 Laissez-moi fuir encore les défauts de la femme,
 Être belle sans art, sans même le savoir,
 De mes charmes naissants ignorer le pouvoir
 Et vivre dans la joie ineffable et puissante
 D'avoir mon coeur léger et mon âme innocente ¹⁾.

Iși adora țera. Departe de dânsa, Iulia Hasdeu o vedea în veci presinte înaintea ochilor inimei, și uitându-se la uă rosă care, tristă și oflită, se stingea în vasul ei măreț, poeta dice c'un duios smițimânt de dor și de iubire :

Le souvenir qui la dévore
 Et la consume lentement,
 C'est l'ombre des bois qu'elle adore,
 C'est l'azur chaud du firmament.

.....
 Telle je suis, o fleur flétrie,
 Arrachée à mon sol natal,
 Je languis loin de ma patrie,
 Comme toi dans ton fin cristal !

Când toate operile ei vor fi publicate, când toate poeziile și cugetările vor fi strânse în volum, oricine va pute să vedă că unica plăcere a acestui suflet ales era Frumosul ideal.

¹⁾ Iulia Hasdeu: *Dédain* (din poeziile publicate în studiul făcut de d. Aug. Clavel în *l'Etoile Roumaine* din Septembrie 1887).

In momentul când mórtea își întindea vëlul asupra-
 prá-i, Iulia Hasdeu ceruse sã i se citescã ceva, —
 cãci și-atunci, pe pragul vieței, ea considera ca
 suprema fericire tot pe nemãrginitul, și dulcele, și
 chinuitorul *a sci*,—uã tréptã mai sus spre îndum-
 neðeire.

O délices, o volupté,
 Contempler la vérité pure,
 Sonder tes secretz, o Nature,
 Et ton impassible beauté !
 C'est la suprême volupté,
 Dont le vif désir nous torture... 1)

1) Iulia Hasdeu : *Solitude*.

D-șóra Hasdeu pe catafalc (după natură de Henița).

Sunt nenorociri a căror gróză întrece puterile închipuirii !

La auđul și'n față acestor trăsnete mintea nu voesce să credă că ele se pot întâmpla. Inima se sbuciumă într'ua nelinisce, întunecată ca cerul înaintea furtunei; voința se sgârcesce asupra ei însă-și și, cu buzele înghiățate de uă spaimă necunoscută, omul

își ȃice sie-și — nenorocitul! — : nu! nu se pôte!
 Mila Domnului e mare. Puterea omului a făcut
 minuni. Există în tot și în tôte uă armoniă sublimă.
 Sunt legi cari guvernă și 'mpodobesc vieța. De a-
 ceia, nu! nu se pôte! E un negru presimțimânt
 care m'atinge cu aripa-i de jale și 'nfricoșeză su-
 fletul meū. Uă asemenea cruntă nenorocire ar ne-
 cinsti mila Domnului, ar nimici puterea omului, ar
 sparge armonia sublimă a naturei, ar înfrânge și
 pulbera legile vieței. Nu! nu se pôte!

Își ȃice, nenorocitul! aceste cuvinte în uimirea
 ce'i împietresce gândurile și, când caută să fugă în
 lumea visurilor, când, cu sufletul și cu inima, caută
 să se avēnte departe de realitatea îngrozitoare, — ȃi-
 pētul sfășiator al mumei, gemetele sdrobite ale ta-
 tălui, jalea celor ce'l înconjoră l'aduc cu tôte înain-
 tea nenorocirei, i-o arētă, i-o spun cu tōtă a ei
 înfiorătoare întindere.

Cine, din cei cari, anul trecut, avură mândria și
 fericirea de a cunoște pe domnișora Iulia Hasdeu,
 cine ar fi putut măcar bănui nenorocirea care'i a-
 dâncesce astă-ȃi în desfrēul durerei?

Cui s'ar fi părut cu putința că tēnēra fată veselă
 frumoșă, spirituală, plină de vieța și răspândind în
 giuru-i farmecul celei mai candido fericiri, va avē
 să stea astă-ȃi înaintea noastră, în cosciugul rece, în
 maiestatea nemișcată a morței, gata a începe dru-

mul ce duce la vecie ; — fecióră închinată de cru-
 ȃimea neînduplecată a sórtei, nu iubirei nemărgi-
 nite a părinților, nu prieteniei sincere a multora,
 nu admirațiunei entusiaste a tuturor,—ci, numai și
 numai adânc-măhnitei religiunii a suvenirului ?

Nenorocire ! Nenorocire !

«Plângeți, o fete ale Sionului, crinul ce plécă din
 «rândurile nóstre»—cântă proorocul pe harpa duiósă
 a inspirațiunei séle.

Er noi, cari scim cine a fost domnișóra Iulia
 Hasdeu, ȃicem astă-ȃi : plângeți, o litere române,
 lucéférul care, pe cerul nostru încă neluminat de
 pulbere de stele, avea să strălucéscă cu puternice raȃe.

Și astă-ȃi, acéstă comóra de inteligenȃă intră în
 pămêntul trist și rece, care o primesce cu eterna-
 nepăsare !

Nenorocire ! Nenorocire !

Și noi așteptam cu românéscă mândria timpul în
 care, pentru obțențiunea gradului de doctor în litere
 și'n filosofía, domnișóra Iulia Hasdeu, cea d'ântaiú
 dintre ficele României, avea să provóce cu sciinȃă
 ei admirațiunea străvechei Sorbonne a Parisului.

Eú, căruia *Revista Nouă* a 'ncredinȃat jalnica o-
 nóre de a da fetei Directorului séu cea din urmă
 închinăciune, am auȃit anul trecut, cu bucuria și
 admirațiune, pe domnișóra Iulia Hasdeu discutând
 înaltele speculațiunii ale filosofiei contimporane, des-

ficând și elucidând cu fenomenală pătrundere ces-tiunile istorice și artistice, conducând conversațiunea cu știința bogată a învățatului de frunte, cu gustul și grația fascinantă a feciórei.

Scenă de neuitat!—având drept fond Carpații și bulgărul de aur care se ridică în verdetă întune-cată a mușcelor, monăstirea Curței-de-Argeși, și drept personagiū de căpeteniă pe domnișóra Iulia Hasdeu, care desfășura înaintea ochilor noștri, în trâmbe nesfârșite, podóbele unei superbe inteligențe.

Și'n timpul când domnișóra Iulia Hasdeu vorbea, muma își sorbia din priviri copila, muma vedea în ochii fetei, ca într'ua oglindă neauburită, fericirea completă, mare, nețermurită a vieței séle; ér tatal citea pe fruntea ei fala viitoare a némului său,—și eū, necunoscutul, ascultând-o, mă duceam cu gândul la acele frumoșe și învățate profesóre ale facultăți-lor de drept și de litere din Bologna, Laura Bassi, Iulia Manzolini și Maria delle Donne, și'mi diceam că va veni timpul când și Universitatea Bucurescénă va numéra printre magistrii séi de renume pe domni-șóra Iulia Hasdeu, care, pe umeri tineri dér de vișă, avea să porțe și să urce încă numele părintelui său.

Momente de indicibilă mulțămire sufletéscă, asu-pra cărora sórta astăđi aruncă vélul cernit al morței.

Amintiri înduioșátóre pe cari, ca mánuchiuri de crini, le depunem pe altarul Suvenirului!

Și'ncolo?... încolo nimic! căci ce poate face omul când Dumneșirea l'îngenuchiă înaintea cosciugului, hotarul fără trecătoare al vieței?

Sufletul tace, inima se'nchide și pe dinaintea ochilor întunecați de lacrimi trec umbrele fericirilor de odinióră!

«Jăli-voi, Dómne, seninul vieței mele» cânta proorocul.

A cui vieță, o Dumneșeule, fuse mai senină de cât vieța domnișórei Julia Hasdeu? Cine născu? cine crescú? și cine sorbi sciința sub cele mai înviorătoare și albe auspicie?

Natura grămădise asupra-í tóte darurile!

În Paris, într'acel focar de sciințe și de arte, somitățile geniului frances se uitaú cu mirare și cu iubire la acéstă frumósă ténără, care venise din spre sóre-résare, pentru a da minței sale puterea completă de a se urca pe înălțimile din urmă ale sciinței umane.

Și vedénd-o poetă, artistă, cugetătoare, învățațií Franciei fericéaú—o! nefericire—fericéaú pe mumă a cărei inimă crescea đilnic adorând succesele fiicei sale; ei rívniaú la bucuria adâncă a tatălui, care mergea la Paris pentru a recolta laude după urma fiicei-séle!

Și'n timpul acesta, cu surísul pe buze, cu uă voință neclintită și necunoscénd oboséla, domnișóra

Iulia Hasdeu frământa în mintea ei tânăra dăr puternică cunoștințele fără număr ale științei contemporane. Filosofie, istorie, literatură, poezie, muzică, — cerceta totul cu pasiune, și cu acea sete nesfârșită care stăpânește sufletele de elită, inimile înflăcărâte de entuziasm!

Suia feciōra, eroică prin voință ca Vestalele Romei; suia mereu, cu ochii țintă spre nobilul scop, avântându-se spre culmile științei, când bóla care nu iertă se arătă în față-i. Voi să suiă 'nainte, se uite în căldurile înviătoare ale științei durerile nimicitore ale trupului.

Luptă deșertă! Vifor de curagiu generos, dăr trecător și zadarnic!

Vēđu că nu-i cu puțință, surise cu tristețe gândindu-se póte la cei 19 ani ai vârstei séle și se culcă supusă pe patu-i virginal.

Intocmai precum, în vechime, fierele sēlbatice ale circurilor romane sfășiaū mai cu turbare pe martirele creștinismului a căror blândețe ângerescă strălucea mai cu duiosie; — tot ast-fel pe domnișóra Hasdeu, pe acéstă tânăra martiră a științei, bóla, monstru fără milă, o chinu mai cu cruđime, secând într'ēnsa isvorul vieței, mai iute de cât usucă sórele lui Iuliū picătura de apă după setósa cărămidă.

Și totul se sfârși!

Acum, sufletu-î tînăr se înalță candid către splendorile eterne. Dumnezeu o va primi în rândurile aleșilor săi; memoria domnișórei Iulia Hasdeu va rămâne pentru totdeuna via în sufletul și'n inima tinerilor și tinerelor nóstre; istoria literaturii române va consfinți uă pagină înduioșată poesielor și talentului tinerei martire; voința sa va fi dată ca neperitor și strălucit model generațiunilor viitoare,— dăr totuși, o fecióră, și acum, când de pe pragul acestui templu al sciinței și literilor române îți adresăm ultimul adio și orî de câte orî în viitorime se va vorbi de domnișóra Iulia Hasdeu de pe buzele fie-căruia vor sbura cu amărăciune cuvintele negre:

Nenorocire ! Nenorocire !

UN MORMËNT-POEMĂ

Desgustat de netrebniciile lumii, părăsit de prietini și chinuit de mari și grele gânduri, Dante se plimba odată în tăcerea neîntreruptă a cimitirului de la Pisa — acel *Campo-Santo* faimos în istoria artelor italiene și'n care s'ar crede că murmurul vântului redeșteptă din seninătatea morței lumii întregi, adormite pentru veciă.

Cu privirea perdută în nesfârșitul amestec al gândurilor, Dante trecea dus pe lângă fiă-care mormânt, — ca un spectru eșit din lumea umbrelor și alunecând de-a lungul aleiilor ca purtat de uă putere dumnezească.

A tăcé, a cugeta, a te isola prin tine în tine, mulțămită spiritului care te avântă în ciuda corpului ce te 'ngreună să remăi jos — supremă fericire!

Și'n timpul când marele cugetător al Florenței, spirit ales în pleiada spiritelor alese, colinda pe lângă morminte ca și cum ar fi început călătoria din care

nici un călător nu se mai reîntorce pe calea pe care a plecat, — un călugăr 'l opri și, amestecând glasul în străin în concertul glasurilor cari umpleau mintea și inima lui Dante, 'l întrebă ce caută? ce voiesce?

Poetul își coborî privirea, din înălțimile eterne în cari plana, asupra acestui corp, și, cu uă voce venind dintr'alte lumi, răspuse călugărului: *pace! pace! pace!*

Acastă dorință te coprinde în mreșile 'i nevăđute când, suind colina Filaretului, intri, pe pórta cea mare a cimitirului de la Bellu, pe sub bolta căreia ăilnic răsună suspinele și jalea celor cari vin se aducă pământului ceia ce pământului e scris să fiă dat.

Pace și isolare! chiar lumea care prin prejuru-ți vine și trece, calcă într'alt fel; la șgomotul pașilor, și cuvintele, alt-fel rostite, se aud ca un eco lung depărtat, jalnic și obosit, — *lungo, lontano, piangevole, stanco*, cum ăice Carducci cântând munca naturei.

Intrând în aleia cea mare, și îndreptându-te spre biserică, la laturea altarului, pe stânga, un mormânt ți-atrage și 'ți pironesce pentru multă vreme privirile.

Doritor de pace senină și nu chinuită, apropiă-te! Omule, care cređi mórtea ca uă simplă trecere din astă vale a plângerilor din colo, unde nu e nici jale nici suspine, vino cu fruntea iluminată de rađele

credinței și cu surîsul speranței pe buze; vino și'ți vezi visul intrupat în marmură și'n florî, în fer și'n fluturi, în luminele artei și'n lacrimile înduioșătoare ale iubirei și eternei amintiri, — contrastele vieții de aci, prevestind cu a lor fire unitatea în perfecțiune a vieții de dincolo.

Nu citi ântâiü inscripțiunile! Nu; uită-te la lucrurile mute; tăcerea lor e mai vorbitoare de cât ori-ce stă scris. Și marmura, și ferul, și sticla, și bronzul îți vor spune că acesta'î mormântul *Domnișorei Iulia B. P, Hasdeu, născută la 2 Novembre 1869. Martira iubirei de sciință și artă. Mòrtă la 17 Septembre 1888*,---tot ast-fel spune și inscripțiunea după ușulița de pe laturea anterioară a altarului din mormânt.

Totalitatea construcțiunii, unică în felul ei, simboliséză douë sfere: d'asupra, pe pământ, sfera materială cu ocupațiunile și preocupațiunile ei; în lăuntru, sub pământ, sfera ideală cu aspirațiunile ei spre infinit; séü, cu alte cuvinte, materia e espusă din capul locului vederii trecătorilor, pe când idealul e ascuns și trebuie să'l cauți.

Sus, stâlpii grilagiului sunt suluri marmoree de vechi manuscrise, legate între dênsele cu grilagiul în urzela de fer a căruia albul virginal se mărită cu verdele azuriü și cu galbenul de aur, spre a forma porumbeii ce se privesc pentru a se săruta, și co-

rónele sprijinite pe arma nebiruită a timpului nostru: *condeiul*. Lanțuri legate în noduri gordiane atârnă de stâlpii de fer ai intrărei; de pe vârful acestor stâlpi se avântă flacări în sus, tot mai sus — *excelsior!*

În fața intrării, dominând totul și cu culórea galbenă blajină domolind vioiciunea celor-l-alte culori se 'nalță un tron-biblioteca de uă formă particulară, susținut de două colóne încoronate cu frunđe de e-deră, simbolul încurcăturilor acestei lumi. Totul e dintr'ua singură bucată de pétră, naltă aprópe de trei metri; un monolit de Albesci. Pe frontispiciu inscripțiunea în litere de aur: *Mai ședi puțin!* Ascultă, privitorule, apropiă-te; totul e atât de vesel și de senin, și rađele sórelui se sbegue printr'aceste culori atât de iubitor, în cât îți simți inima că se înmóia. Vino! Jos sunt rafturile bibliotecei; pe coturul volumelor colorate se citesc titlurile cărților și numele scriitorilor cari sunt, în reslățirea vécurilor, fala spiritului omenesc, proba védită că avem în noi scânteia Dumneđeirii. Evangelia, cărțile Órientului străvechiu, Platon, Victor Hugo, Dante, Milton, Petrarca, Darwin, Mickiewicz, Shakespeare, Spinoza, Kant, — *condeiul*, — ierăși, și 'ntr'una, și mereu *condeiul!* — călimara, volumele d-șórei Iulia Hasdeu și portretul ei. În interiorul tronului, un césornic de bronz incastrat în granit; a stat la 1 și

jum., când vieța de aci s'a oprit pentru corpul Iuliei B. P. Hasdeu.

Ședî pe tron, obositele de munca vieții séu de frământările durerei; odihnesce-te și, pentru că puterea, ca și lumina, vine de sus, ridică-ți ochii. . . . De ce'i plecî cu grabire? Ce'ți încruntă privirea? Ce'ți sbârcesce fruntea? . . . A! sciü! un cap de mort de marmoră albă, încastrat în cerul tronului, cu uă mare gură deschisă, adânc scobită în lăuntru ast-fel că se póte băga pumnul. Ș'apoi, de ce te sperii, copile al pământului și al morței? *La séve de la vie a jailli de la mort.* Reînalță-ți privirile spre capul de mort, și citește geniala inscripțiune care, ca un șirég de mărgele, înconjură capul de mort: *Lăsați rândunica să și facă cuibul.* Stăi și cugetă, privitorule, odihnesce-te în pacea mormântului; fii liniscit, mórtea ți-e d'asupra capului. Acesta'i vieța viă, căci mórtea i-e temeiul!

Acest tron-biblioteca, ori-cât de întreg la prima vedere, nu este încă isprăvit; am văduț la d. sculptor Storck modelul după care lucrarea se va termina și se va așeđa pênă la 1 Maiü. D'asupra monumentului, vor fi doi sfinxi din pétră de Câmpulung, ér pe acești simbolî ai enigmei se va înălța un glob pămîntesc de marmoră albă de 70 centimetri în diametru, cu cele cincî continente colorate,

fără alte indicațiuni de cât numai trei petricele strălucitoare la puncturile unde sunt : Paris-Roma-București.

Acest mărș glob completéză pe deplin ideia materialismului pămîntesc, pe care 'l represintă întréga parte exterioră.

Și-acum, vino, prietene, să ne coborîm în mormânt : să lăsăm rîndunica să-și facă cuibul în gura de mort, ér noi să călcăm cele deuce trepte de marmură ale scării pentru a pătrunde jos, de unde spiritul să 'nalță dus pe aripele credinței.

Dér mai întâiū, un cuvânt despre acéstă scară. Făcută din fer văpsit negru, cu trepte acoperite de marmură albă, ea este un *pont-levis* din timpul Cavalerismului. Cele cincî trepte de sus sunt fixe ; cele cincî de jos se pot rădica pe balamale, acățându-se cu lanțuri de o arcadă, astfel că spațiul de desubtul scării remâne liber, când va fi să se așede uă remășiță mortală într'unul din cele douë cosciuge de fer, așeđate acolo de pe acuma.

Trecem înainte.

La intrare, pe frontispiciū, citim cuvintele înțelepciunei senine :

Trecători, priviți d'asupra.

Cugetători, căutați în lăuntru.

Mórtea dă viéță.

Cobóra ! Éta-ne jos. Pentru ce respirațiunea nu

ți se 'ngreoe? Pentru ce nu simți că te 'nvêlue și te apesă acel aer năbușitor al altor necropole? de ce privirele-ți se plimbă liniscite și scânteiatore de viață împrejurul tău? Dómnne! pentru că de la intrare ai simțit că nimic din cele ce te înconjórá nu'i lugubru ca viața mórtă seú ca mórtea fără viață. Nu esci în mormânt, esci într'un templu făcut întreg din marmură de Carrara, într'unul dintr'acele *templa serena* ale înțelepciunii, așa cum le pricepeau spiritele mari ale vremurilor bătrâne.

În fund, uă oglindă care se așterne pe întreg perețele boltei, prelungește privirile, irreal, în infinit. De-asupra'i un compas, măsura, decí armonia în economia prestabilită a Imensului-Tot. De uă parte și de alta, la colțurile de jos ale oglindei, pe marmura altarului, două vitralie, din dosul cărora li-curesc două candelă în majestatea liniscită a templului și iluminéză două ângeri pe sticlă,—chipul frumos și privirea scânteietore în arcanle sciinței a Feciórei, în onórea căreia templul se 'nalță.

Inscripțiunea de pe acéstă marmură,—uă masă de altar—glăsuesce as-fel :

CU VOIA LUÍ DUMNEDEÚ

S'A SĖVĚRȘIT ACEST TEMPLU SPIRITIST INTOCMAÍ

DUPĂ PLANUL DAT CU TÓTE AMĚNUNTELE DE

JULIA HASDEÚ

EXECUTOR FIIND B. P. HASDEŪ
 DUPĂ INDEMNUL CĂRUIA AŪ LUCRAT
 SCULPTURĂ I. GEORGESCU
 MARMURĂ ȘI MOSAIC FRAȚII AXERIO
 FERĂRIĂ A. O. CZIPSER
 VITRALIŪ ZIEGLER ȘI SCHMIDT
 BRONZ : PH. SCHWEICKERT
 MDCCCXC
 CU VOIA LUİ DUMNEDEŪ.

Interior și exterior, acest templu s'a construit fără nici un architect, fără nici un inginer, fără nici un antreprenor : totul s'a executat treptat, în curs de un an, după desemnuri și modeluri în carton date de tatăl răposatei.

Jos, lângă altar, la colțuri, lipite de altar și de pereții de marmoră ai boltei, două postamente pentru busturi viitoare, de uă cam dată pentru două frumoșe vase albastre de Sèvres cu flori artificiale ; în fața altarului, în centrul templului, bustul Iuliei Hasdeu din soclul căruia plécă întt' uă parte și alta două usciore de fer și oțel cari separă altarul de spațiu cel-l-alt al boltei și cari represintă doi sori cu rațe de aur și argint pe fond azuriu. Din dosul soclului este gravat versul din poesia Iuliei Hasdeu «Pétrarque à Laure» :

Que l'homme aime le beau partout, en toutes choses ;
 Qu'il l'aime dans les fleurs de juin à peine écloses,
 Dans les bois, dans les eaux et dans le grand ciel bleu ;
 Dans toute action pure et droit élevant l'âme,
 Dans un cœur innocent, dans une noble femme :
 A la fin, il trouvera Dieu !

În spațiul anterior al templului, la drépta intrând, mescióra de lucru a tinerei poete, de care stă un registru acoperit pênă acum de sute de iscălituri ale đilnicilor pelegriñi, operele ei, și drept scaune, unul aci și alte într'alte părți, nisce cuburi de *Domino*, ale căror puncte negre pe marmură albă masivă își au simbolică lor semnificare, ca și fiă-care punct în acest templu, căci aice, ca și sus, nu e un singur lucru care se nu'ți vorbescă ceva și despre ceva dintr'astă lume séu din lumea cea mare și eternă a spiritelor.

Între cele patru colóne de oțel dintr'ua parte și patru din cea-l-altă, cari sprijină bolta și'i dă ua tăriă care va infrunta timpul, lanțuri aurite și nikelate, de unde atárnă đecimi de coróne.

Sub scară am spus deja că sunt două cosciuge. De lături, pe păretele din stânga, săpat în marmură și poleit, sub ua stea octogonă cu fondul albastru, următorul cređ spiritist: «*Legea religiósă*: Crede. « Δ Crede în Dumneđeű. Crede în nemurirea «suffetului. Crede în darul comunicărei cu cei «đuși. \square *Legea morală*: Iubesce și ajută. Δ Iu-

«besce și ajută némul. Iubesc și ajută pe cine
 «te ajută și te iubesc. Iubesc și ajută fără a pre-
 «cugeta la folosul tău.» Pe pǎretele din drépta, con-
 tinuarea inscripțiunii din stânga: □ *Legea socială.*
 «Nu necinsti. △ Nu necinsti pe tine însu’ți, ca să
 «te cinstescă alții. Nu necinsti pe alții, ca să te
 «cinstești pe tine însu’ți. Nu necinsti munca, căci munca
 «e viața. □ *Legea filosofică.* Când-atunci. △ Când
 «faptul ții, atunci adevărul scii. Când nu vrei să
 «crești, atunci nu poți să vești. Când cauți dovadă,
 «atunci găsești tăgadă.»

Și-acum, cugetătorule, după ce ai citit și vei cu-
 geta la adâncimea acestor adevăruri, ridică’ți privi-
 rile pentru a’ți explica de ce lumina este atât de
 veselă, de via și de amabilă, într’acéstă criptă în care
 poesia pare a încălzi inima și a însenina sufletul.

Plafondul de un albastru admirabil și ferestrele
 luminătorului de sus cu ângeri trandafirii, precum și
 oglinda din firida plafondului, îți vor explica lumina
 înveselitoare a mormântului, și acea simțire de quie-
 tudine prietinosă ce ți-a coprins inima. În luminător
 pe pereții laterali, portretele de familie ale Iuliei
 Hasdeu, fiă-care în câte uă stea de bronz:

Pe drépta, fiind spre altar: *Iulia Hasdeu*
 (1869—1888), *Bogdan tatăl* (1838—), *Iulia mama*
 (1840—), *Tadeu străbunul* (1769—1835), *Niculae*
unchiul (1840—1860).

Pe stânga, făcând față celor din dreapta: *Alexandru bunicul* (1811—1870), *Valeria străbuna* (1800—1860), *Elisa bunica* (1824—1848), *Boleslaŭ moșul* (1812—1886).

În aceeași firidă, având stele-portrete de mai sus de două lanțuri, chiar în fața bustului Iuliei Hasdeu, se află ca și când ar fi în aer un al doilea altar, un mic altar superior, cu trei busturi din terracotta de o execuțiune remarcabilă. Christ având la dreapta pe Shakespeare și la stânga pe Victor Hugo; din dosul acestor busturi este uă oglindă și uă altă oglindă în laturea opusă a firidei, astfel că ambele oglinde reflectându-se și reflectând tot-odată pe ângerii de la feréstră, produc efectul feeric al unui infinit paradisiac.

Ne 'ntórcem un moment la altarul cel mare, sub care zac remișițele pământesci ale Iuliei Hasdeu. D'asupra lui plafondul e compus din două table de marmură albă represintând uă carte deschisă, pe cele două pagine ale cărui, îndoite la margine peste unghiurile ocupate de candelé, stă scris cu aur în opt patrături albastre numele lui Dumnezeu: grecesce, latinesce, arabesce, evreește, chinesisce, cu ieroglifi, cu cuneiforme și cu devanagari.

Și pretutindeni, și sus, și jos, pe altar, atârnate de lanțuri, la picioarele tronului-biblioteca, aruncate pe pământ, flori, și ierăși fiori. *Manibus date lilia*

plenis, par a ȃice busturile din firidă : Christ, Shakespeare și Victor Hugo. Flori și ierăși flori, cer și fluturii cu aripele destinse, aninați pe buzele arcadelor, șese la altarul inferior și opt la cel superior.

Poesiă și symbolism, — în totul uă neturburată și placidă veselii, ceva care mulțămesce pe cugetător, pe artist, pe trecător, și le coverșesce unica dorință ce'i stăpănesce în cimitire, dorința păcei senine, și deci sborul de nimeni jicnit spre sferile ideale.

Te așeđi pe unul dintr'acele cuburi închinare Domnului: «Domino». Lasă'ți ochii se îmbrăcișeze tóte părțile templului; se vor plimba cu iubire prin tót^e colțurile lui, dér la urmă se vor pironi tot asupra chipurilor iluminate de candelale ascunse ale altarului. Ți se va părea că ângerii se 'nalță din ce în ce mai sus și că privirile lor scânteii de lumina geniului și de candórea virginității. Părerii iubite, cari te fac se cređi că acei ângeri sunt, cum ȃicea Dante.

. una cōsa venuta

Dal cielo in terra a miracol mostrare.

In adevăr, acest mormânt fără păreche, represintă într'un mod plastic uă poemă în două cânturii: d'asupra, pământul cu globul seú și cu vanitățile séléde ađi pêne mâine; în fund, cerul cu stele și cu ângeri într'un infinit de lumină.

Și așa'i *Mormântul-Poemă*, care fărmeacător va rămâne totdeauna, și când rațele sórelui de véră îl vor face să scânteie într'ua mare de aur, și când lumina estompată a ȝilelor de iernă va catifela vi-oiciunea culorilor!

C. A. ROSETTI

C. A. ROSETTI

C. A. ROSETTI

Uriașă va fi munca aceleia care, mai târziu, va năzui a face pentru viitorime icóna completă și adevărată a vieței lui C. A. Rosetti.

Nu sunt trei încă, în istoria țerilor române din secolul XIX, ómenii cari se fi întrupat cu atâta deplinătate ca Rosetti tot ce a fost luptă, decî vieța, decî aspirațiunii, în inima și 'n mintea tuturor Românilor.

A scrie vieța lui C. A. Rosetti va să dică a povesti pe larg și 'ntr'una *vieța României* în țeră și'n străinătate, pe tóte tărêmurile și'n tóte direcțiunile.

În inima și'n mintea acestuî ales din aleșiî poporului român erau córde nenumărate, cari resunau îndata ce un curent se punea 'n mișcare venind dintr'orî-ce parte a lumei.

Asupra lui, de a lungul a 50 de ani din vieța cea mai plină și cea mai roditóre a Românismlui

se vor așinti, cu vrere ori fără vrere, ochii istoricului, căci totdeauna și fără greși, în primele rânduri ale marilor noștri luptători, istoricul va vedea pe C. A. Rosetti luptându-se, alt-fel de cât toți, cu uă minte care era numai a lui, cu un entusiasm care era numai al lui.

Și va trebui istoricul, cu vrere, ori fără vrere, să vedă, să constate și să mărturisescă că puterea acestui om a fost, nu o dată, ci de sute de ori, atât de mare, atât de covârșitoare și atât de comunicativă, în cât sate, orașe, uă țără întrégă, și'n dese rânduri țeri multe, locuite de Români, și'aũ uitat și mintea, și voința, și pornirile lor, pentru a judeca și pentru a simți, în momente mărețe și hotărîtore, prin și cu mintea, inima și entusiasmul lui C. A. Rosetti, — «cel mai democrat dintre noi toți», după cum declara adese ori Ion C. Brătianu când, uitându-se în ochii cei mari și blândi ai lui Rosetti, citea în ei iubirea cea nemărginită pentru popor și pentru cei ce luptau pentru popor.

De aceia ȝic că a scrie viața lui C. A. Rosetti va se ȝică a scrie viața României, viața *Românității* de-a lungul a 50 de ani și mai bine.

II.

Nu acéstă iubită, der mare și doborîtore sarcină vom a purta astă-ȝi pe umerii noștri; nu cu viața

lui C. A. Rosetti vom a însoți portretul pe care îl punem ađi în fruntea paginelor acestora — ci în câte-va condeie răslețe, ne 'ncumetăm a arêta cu graba timpului nostru ceva din activitatea lui literară, a reaminti numai uă parte dintr'acest complex bogat în de tôte.

Și mai ântâiú, fiă pentru criticul care despică cu uă lupă adese-orî fumură firul de păr în patru, fiă pentru omul care vede ce este și'l spune cum este, ceia ce reiese mai deslușit și se arêta mai lămurit într'acéstă nemuritoare individualitate, este dorința de a sci totul. *Il faut tout voir pour tout savoir* — cată să veđi totul, ca să scii totul, — era unul din articulele cređului lui Rosetti din tôte momentele vieței lui. Mulțămită setei celei nepotolite de a cunoște cât mai multe adevăruri mari și ađi séu mai târđiú folositoare; mulțămită unei puteri minunate de a percepe și de a'și asimila pe dintregul cele ce se potriveau minței și inimei lui, Rosetti nu avea preferințe; Rosetti citea tot. S'ar crede adeseorî că, pentru ómenî de felul lui, proverbul *on ne peut courrir deux lièvres à la fois* — «nu poți ține doui pepeni într'uă mână» — încetéză de a fi adevărat. Incepeau de tôte și, în limitele puterintelor deatunci, făceau de tôte ómenîi generațiunei în miđlocul căreia apare ca protagonist C. A. Rosetti.

Armata, la dênșii, mergea alături cu teatrul; acesta

cu politica; politica cu poezia; poezia cu comer-
ciul — toate la un loc, unite între ele printr'ua le-
gătură ce apare strălucitoare ori-cum ți-ai întorce
omul, și care legătură este veselie, încrederea 'n
sine, neînfrânta energiă, entuziasmul.

Rosetti a fost vesel de când s'a născut și, cu
câte-va luni înainte de moarte, chinuit de cumplite
dureri, nu scăpa nici uă ocaziune fără să facă asu-
pră-i una dintr'ale lui observațiuni vesele, adevărate
și adeseori mușcătore *pour ce que rire est le
proprie de l'homme*, dicea el cu Rabelais, într'un
rând când citise pe chipul unuia din noi un fel de
încurcată mirare.

În 1852, când plecase cu Stefan Golescu și cu
Dumitru Brătianu din Paris spre Orient, pentru a
căuta să intre în țeră sevă să se ducă în Crimeia,
Rosetti scrie într'una din notele diarului sevă de că-
lătoria: «este 'n natura mea de a glumi», și, mai
la vale, din Malta, la 3 Decembre, într'același diar,
el adaugă: «inimile ni sunt închise, dér avem un
«capital de veselie care ne susține».

În țeră, probabil între 1834 și 1837 fusese în
armată, sub comanda maiorului Engel. Veselie și
spiritul lui 'l făceau să fiă adorat de camaradi, și
asprimea comandantului se evapora totă înaintea
unei argumentări hazlii a iunkêrului Rosetti.

Boer de viță vechiă, Rosetti călcă rîdînd toate

acele ridicule piedici cari despărțeau clasele societății române din vremurile tinereților sële. În prăpastia care despărția pe boer de neguțător, Rosetti în prosă și în versuri, aruncă toate caftanele și işlicele, pentru a'și face uă punte de trecere, a 'ntinde tot uă apă de la vlădică la opincă și a deschide el—Rosetti, Cretzén, Obedén și Cornescu — librăria, adică prăvălia, în care mătușa lui, Dómna Cornescu, nu putea intra decât după ce leșina uă dată séu de două ori acasă, — de óre ce când vizitiul o întreba : unde mergem, cocoșiță ? — nobila dómnă trebuia să răspundă : la 'conu Costake la visita... la prăvălia !

La Paris, unde plecă să 'nvețe după 1840 cu Ión Brătianu, Dumitru Brătianu, Rosenthal și unde întâlni pe d. Ión Ghica, pe Alexandri și pe Cuza,— la Paris, veselia lui Rosetti înviora totdeuna dorul și întristările tuturor.

Nimeni nu reușia mai bine de cât dênșul se înlocuésca un fel de bucate cu uă anecdotă, cu uă vorbă de spirit séu cu uă istorióră potrivită cu situațiunea în care se găsiau. Nimeni nu scia să'și măture și să'și directice mai bine odăița de student de cât Rosetti. «Să măturăm, să scuturăm, să aruncăm pehlivăni» cânta el celor cari veniau să'l vedă și'l găsiau «*iglindisindu-se*» cu acéstă însemnată lucrare.

Totuși, cursurile de la *Collège de France*, unde

în vremurile acelea, profesaŭ Michelet, Quinet și Mickiewici erau frecventate de dênsul cu uă atențiune neobosită. Focul acestor trei mari «dascăli» atunci s'a aprins în inima lui Rosetti, și d'atunci nu s'a mai stins pênă la mórte. Entusiasmul cu care a vorbit tótă vieța despre acești învățatori ai tineretilor séle te facea să juri că 'i aude ori de câte ori povestia despre dênșii.

De altmintrelă, pentru a sorbi cu nesațiŭ învățaturile lui Michelet, Quinet și Mickiewici, Rosetti era pregătit atât de firea lui în totdeuna caldă cât și de învățaturile lui Aristia, profesorul de la Sf. Sava, despre care și Rosetti și Ión C. Brătianu diceaŭ adesea: rar om care se fi putut să'și insufle mai mult și mai adânc iubirea de patriă și de lucruri mari ca acest dascăl grec!

Aristia 'l învățase grecesce și'î arêtase fericirile cu cari patriotismul umple inimele; profesorii francesi din Bucuresci (unul era Liébert) și în urmă, la Paris, scriitorii și profesorii cei mari îi deschisera orizonturi nemărginite mai cu deosebire în câmpiele romantismului; tot în Bucuresci, doctorul Bernhard Stolz l'învățase englezesce înainte de 1843 și 'l ajutase a pricepe și traduce pe Lord Byron.

Din operele poetului engles, Rosetti traduse și publică la 1843 poema *Manfred*, pe care o însoțesce cu cunoscuta prefață: «Socrate a đis, séu dacă

n'a ȃis, avea de gând sã ȃicã, cã tot omul e dator se facã ceva bun pentru patria sa», — poemã pe care o închinã colonelului Ión Cãmpinenu 'cu versurile :

La tot ce e virtute, la tot ce e sfințire,
 La tot ce aduce bine în némul românesc,
 Aï fost și ești tu gata ca sã te dai jefire,
 La orï-ce bine în frunte, Române, te gãsesc !
 Mi-am învãțat eũ legea de cãnd te sciũ pe tine,
 Pãrinți, virtute, țerã, tu m'ai fãcut s'ador.
 L'acestea dër, ca 'ntãia lucrare de la mine,
 Primesce a fi în frunte; primesce-o ca odor.

Înainte de 1843, Rosetti fãcuse versuri. Poesia din *Cesurile de mulțumire*, cunoscutã sub titlul *A cui e vina ?* e și aȃi popularã; a stat în cartea de cãntece *Dãruri și Amoruri* de la începutul edițiilor și pênã acum; ea este din anul 1839.

Tu 'mï ȃiceai uã datã cum cã pên' la mörte
 Dragostea ta tötã mie 'mï vei pãstra;
 M'ai uitat pe mine, le-ai uitat pe tôte,
 Ast-fel merge lumea, nu e vina ta,

a fost cãntatã și se cãntã și aȃi de lãutari pe la petreceri și veselii. Tot în *Cesurile de mulțumire* se gãsesc și *Cãmeșa fericitului* care s'a învãțat multã vreme prin clasele nãstre primare și gimnasiale.

Și acestã poesie, cã și multe din versurile celelalte care se gãsesc în *Cesuri de mulțumire*, Rosetti

le scria în fugă și cu limba ce 'i era la 'ndemână pênă la 1843, când nu se adăpase încă pe deplin din isvorul cel limpede și bogat al limbei curat populare, și pênă când nu citise încă Sfânta Scriptură cu uă venerațiune fără sémén.

În cele mai multe din poesiele *Césurilor* nota veselă, p'alocurea satirică, și totdeauna ténără se percepe la fiă-ce vers. Ast-fel era p'atunci, și-așa va rămâne tótă vieța.

Când se întórse de la Paris și când se uită la starea în care se găsea țerile nóstre și se gândi la ceia ce ele ar fi putut se fiă decă puterea de a munci s'ar fi dat tuturor, și decă piedicele unor legi nelegiuite s'ar fi ridicat din calea tuturor, Rosetti lăsă versurile la uă parte și deschidënd prăvăliă unde avu ca «teșghetar» pe Winterhalter pe care 'l cunoscuse din armată, de la Enghel, se puse a publica scrierile tinerilor cari, ca și dênsul, voiaă se grăbescă deșteptarea Românilor.

Se înființă *Societatea literară* care tipări multe din scrierile membrilor săi. Traducțiuni, calendare, scrieri de propagandă în marginele unei censurii bănuitoare și severe, istorii ale némului românesc, cărți de filosofă, de morală și romane — librăria C. A. Rosetti publică de tóte.

Cu tinerii cari veneaă să'l întrebe despre versurile lor, Rosetti nu făcea nici ca Eliade, nici ca

Lamartine, nu le şicea: sunteţi genie! — ci, cu sfaturi blânde, cu vorbe bune şi luminate, le recomanda munca, cercetările, poleirea cunoştinţelor ce aveau, şi 'n urmă, după învăţatură şi veghi îndestulate, adevăratul talent nu avea pe un altul prietin mai hotărît şi mai frăţesc de cât pe C. A. Rosetti.

Pentru completa lui fericire Rosetti se căsătorise la 1847 cu d-şóra Grant.

Revoluţiunea din 1848, după peripeţiile ce se cunosc şi se vor cunoşce cu timpul şi mai bine, 'l pornesce în Franca unde rămâne de la 1848 şi pêne la 1857, când la Paris, când în Bretania francesă, la ţeră, lângă Clisson. Din Paris, Rosetti adresează Românilor scrierile: a) *Apel către ômenii cei liberi*; b) *D-lor Eliad şi Tell*; c) *Apel la toate partidele*; d) *Increderea 'n sine*; e) *trei scrisori Domnului Barbu Stirbeş*.

În cei nouă ani cât a stat la Paris, limba scriitorului se preschimbă, se înoescce, adică se româneşte şi se îmbogăţesce, aşa că s'ar crede că nu mai este acelaşi scriitorul *Césurilor* şi scriitorul *Apelului la toate partidele*.

Intr'acest timp a studiat cu uă ardóre neclintită. Pentru a'şi hotărî bine credul său social şi politic, pentru a sci încotro va trebui să tindă şi pe ce căi să ajungă la şintă, Rosetti a frământat îndelung în mîntea sa scrierile tuturor aceloră în care el gă-

sia ce căuta. Țera și cele ce într'ênsa se deseveșiau erau punctul de miră, lucéfărul de la care privirile'î nu se despironiau.

Acum își făcu fundatorul *Românului* acea educațiune completă de ȓiarist, atât de grea și de complexă pentru cel ce cu adevărat voiesce se fiă ȓiarist, ér nu se facă din ȓiarism a cincea rôtă la carul ocupațiunilor séle.

Cursuri, întruniri, discuțiuni, teatru (când punga i-era durduliă, și lucrul acesta se 'ntêmpla fórterar), corespondența în țeră și'n străinătate, colaborațiunea la mai multe ȓiare franceze și române, citirea literaturei nóstre populare făcură, împreună cu iubirea soției și copiilor séi, ca nici măcar un singur moment energia cea peste fire a lui Rosetti se se desmintă séu se slăbéscă în lungile ȓile ale exilului.

Pregătit cu tot ceia ce Orașul-Lumină dá cu prisosință celor ce sciũ sé'l înțelégă, Rosetti reintră în țeră după peripețiile de ale căror elemente dramatice chiar aȓi ne mai mirăm.

La $\frac{9}{21}$ August 1857 apare primul număr al *Românului*, ȓiarul în colónele căruia stă scrisă de 35 de ani, ȓi cu ȓi, istoria vieței nóstre, așa cum ȓiaristul, luat în fuga evenimentelor ȓilnice, este adus s'o scriă, pentru ca mai târȓiũ istoricul se cernă și se rescernă aceste documente spre lămurirea deplină a adevărului unul și neschimbat.

În primii ani, în *Românul*, făcea de toate : politică internă, politică externă, teatru, literatură, glume, snöve și principie de educațiune și de.... *bon ton*. Crease le *tiers-état*, clasa de mijloc a națiunei; ar fi voit să creeze totul, căci totul era de creat în România, în ajunul unirei a două din țările surori.

Îi trebuia și lui, și trebuia tuturor, instrumentul cel mai necesar pentru respândirea ideilor, adică *limba*. Rosetti și-aducea aminte «și povestea cu drag «despre limba vorbită de bătrânii satelor veniți la «Divan, și cita textual propozițiunea cu care unul «dintr'ênșii își începuse cuvîntarea. Țăranul respun- «dea la afirmațiunile nedrepte ale unuia din marii «boierii ai Munteniei și dicea : *la tôle cele spuse de «luminatul boer răspuns se cade*. Acest *se cade*, «pus la sfârșitul propozițiunei, era, dicea Rosetti, de «uă mireșiă antică».

Pentru limbă, el cercetase, cugetase și studiasc ani de-alungul la Paris. Când se'ntörse în țără, cu tötă fierberea ce era'n politică, Rosetti consideră ca uă mare și sfântă a lui datoriă de a recomanda tuturor limba poporului.

La 9 August 1857 apăruse *Românul*; la 16 August, el începe uă seriă de articole (șapte) despre frumuseșea poesiei și limbei în literatura nescrisă a poporului român, cu privire la colecțiunea *Doine și Lăcrămiöre* a lui Alecsandri; în ele, spune Rosetti

cititorilor *Românului*, în ele, mai mult de cât în toate scrierile noastre, avem să găsim «taina acelei «călduri a inimei care a făcut pe poet creator».

— Versurile dumitale, șise el lui Alecsandri pe bulevardele Parisului cu câți-va ani mai 'nainte, versurile dumitale sunt versurile mele și ale tuturor Românilor. Ai simțit ca noi toți și ai spus simțimintele d-téle în limba în care am voi să vorbim noi toți și în care, de vom lucra și vom învăța, în curând vom vorbi toți.

Intr'altă parte a acestui studiū, Rosetti declară că poesia populară este pentru Români cea ce a fost *Iliada* și *Odisea* pentru Greci.

Laudă adevărată, pe care toți scriitorii noștri de frunte au adus-o și o vor aduce limbei vorbite de popor și cernute de scriitori.

Alături de literatura populară, adorată de Rosetti pentru frumusețile ei poetice și pentru limba ei cea mândră și mlădiósă, el mai considera ca un alt puternic instrument de lumină și de educațiune *Teatrul*, reprezentațiunile de tragediă, de dramă și de comediă.

În prima *Critică Dramatică*, apărută în *Românul* de la 19 Novembre 1857, sub semnătura lui C. A. Rosetti, citim între altele:

«Eram de 16—17 ani când născu Teatru Național, eram unul dintre primii actori ce se esersău

«atunci pentru întâia reprezentațiune, și lui i sunt
 «dator cele d'întâi cuvinte de amor, de onóre, de
 «patriotism ce buzele'mi rostiră pentru întâia óră.
 «El mă'nvătă pentru întâia óră a nu mă-nchina la
 «ómeni :

Cine? Eú s'e imi plec capul la farmece, la minciuni?
 S'e tãmăiú unuí fanatic, s'e cred ale lui minciuni?

«El mă făcu a đice pentru tótă vieța mea :

Nu, d'a deilor dreptate Zopir fiă pedepsit,
 Decă libera mea mână și curată vei vedé
 A linguși viclenia și tâlharí a mângăia...

«Lui îi sunt dator cele d'întâi.... A ! đile frumoșe,
 «visuri, năluciri, inchipuiri fericite ale fragedei ju-
 «neți, ce v'ați făcut voi óre..... Cititorii *Românului*
 «vor înțelege cu ce amor, cu câtă sete am alergat
 «s'e ved' în vêrstnicia lui pe acest tovarăș al june-
 «ței mele....»

Rosetti urmézá apoi cu criticele dramatice de-a
 lungul lui 1857 și 1858. La Februariú 1858 are a
 se lupta pentru *Teatrul Național* în contra a trei
 tineri din clasa cultă, d-nii C. Cornescu, A. Odobescu
 și A. Cantacuzino cari, câteși trei, — *Cei trei Coconí*,
 cum le đicea Rosetti, — îi scriseseră pentru ce nu
 se duc la teatru românesc, și Rosetti le răspundea
 pe tonul ușor și glumeț, cu potrivite și spirituale
 înțepături.

Millo era atunci în totă splendoarea geniului său dramatic. Vorbind de prima reprezentațiune din *Prăpăstiele Bucureștilor* (Joi, 6 Novembre 1857) Rosetti dice:

«Millo a luat înaintea dezvoltării artelor în România cu 50 de ani».

În Septembrie 1859, Rosetti devine director al Teatrului Național și de atunci *criticele* sunt făcute când de *Florica* și *Elena* (d-na M. C. A. Rosetti), când de Aricescu care își instruna la *prima* din *Cerșetorul Orb* (Novembre, 1859) lira sa cea mai răsunătoare, pentru a cânta jocul lui Millo:

Electrizezi de uă dată infern și paradis !
Atuncea, peste un tunet de-aplause și bis,
Parterul strigă : *Vivat Românul Mollier !* (sic).

Rosetti rămâne directorul al Teatrului până la Septembrie 1860, când direcțiunea se încredințează unui comitet. Acesta închiriaza sala lui Millo și în curând încep istoricele certe ale lui Millo cu Pascaly. Criticele dramatice ale lui Rosetti devin din ce în ce mai rare.

Cu toate acestea, Rosetti nu se desinteresează nici de teatru, nici de nimic. Atât cât luptele politice îi permiteau, el se ținea 'n curent cu tot ceia ce se producea 'n literatura română și 'n literatura străină. Nici uă dată uă carte cu adevărat genială nu a apărut, fără ca printre primii ei cititori să nu fiă

și Rosetti. Nu 'și legase preferințele de nici uă scólă în literatură. Romantismul lui nu 'l împiedica a iubi pe clasici și pe orî-cine când îi plăcea. Era eclectic cu discernămēt : admira frumosul orî-și-unde 'l găsia. Nu 'l interesa nici timpul, nici locul când și unde se produsese cap-d'opera séu lucrarea de talent ce studia. Era frumósă? Era a lui. Îi plăcea să repete adeseorî inaintea nóstră cuvintele lui Flourens, criticul lui Buffon: *j'appellerai toujours grande la pensée qui me fait penser*, — voiü numi totdeuna mare gândirea care mă face să gândesc.

III.

După ce se întórse de la Paris la 1844, Rosetti începu să 'și învețe limba cea curat românescă, pe care a 'ntrebuințat-o în *Pruncul Român* din timpul revoluțiunei, în traducțiunile făcute la *Societatea Literară* (1845 — 46 — 47) și apoi, mai târziu, la Paris, în *Apelurî* și 'n *Scrisorile* mai sus pomenite.

Învățătura și-a luat-o din citirea primelor publicațiuni de literatură populară, prosă și versurî, din auđul și din învățatul limbei vorbită de țeran și din citirea Bibliei și Evangheliei, în bunele traducțiuni române din vechime.

Rosetti citéză cu plăcere și adeseorî cu venerațiune cuvintele lui Isus, ale lui David, ale lui

Jeremia, Isaia și Daniel. Mănuirea limbei, alegerea frazei și știința pentru a ei alcătuire, de este românescă se nu, capitalul bogat de cuvinte ce are la 'ndemână pentru învestimentarea cu podóbe artistice a ideii îi sunt date dintr'aceste curate isvóre de limbă românescă.

Argumentațiunile, tonul, modul de a tracta ideia, de a 'nțelege cestiunea aduc aminte pe acelea ale lui Michelet și ale lui Lamennais. Rosetti trebuie să fi citit la Paris, fiă înainte, fiă după revoluțiune *Les Paroles d'un Croyant*, cu aceiași căldură cu care citea cuvintele lui Crist când scria *Apel la tóte partidele*.

Reamintiți-vă *les Paroles d'un Croyant*, Psalmiř lui David și vro câte-va din înflăcăratele pagini ale lui Michelet, și apoi citiți aceste bucăți din prosa dinainte de 1857 a lui C. A. Rosetti:

«In adēvēr, starea de astă-đi nu este óre ca a «naturei cu câte-va césuri înainte furtunei?

«Pămēntul uscat pēnē în pânteci se svērcolesce «sub rađele sórelui ca femeia păcătósă sub sărutările «sořului ei, și rîmele se tîrēsc prin crăpăturile lui «ca viřul prin sbârciturile inimelor vóstre. Atmos- «fera plina de miasme înecă omenirea ca legile «vóstre cele nedrepte. Florile sunt abătute la pă- «mēnt ca fecióra amăgită, și vermele banchetéză în «inima lor ca amăgitorul în balurile vóstre. Arborii

«cei mari aplcă împăratésca lor frunte gălbenită
 «înaintea timpului, și frunțele cad pe pământ ca
 «diamantele corónelor în ziua revoluțiunilor. Stri-
 «gătul pasărilor, mestecându-se cu șueratul vânturilor
 «și detunările tunetului cu suspinele poporului, cu
 «șueratul bicelor și detunările tunurilor vestesce so-
 «sirea furtunei, reînvierea și mântuirea naturei în-
 «tregi.»

Maî la vale :

«Curcubeu sânt al legei celei nouă, cum să nu
 «cred în tine, când ved astăzi apele potopului abătute
 «și mórte din minut în minut afundându-se în abi-
 «sele pământului, corbiî fâlfâind pe capetele vrăj-
 «mașilor noștri, și porumbița cu ramura de măslin
 «jucându-se de-asupra capului meu. Revoluțiune !
 «Scânteia sântă a sufletului urđitor, cum să nu
 «cred în tine când în România, unde miî de ba-
 «ionete veghiază pe mormântul tău, căldura'ți din
 «ce în ce mai mult desamórtesce inimele Româ-
 «nilor, circulă din vine în vine și tresaltă pêne chiar
 «și péna mea.»

Maî la vale :

«Ș'apoi, este óre culpeș cea ce crede că națiunea
 «tău va birui ?

«Pârlite fiă buzele ce vor rîde, mute fiă buzele ce vor
 «cleveti națiunea mea, căci, cu mâna pe mormântul
 «maiceî mele, spun c'am cređut și cred acum că Româ-

«nia va să trăiească seú se móră luptându-se pentru li-
 «bertate; că stéua ei lucește pe ceruri ca sórele
 «Orientului, și că lumea jumătate de se va apăsa
 «acum pe dēnsa, România tótă în unire o va ri-
 «dica pe umerii sēi.»

Și în fine, una din cele mai mărețe pagine din
 câte a scris Rosetti, model de prosă maiestuósă și
 inspirată, în care durerea patriotului rēsună ca gla-
 sul profetului din Scriptură :

«Spre voi dér, tineri Români, se întórce inima
 «mea, căci numai în inimele cele tinere este vir-
 «tutea cea mare și adevărată, energia cea necorup-
 «tibilă, curățenia cugetului, voința cea curată și
 «dréptă ce nobiléză tot ce se atinge de dēnsa; mă-
 «rinimia, devotamentul, sacrificiul, inspirațiunea, e-
 «saltațiunea, amorul, flacăra cea sântă și neatinsă
 «de nici uă patimă și de nici un interes, ce arde
 «neîncetat pentru libertate și dreptate.

«Tineri Români! pentru lumea cea nouă ne tre-
 «bue ómeni noui, pentru lumea de libertate și de
 «frățiă ne trebuie suflete tinere, nelănțuite cu obi-
 «ceiuri, suflete drepte, nesbărcite în nedreptăți, inimi
 «ce umede încă de laptele maicei lor pot îmbrățișa
 «cu iubire România întrégă.

«O! ascultă-mē un minut, tinerime dulce, lume
 «nouē, lume fără margini, lume de iubire, frățiă și
 «dreptate. Iea-mē, iea-mē cu tine un minut, căci,

«cu tóte neputințele mele, te iubesc cum iubesc
 «mama nădejdale bătrânețelor séle ; iea-mă, căci mă
 «daū ție cu totul, din inimă și fără tocmélă. Eū
 «nu am a tocmi și tine ! este puțin, fórte puțin,
 «orī-cât de mult ași avé sē'ți daū, căci sufletu-mī,
 «slab de đilele trecute, era sē se stingă mâne p'un
 «pămēnt străin, când tu mă vei duce în România
 «cea mare, una și nedespărțită, în lumea de frățιά și
 «libertate, în împērăția Dumneđeului celui nou, ca'n
 «miđlocul credinței și al amorului, sē mă retrag
 «lângă mormēntul maicei mele cum se stinge lu-
 «mina candelēi la lucirea sórelui.»

Acestea sunt paginile pe cari Rosetti le scria în Paris.

Intors în țeră, în *Românul*, el ține câtă-va vreme, acest stil, dér nu trece mult și polemicele đilnice, graba điarismului, concisiunea articolului 'l silesc a părăsi frasa lungă, împodobită, plină de mărețιά în aducăturile și întorsăturile eī. Cu 'ncetul, cu 'ncetul, Rosetti e adus pe nesimțite a'și forma un alt stil. Frasa scurtă, sveltă, săgetătoare, dér mereū limpede în răpedea-ī mișcare înlocuesce frazele ce citaiū măi sus.

Din fericire, studiile ce făcuse, iubirea lui pentru literatura populară, pentru proverbele și dictónele folklorului nostru îl feresc de străinisme. Stilul se schimbă, românitatea ênsē a frasei, a întrebuițării

cuvintelor în toate accepțiunile lor rămâne neschimbată. În ultimii cinci-spre-zece ani, Rosetti discuta cestiunile întocmai cum un matematic demonstrează o teoremă. Inducțiunile și deducțiunile privitoare la tesa ce 'și propunea, semănau cu nescie formule, unele din altele eșind, unele de altele înlănțuindu-se pentru a conchide *id quod erat demonstrandum*.

Pricepuse șiarismul și menirea lui; văduse cu ochii minței și ai inimii viitorul, puterea și marile binefaceri ce are această incomparabilă instituțiune de libertate a timpului nostru; îi cântărise efectele prezente și, ca și Kogălniceanu, ca și Bolliac Rosetti tresălta la auzul său la citirea unui articol bine cugetat și bine scris. Cu țena sa în totdeauna tânăra și neobosită, el saluta cu vorbe de laudă și încurajătoare cinste aparițiunea unui talent nou în publicistica română.

Pentru el, șiarul, sfătuitor cu mii de guri cari dilnic vorbesc, era *os magna sonaturum* al timpului nostru, era acel glas puternic care se ridică mai presus de orî-ce în bătăliile vieței și cercetază, judecă, condamnă, achită, luminază, dărimă, reconstruiesc, înflacă, arde, consumă tot ce e ființă și lucruri în cer și pe pământ.

Și de aceia, ȋiarului și succedaneelor lui, Rosetti ȋnchină fără ȋntrerupere, cu iubire și entusiasm, de la 1857 și pêne la 1885, uă minte și uă inimă cari, printre mințile și inimile cele alese ale naționei române, printre cele mai alese vor rêmâne.

IÓN BREZOIANU

ION BREZOIANU

ION BREZOIANU

'am cunoscut la Paris, în iérna anului 1881, venise sã-și vedã pe unul din copii și sã-și caute de sãnãtate.

A stat vro trei luni în otelul în care locuiam și eũ, și 'n timpul ăstor trei luni stând de vorbã cu Ión Brezoianu, 'mã-a fost dat sã înțeleg óre-cum firea, puterile și faptele minunatei generațiunii de ómeni și luptători, pe cari anul 1848 îi gási în flórea tinereței seũ în toiul bãrbãției, gata a birui pênã și nebiruitul pentru țerã și viitorul ei.

Suntem încă aprópe de acele timpuri, pentru a fi ađi pe deplin în stare sã le judecãm cu adevãrata-le mësura și sã le aședãm în cadrul ce li se cuvine. Istoricii secolului viitor, privindu-le dintr'ua depãrtare liniscitoare, vor puté mãi bine de cât noi sã le

pună în datorita lor lumină. Ei vor sci să zugrăvescă pe dintregul entusiasmul, avânturile și credința acestor ómenī carī găsiaū atât de firesc și atât de simplu să facă cele ce făceaū, încât la bătrânețe — vorbesc de C. A. Rosetti — povestindu-ne nouē aceste fapte, ei se miraū adânc de mirarea nóstră, ba chiar, adese-orī din privirile lor, păreaū că ne întrébă: puteam óre face alt-fel?

În rândurile d'ântâiū ale luptătorilor carī începură munca cea mare a redesteptărei naționale și carī luară uă parte modestă, dēr traīnică și folositóre, la pregătirea națiunei pentru menirea cea nouă, se află și Ión Brezoianu.

Bucurescén, el s'a născut cam pe la 1817 și a avut fericirea să urmeze cursurile scólei de la Sf. Sava cu nisce profesori carī, pe lângă sciința de atuncī, aveaū și darul cel rar și mai mult de cât prețios de a aprinde pentru totdeuna în inimile elevilor lor focul iubirei de patriă și un dor neînfrēnat pentru tot ce este bun, cinstit și mare.

Generalul I. Em. Florescu și d. Al. Orēscu, rēposatul Sc. Filipescu, eraū conscolariī lui Ión Brezoianu. Cu un an seū douī înainte se afla nemuritorul Bălcescu. Profesorul de sciințele matematice era neuitatul efor al scólelor, Petrache Poenaru. Cu el, eleviī cursului superior eșiaū adesea la țēră pentru a mēsura moșiele, ca odinióră Lazăr cu sco-

larii săi. Socotelele de măsurătoare ale tinerilor Saviști erau mai adevărate și mai conștiințioase de cât ale inginerilor străini cari făceau trebă de poruncă și plecau p'aci încolo. Moșia Vizureștii, proprietate a tatălui generalului I. Em. Florescu, a fost măsurată de Poenaru și de elevii mai sus citați.

Indată ce termină cursurile, Ión Brezoianu fu trimis profesor la școla superiőră din Cerneți, pe atunci reședința județului Mehedinți.

Acestea se petreceau pe la 1837.

Cu iubirea sa cea nesfârșită pentru răspândirea științei în totă țera și cu acea activitate care a făcut-o nemuritoare, vechia Eforiă a școlelor hotăresce ca școla superiőră din Cerneți să devină ca un fel de școlă normală de învățatori, școla de candidați—*cadindați* cum dicea poporul. În decursul anilor 1837, 1838 și 1839, Ión Brezoianu este însărcinat de uă parte a pregăti pe tinerii candidați pentru viitorea lor sarcină, era pe de alta a cutreiera districtul Mehedinți din comună în comună, ca să alégă locurile unde aveau să fiă clădite de primării localele de școlă.

«Era măreț și înduioșător lucru, ne spunea Brezoianu la Paris în Ianuariu 1881, să ne fi vedut pe «elevii mei și pe mine plecând din Cerneți cu traieștele la spinare. De cât ori citesc acum prin gazete că emigrații germani, după ce ajung în por-

«turile Americi, plécă cu traistele la spinare spre
 «câmpii și păduri necunoscute, de atâtea ori îmi
 «aduc aminte de pornirile nóstre din Cerneți. In
 «vacanțele Pascilor și 'n vacanțele cele mari începeam
 «măsurătorile din sat în sat. Țerani ne primeau cu
 «bucuriă, căci vedeau pe dată că nu semănăm nici
 «a Greci, nici a catane, nici a zapcii; ghiceau ei
 «că bine mare va eși din munca nóstră. Măsuram,
 «băteam țeruși, le spuneam ce au să facă după
 «planul trāmis de Eforiă și-apoi plecam luându-ne
 «frățesce diua bună».

In tómnă lui 1839, mulțumită neobositei activități
 a lui Ión Brezoianu, județul Mehedinților deschise
 260 de locale de școli, ér populațiunea scolară se
 urcă în anul acela la 5000 de elevi. Profesorul lu-
 cră în Cerneți cu «candidații» și 'n anul scolar
 1839—1840 când, de uă dată, din chiar senin,
 primi prin grabnică stafetă ordinul să vină reșede
 la București. La sosire i se spuse să mērgă la școla
 Sf. Sava. Acolo fu închis și primi strașnică poruncă
 să nu cumva să ésa pe unde-va prin oraș. Causa a-
 cestei pedepse care răpia Mehedinților și școlei un
 minunat profesor, era bănuéla lui Alexandru Ghica
 că Ión Brezoianu ar fi luat și el parte, fiă numai
 prin corespondență, la complotul urzit de Mitică
 Gr. Filipescu pentru detronarea Domnului și pro-
 clamarea unei constituțiuni liberale, în principiele

căreia se citeau multe din cele ce s'aŭ citit mai târziu în proclamațiunile revoluțiunei din 1848.

Brezoianu se desvinovăți pe deplin de acușațiunile ce i se aduseseră și, după șese luni de 'nchisóre, se reîntórse în Mehedinți, nu pentru a continua s' 'ndeplinéscă mult-folosítórea-i sarcină, ci pentru a 'și lua ȓiua bună de la toți aceia dintre învățătorii și profesorii de prin Cerneți și Craiova, care 'l iubiau ca pe un frate mai mare și mai luminat. Fu uă adevérată jale pentru foștii lui elevi din Mehedinți. La Craiova, prietenul lui, Chirița Vrăbiescu, organiza un banchet în onórea «mazilitului dascál», ér elevii lui, acum învățători în plășile Motru, Dumbrava, Bahnița și Baia, veniră în număr mare s'șiea ȓiua bună și s'-'i esprime recunoscința lor pentru învățaturile și bunele sfaturi ce le dedese.

Orí de câte orí simpaticul bătrân povestea această scenă,— cea mai frumósă și cea mai iubită din viața mea! esclama el, — tot de atâtea orí vocea 'i tremura de 'nduioșare, ér ochii i se scáltau în lacrimi. Citeai pe fața lui întipărirea neștérsă ce-'i lăsase în inimă această scenă, «când—ȓicea el—toți voiaŭ s'«mí sarute mânilé, ér eŭ nelăsându-'i, mé coborii «în curte și plângénd de fericire îi sárutai pe toți «și în urmă, ne mai puténd de emoțiune, trebuiă «s'-'mí ajute s' suiŭ iéráși scările de la mánástirea «Obedénului, unde locuia prietenul méu Vrăbiescu.

Se întorse în Bucuresci și rămase fără slujbă. Eliade care 'l cunoscea 'l luă să lucreze la *Curierul Românesc*. Singura gazetă străină ce li se permitea de censură să primescă la 1841 — 1842 era *Jurnalul de Francfort*, din care Brezoianu traducea câte ceva din afacerile Europei pentru cititorii *Curierului*. Eliade făcea articolul de fond din care, forțe des și fără milă, tăia de-l svânta censura.

După căderea lui Alexandru Ghika, Brezoianu fu chemat din nou la Eforia școlilor și trimis să organizeze școla de candidați din Câmpu-lung. Și aci, ca și la Mehedinți, el desfășură aceeași activitate și, cu blândețea farmecătoare a caracterului său, știu să-și câștige iubirea Muscelenilor întocmai după cum câștigase pe aceia a Mehedințenilor.

Indată după sosirea lui în Câmpu-lung, școlile începură să meargă atât de bine încât, în 1843, Bibescu-Vodă, visitând județul Muscel și fosta capitală a primilor domni, și auzind frumoșele răspunsuri ale elevilor și candidaților de învățători, înălță pe Brezoianu la rangul de pitar și 'i dăruî și uă sumă de galbeni 200.

Anul 1848 îl găsi la Câmpu-lung unde, împreună cu frații Rucăreni, Brezoianu pregătea ogórele pentru aruncarea semînței celei noue. Auzind de mișcarea din Bucuresci, profesorul plecă repede în capitală pentru a da capilor Revoluțiunei ajutorul

sciinței și muncei sële. În Octobree 1848 se afla plin de mâhnire cu Eliade la Brașov. Se întorse de acolo la Câmpu-lung la începutul lui 1849. Prefectul județului Părestă și-l trâmise la București unde comisiunea ruso-română care judeca pe revoluționari condamnă și pe Brezoianu la câte-va luni de închisóre. Tênerul profesor își făcu închisórea împreună cu profesorul de la Buzău, Dionisie, mai târziu episcop al Buzăului, al cărui prieten ca frate rămase Brezoianu pentru totdeuna.

Sub Stirbei-Vodă se redeschid școlele. Pentru a treia óră organisatorul școlelor normale din Mehedinți și din Muscel este chiămat de Eforiă și însărcinat cu înființarea școlei de candidați din Ploesci și cu organisarea școlelor rurale din Prahova. După ce sfârși cu bine și acéstă îndatorire, Brezoianu se reîntórce la București unde este numit cap de cancelariă la *Obștesca Epitropiă* a orfanilor. Nu mult după acésta trece în comisia documentală ca membru, ântâiu cu Simeon Marcovici și cu poetul Gr. Alexandrescu, mai pe urmă cu Sc. Orăscu și cu d. Al. Odobescu, având comisia de secretar pe neuitatul Filimon.

La 1857, după tractatul din Paris, la alegerile pentru divanul *ad-hoc*, proprietatea cea mică din Ilfov trâmite pe Brezoianu sę o represinte la Adunare. El luă deci parte la actul cel mare, la unirea țerilor surori.

Când începu să se agite faimósa cestiune a secularisării monăstirilor închinare, Brezoianu făcea parte din comisia documentală cu d-nii Ștefan Grecenu și B. P. Hasdeu, sub președința arhiereului Filaret Scriban. Atunci avu ocasiunea de a studia cestiunea călugărilor greci din țeră și publică substanțialul memoriu intitulat : *Monăstirile și cestiunea închinare și călugării greci*. Dintr'acest studiū pe care principele Cuza îl ceru încă în manuscris prin adjutantul său Pisoschi, trămisul nostru de la Constantinopole, nemuritorul C. Negri își luă multe din argumentele cu cari apăra înaintea ambasadorilor Puterilor Garante și Curței Suzerane, drepturile României în contra Patriarhului din Țarigrad și în contra unei sumedenii de alți patriarhi, mitropoliți și episcopi din Asia-Minoră și din Alexandria Eghiptului.

La 1862, Ión Brezoianu fu numit de Cuza-Vodă consiliar la Curtea de Apel din București. După 1868, a fost vr'o 4 — 5 ani și membru în comitetul general al Teatrelor.

Brazda ênsă la care Brezoianu lucră mai cu spor și mai îndelungă vreme fu aceia din ogorul scólei — și acésta într'ua vreme când totul era la 'nceput și totul înțelenit. El rămâne în istoria învățământului nostru, printre primii dascáli ai României de dincoce de Milcov, ca unul din cei cari au pus temelia

scólelor normale și scólelor rurale. Istoricul viitor al Eforiei scólelor de la 1829 și pêne la págubitórea desființare a acestei folositóre instituțiunii, va da lui Brezoianu în rândul primilor profesóri și organizatori un loc de râvnită cinste.

Pentru aceste prime șcóle normale și rurale, Brezoianu traduse, prelucră și publică: 1) *Metóda mutuală*; 2) *Invățătorul primar*; 3) *Rudimentul agricol universal*; 4) *Curs de agricultură și economiă rurală*; 5) *Despre educațiunea mumelor*; 6) *Medicina și farmacia domestică*; 7) *Elemente de istoria sântă*.

Istoria patriei era énsé studiul mult iubit al blândului și veneratului meu prietin. «Când am dat, «'mi spunea dênsul în 1881, când am dat lui Bălcescu manuscrisul din cronica lui Constantin Căpitanul, moștenit din familiă, pentru ca să-l publice în *Magazínul Istoric*, îmi sălta pieptul de «fericire și sciũ că am petrecut atunci cu istoricul «lui Mihaiũ Vitezul uă jumătate de ceas, fericindu-ne «unul pe altul pentru serviciul ce aduceam istoriei «românesci.»

Fiind multă vreme în comisia documentală, Brezoianu cercetă și studiă cu miđlócele ce avea vechile chrisóve și ofise de prin arhive, și cu ajutorul acestora, publică studiul său *Monăstirile și ținchinate și călugării străini*, de care vorbiam mai

sus. Mai târziu dede la lumină *Reformele Românilor* și 'n fine, cu câte-va luni înainte de mörte, în 1882, publică *Vechile Instituțiuni ale Românilor*.

Acestea sunt în linie mari faptele de sémă ale vieței lui Ión Brezoianu. Ceia ce a rămas neșters în inima prietenilor tineri și bătrâni cari l'aũ cunoscut și l'aũ iubit, este memoria unei blândeți fără sémën și unui entușiiasm care nu a 'ncetat de-a 'l încălđi pentru ori-ce interes românesc pêně la ultimele césuri ale vieței.

Brezoianu apucase tóte timpurile prin cari de la 1821 și pêně la August 1882 le-aũ trecut țerile române și putea, deci, să aprețuiescă pașii cei mari ce a făcut România de-alungul acestui secol. Era pentru el uă neasēmuită fericire, când vedea în străinătate numele României cunoscut, respectat și onorat.

Intr'ua ăi, la Paris, după ce mersese pentru prima óră la Legațiunea României, îmi povestia séra cu lacrimile 'n ochi că 'n tinerețea lui aũ fost pentru Români timpuri când nu puteam călători de cât cu pasport turcesc, și 'n tóte capitalele Europei la ambasadele turcesci trebuia să mérgă să-l viseze.

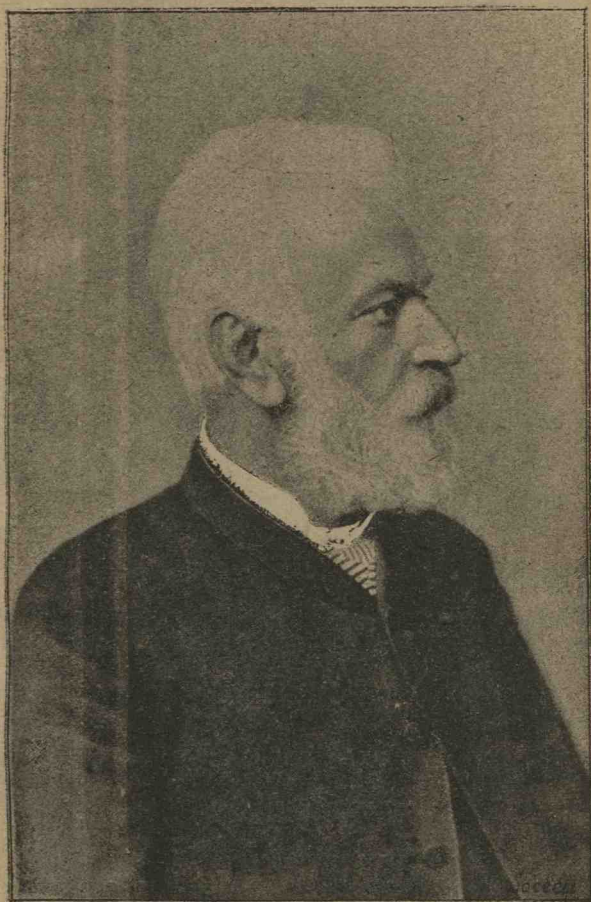
Și aceste timpuri, Ión Brezoianu avea darul de a le povesti minunat de bine, așa cum dēnsul le simțise și le înțeleșese. Memoria îi punea înaintea ochilor evenimentele, inimă i le reînvia, și era uă

plăcere adâncă să vezi pe bătrânul albit de muncă reîntinerind în entuziasmul și căldura vremurilor aceluia, când totul era de făcut, dăr și când descurajarea și oboseala nu erau cunoscute de luptători.

Printre acești luptători, istoricul reînnoșterii naționale va da, suntem siguri, lui Ión Brezoianu locul la care drept are prin cinstea neștirbită a unei vieți de 66 de ani, prin focul cu care a muncit la luminarea poporului, și prin iubirea de țară și de Românie care nu l'a părăsit un singur moment în totă viața lui.

GEORGE SION

GEORGE SION

GEORGE SION

fost uă epocă eroică în evoluțiunea și'n revoluțiunea literaturii noastre, după cum a fost uă epocă eroică în propășirea Românilor pe tóte tărêmurile activității lor.

S'a făcut, acum cinci-șeci de ani, la noi, politică, administrațiune, finanie, istoriă, filosofie, literatură și poesiă, cum se póte omenesce face atunci când nu e nici tradițiune, nici cale de mai înainte bătătorită, nici muncă a mai multor generațiuni anterioare, nici chiar trebuincioasa și priincioasa pregătire a omului care are de gând să facă ceva.

Entusiasms fără frâu, voință peste măsură de'nflăcărată, inimă câtă vrei și uă patimă bolnăvicioasă de mare, care voia cu ori-ce preț să ne deșteptăm într'ua bună dimineță pe aceleași culmi ale civilizați-

unei, unde se aflaŭ de secole Francia, Italia, Anglia, Germania cu politica, administrațiunea, finanțele, istoria, filosofia, literatura și poesia lor.

Epică epocă ! Mărețe avânturi !

Nu e locul să arătăm aci cum s'aŭ introdus, naturalizat și mistuit într'aceste vremuri eroice ale Renascerei noastre lucrurile nouă, pe cele-l-alte teremuri ale economiei noastre sociale. Vorbim numai de literatură și de poesiă, și caracterisăm întréga epocă cu vorbele, pe atât de entusiaste pe cât de imprudente, cu cari Eliade îmboldia pe tineri la mănuierea adeseori primejdiósă a condeiului; *scrieți, băeți ?*.

Și'ntr'adevăr, în epoca eroică a Renascerei literare, — care se'ntinde, cred, de la aparițiunea *Curierului Românesc* (1 Aprile, 1829) la Bucuresci și de la aparițiunea *Albinei Românesci* (1 Iuniu 1829) la Iași, și pênă după 1875, — într'acéstă epocă «aŭ scris băieții» de zor, pe brânci, cu cotu, ca'ntr'un fel de friguri enciclopedice, fără sémên în istoria literaturilor începétore.

Minunate vremuri ! Nu se'ndoaiaŭ de nimic : totul era cu putință la Dumneđeș și la Téra-Românescă.

Filosof ađi, luându-mă la trântă cu a patra rădăcină a rațiunei suficiente, cum s'ar đice, deveniam mâne un emerit agrimensur ; tot eŭ, după uă baladă séu un început de epepeia pe cari le instru-

nam séra la lumina unei lumînări de seú din când în când vivificată prin operațiunea delicată a mucărilor, a doua zi de dimineță răspundeam într'un diar politic unui adversar încăpăținat asupra unei cesiuni financiare ; plecam după prânz la Cameră unde interpelam pe unul seú pe două miniștri în «chestia» monăstirilor închinată, iér séra, discutam cu comisiunea tehnică a ministeriului lucrărilor publice podurile de făcut pe Prahova seú șoselele de la Câmpina la Predeal.

Le făceam óre pe tóte așa cum se cade să fiă făcute, seú nu le făceam de cât pe jumătate, pe sfert, într'ua optime ? — acésta era uă altă trébă. Principalul era atunci să aibi aerul că le faci, — atâta tot !.... Timpului viitor avea să'i cadă sarcina d'a spune cum și ce le făceaí.

Credința ênsé a acestei minunate generațiunii, credința mai mare, nu de cât bobul de muștar, ci de cât mărul cel creșesc, îi susținea neclintiți și neobosiți într'acéstă muncă uriașe, dér în care, la urma urmelor, vedem ađi că cei mai mulți băteau apa în piuă și făceau stelelor cu ochiul... nu 'n poesiă, ci în prosă.

Sunt în literatură genuri cari, fără tradițiune și, deci, fără timp, nu nasc, nu pot nasce seú, decă printr'ua cultură artificială și prin năzuințe disperate, reușesci a le da ființă, îndată ce es la lumina

đilei, ele pălesc, se'nclină și cad, întocmai ca acele biete plante exotice, aduse cine scie de unde într'ua climă pentru ele omorătore.

De aceste considerațiuni, de asemenea piedici nu se poticniau nici uă dată protagoniștii, ba chiar și devteragoniștii, ba pêne și tritagoniștii epocii eroice a literaturii năstre. Ei dau 'nainte, unde va ieși sē iésă !

Scrieți, băeți ! esclama Eliade îmboldindu-i prin propriu-i exemplu; sē scriem mereu ! o fi đis Assache care făcea la Iași tot ce plănuia și făcea Eliade la București. Și scriau «băeții» fără sațiū și de tóte felurile.

După uă elementară pregătire prin școlele primare și prin câte-va clase gimnasiale eșiau în lume. Inteligenți, entusiasti, rîvnitori la nebuniă de-a face mult, cât mai mult posibil pentru patriă și'nălțarea ei sus, cât mai sus posibil, ei vedeau îndată că ne-numărat de multe lucruri și cunoscințe le lipsesc. Cu uă voință de fer se înjugaū atunci singuri la muncă fără preget, și'ncepeau fără discernemēt și fără pregătiri nesce citiri fenomenale ca varietate și ca materiă. Citeau tot ce le cădea'n mână.

Cei mai mulți din luptătorii și scriitorii dintr'acéstă fericită și entusiastă epocă a Renascerei năstre erau ca acel ofițer român din *Scrisorile* d-lui Ión Ghika, ofițer pe care Saint-Marc Girardin, celebrul

profesor de la Sorbonna, îl întâlnește într'un punct în România, și care vorbește publicistului de uă mulțime de lucruri interesante.

— Și de unde le scii tóte acestea, Domnule? l'întrebă cu mirare Saint-Marc Girardin.

— Le-am învățat singur, Domnule, răspunde ofițerul român.

Învățați tot singuri și scriitorii, poeții, istoricii și economiștii din Principatele române, Se scie neajunsurile și ciudățeniile autodidacticismului.

Câți dintr'acești autodidacți nu au dat de șugubină mai târziu, când satul n'a mai fost fără căini, când controlul începu și când alții, mai tineri, întorcându-se de la «carte înaltă», cu rost «procită» pe la școli străine, se'ncumetară a le spune cu deosibit respect și cu fiéscă măsură că nu e așa, că se'nșelă, că sunt departe de ceia-ce se cere în sciință, în poesiă, în literatură să fiă, când vrei cu adevărat să fiă.

Unii dintre bătrânii noștri, ca dîrjul Royer-Colard în Franția, care de la uă vîrstă dicea tinerilor ce veniaü să-i presinte lucrări noui: vă mulțumesc, Domnilor, dér eü nu mai citesc, ci recitesc, — unii, dîc, nu voiră să asculte, nu de sfaturile, ci de nouele lumini pe cari Sciința, adevărata Sciință le punea înainte prin gura tinerilor. Dîrjii bătrâni diceau: remănem într'ale nóstre; așa ne-am pomenit;

ast-fel am lucrat, și ne-a fost bine; nu ne mai schimbăm la vreme de bătrânețe. Urma alege, tinere, urma alege. Crede-ne pe noi, și înfrână-ți firea. Urma alege!

Puțin va alege urma din lucrările aceloră cară nu voră se mērgă cu vremea, se se preschimbe după cerințele ineluctabile ale Progresului și se se desbare cāt mai mult în sciință de entusiasm, în poesiă de prosaism, în istoriă de combinațiuni și potriveli fantastice, în literatură de comune banalități.

Alții, din contră, ascultând de cuvântul din Evangeliiu merseră împreună cu carul lumei, își recunoscără neajunsurile, își completară chiar la vreme de bătrânețe ceia-ce puteau completa și, urând cu părintescă iubire tinerilor se le ajute Dumneșeu și Sciința se facă și mai bine, conveniau fără greutate că lor multe le-a lipsit și că multe greșit, și pe dos, și pe jumătate au văduț, înțeleș și scris.

Din rândul acestor dtn urmă și printre cei d'ântăiu este a se numera și George Sion.

Născut la 1822 Maiu 22, în satul Hirșova (Vasluiu) dintr'ua familiă, șice-se, tătărăscă, George Sion a făcut studie ușore de tot și'n urmă la vârsta de 18 ani, a intrat ca funcționar prin tribunalele Moldovei.

În *Suveniră Contimporane* el povestese în prosă curgătoare și adese-oră foarte frumoșă ua mulțime de

episóde ale acestei părți a vieții se le de tîner, — tóte interesante pentru zugrăvirea unei stări sociale nemăsurat de curiosă, — de vreme ce într'ênsa se băteau de zor în capete vr'o trei séu patru feluri de civilisațiuni : grecéscă, nemțéscă, ruséscă și franțuzéscă.

Fiind funcționar, Sion avea timp cu carul să citească și să complete, atît cât putea singur, lipsele, enorme ale unei instrucțiuni altă dată făcute pe sponciú.

Și, nici vorbă ! cum era pe atunci, cu cât citea cu atît se simția... o minune ! cu atît se simția poet. A mărturisit-o el singur mai târziu în *Revista Carpaților*, cu uă sinceritate care 'l onoră și pe care a avut-o tótă vieța : credeam că numărul silabelor și rima de la sfârșitul versului va să țină poezia. — Vers și poezie era tot una pentru dînsul, cum este și pînă astăzi pentru mulți.

Citind mult și foarte mult și, deci, «simțindu-se poet,» Sion scrisese pentru prima óră în *Fóbia pentru minte, inimă și literatură* din Brașov uă poezie *Viitorul*, în care da cu ceva piper *benin, benign*, pe pe la nasul consulului rusesc. Efectul fu pentru dînsul tot atît de simțitor ca și simțimîntul ce'l animase scriind versurile *Viitorului*. Perdu funcțiunea și se făcu... firesce, pe acele timpuri, se făcu arendași. Era cam pe la 1847.

«Pustiul de 48» — cum dicea un biet unchiu al meu, — ridică pe Sion de la cornoale plugului și.. tot firesce, l'aruncă în slăvile politice. Dér Mihai Sturdza găsi cu cale se'l învite și pe el, ca pe atâția alții, să mai iea aer și printr'alte țeri afară de Moldova, pe cuvînt pôte că asemenea oportune călătorii răcoresc și instruiesc pe tineri.

Sion plecă în Bucovina și prin Ardél, și trăi pe acolo între anii 1849 și 1856. Nu atât în *Suvenirile Contimporane* cât în amintirile publicate anii trecuți în *Revista Literară*, — și ele foarte interesante și scrise într'un stil ușor și natural, — Sion vorbește de primirea frățescă ce întempină pretutindeni la frații noștri din Bucovina și Transilvania.

Se'ntorse la Iași în timpul lui Grigore Ghika și ocupă funcțiunea de arhivar al Statului. Trecu apoi în Muntenia unde continuă a ocupa diferite funcțiuni și a scrie într'una ¹⁾). Traduse din grecesce și din franțuzesce, compuse opere dramatice, făcu versuri, scrise pe la diare, redactă reviste literare, fu

¹⁾ *Istoria*, trad. după frații Tunusli; — *Istoria Românilor* de Dionisie Fotino; — *Orațiū* de Corneille, trad. în versuri; — *Athalia* de Racine, trad. în versuri; — *Fedra*, de Racine, trad. în versuri; — *Misanthropul*, de Molière, trad. în versuri; — *Dramatice originale*; — *Suvenir Contimporane*; — *101 Fabule*; — *Din poesiele vechi*; — *Césuri de mulțămire*; — *Revista Carpaților*, articole de diare, reviste, broșuri, etc.

fabulist, vorbi ca conferențiar, pontifică în calitate de critic, și'n fine se alese membru al Societăței academice române și, deci, mai târziu, rămase membru al Academiei române.

Afabil, prietenos, fără pic de dușmăniă într'ensul, Sion, când l'am cunoscut noi, era un bătrân fătos și frumos, c'un păr alb ca colilia. Semăna foarte cu Victor Hugo la chip și'n deosebi la frunte. Ori de câte ori îi spuneam lucrul acesta, amabilul bătrân nu uita a ne povesti că, la Geneva, un librar la care intrase să cumpere un volum asupra Elveției, îl servise cu uă grabă, cu un respect și cu nesce complimente cu kódă, care îl miraseră adânc.

— După ce plăti, ne spunea Sion, nu mă putui opri și'l întreba de pricina atâtor mari politețe. Pentru un geniū ca Domnia-ta, Domnule Victor Hugo, dise librarul, aceste politețe nu vor fi nici uă dată destul de mari. Ii spusei cine sunt, dér citeam în ochii lui că nu credea vorbelor mele. Am plecat lăsându-l cu acéstă credință care, lui, îi făcea plăcere și pe mine mă măgulia.

Vesel, d'uă fire totdeuna lină și senină, Sion a suferit uă mare durere în vieța sa, și acésta a fost mórtea fiului său Demir, un tēnēr pe care l'am cunoscut la Paris și care era de-uă simpatia rară. Vorbiam adesea cu bătrânul academic despre Demir, și lacrimi mari picuraū din ochii lui obo-

siți. Era frumos și 'nduioșător bătrânul în durerea de tată!

În urmă, schimbam vorba și 'ncepeau mărturisirile.

Nu ca alții, ci din contră, Sion își recunoscea toate slăbiciunile.

— Sunt multe lucruri, dicea el, pe cari le-am cunoscut și'nțeles târziu de tot, dér despre cari m'am încumetat a scrie și'nainte. Să citesci dedicația *Influenței, morale*¹⁾ și să vezi acolo cum o închinam lui Alecsandri «fiului iubit al muselor, «*Aristofantelu* României».

De ce *Aristofantelu*? mă'ntreb și acum. Las'că numai Aristofan nu era Alecsandri, dér mai scriam și *Aristofante*!... Ce crezi că eu n'am recunoscut îndată greșelile ce Hașdeu mi a arătat în *Istoria Critică* și'ntr'alte studii ce le-am făcut în traduceriile fraților Tunusli și Dionisie Fotino? Și eu zâmbesc acum citind multe din cele 101 tunuri... adică *Fabule*...

— Las', Domnule Sion, p'ntre rupeam noi, cei viitori vor ține seama de toate. Vor da de-ua parte versurile după ce le vor fi studiat cu atențiune ca documente ale timpului; vor constata că prosa rimată *Mult e dulce și frumoasă* — *Limba ce vorbim* a venit la timp și a avut rara fericire de a deveni

¹⁾ *Comediă într'un act și'n versuri*, București, 1869.

populară, ier din prosa D-téle vor alege nu puține bucăți pe cari, împreună cu multe dintr'ale d-lui Ion Ghika, le vor recomanda ca model de stil familiar, simplu, temperat și totdeauna curat românesc; fii sigur că va fi aprețuită limba D-téle fi-réscă, vorbită de totă lumea, fără frase pe piciorónge, fără imponçişături latinesci, fără pițigăieli franțuzesci.

Cred și astăzi același lucru despre operele și talentul lui George Sion, mort în Bucuresci la Octobre 1892.

FINE.

TABLA DE MATERIE.

	Pag.
1. Vornicul Alecu Beldiman	9
2. Doctorul Constantin Caracaș	29
3. Constantin Năsturel Herescu	51
4. Ion Maiorescu	67
5. Doctorul Obedenaru	105
6. Dora d'Istria	137
7. Julia B. P. Hasdeu	159
8. C. A. Rosetti	215
9. Ion Brezoianu	241
10. George Sion	256

**VERIFICAT
2017**

**VERIFICAT
2007**

